

Samenvatting

De recente stedelijke herstructurering waarbij wijken vooral fysiek zijn aangepakt heeft veel doelstellingen bereikt, maar hapert bij het behalen van sociale doelstellingen. Naar aanleiding hiervan wordt gepleit voor aandacht voor sociale stijging: door het creëren van meer treden op de maatschappelijke ladder voor achtergestelde bewoners worden de wijken er in hun geheel ook beter van. Maar wat is er van belang voor het bereiken van sociale stijging?

Sociale stijging

Voor het bereiken van de verschillende aspecten van sociale stijging zijn twee factoren heel belangrijk: zelfredzaamheid en zelfvertrouwen. Uit onderzoek naar het effect van werk op gezondheid en welzijn van mensen blijkt dat werk het meest geschikt is voor het versterken van het zelfvertrouwen en de zelfredzaamheid. Naast werk is onderwijs een belangrijke voorwaarde voor sociale stijging. Maar welke rol speelt de buurt bij het bereiken van sociale stijging?

Rol van de buurt

De buurt wordt een belangrijke rol in het bereiken van sociale stijging toegedicht op grond van het idee van buurteffecten. Het idee van buurteffecten gaat ervan uit dat de sociale opbouw van arme achterstandswijken leidt tot een cyclus van sociale pathologie en armoede waaraan weinig bewoners ontkomen. Oftewel het sociaal milieu waarin men verkeert is een belangrijke factor voor de kansen op sociale stijging. De literatuur hierover is echter vooral geënt op de Amerikaanse situatie en het is twijfelachtig of dit idee van buurteffecten net zo sterk toepasbaar is in de Europese context, en in het bijzonder Nederland, gezien de rol van de verzorgingsstaat. Dit neemt niet weg dat overheden en instanties beleid opstellen om sociale stijging te stimuleren. Dit beleid is echter vaker gericht op het wegnemen van externe factoren en minder gericht op de belangen van het individu zelf.

Beleid

De rijksoverheid, woningcorporaties en overkoepelende organisaties hebben beleid en visiedocumenten geschreven over hoe sociale stijging gestimuleerd kan worden. In Nederland is onderwijs het domein waarin sociale stijging het sterkst wordt bevorderd. Tegelijkertijd werd in het recente verleden gepoogd sociale stijging te bevorderen door het sociaal mengen van wijken. Deze beleidsinterventie heeft er echter niet toe geleid dat er informele sociale netwerken zijn ontstaan waar kansarmen van zouden kunnen profiteren. Dit heeft te maken met het feit dat armoede en achterstanden geen wijkgebonden problemen zijn, maar eerder individuele problemen en dat is dan ook het niveau waarop deze problemen aangepakt moeten worden. Hierdoor wordt eveneens voorkomen dat problemen verhuizen door sociale menging. De laatste jaren wordt er voor de invulling van het thema sociale stijging in toenemende mate gebruik gemaakt van het verbeteren en stimuleren van de wijkeconomie. Wijkeconomie is belangrijk voor de kwaliteit van de leefomgeving en de leefbaarheid en voor het optimaal benutten van de economische potentie van een wijk en haar bewoners. Een toename van functiemenging op wijkniveau, in de stad en in de regio voorziet bewoners met een achterstand in nieuwe mogelijkheden voor werk en onderwijs. Dat betekent dat niet alleen de leefbaarheid, maar ook de mogelijkheden tot sociale stijging verbeteren door het stimuleren van de wijkeconomie. Een goed functionerende wijkeconomie stelt wijkbewoners beter in staat rond te komen en vooruit te komen. Om nog meer te weten te komen over hoe sociale stijging kan worden gestimuleerd is het verstandig om te kijken naar de succes- en faalfactoren in het buitenland.

Internationale voorbeelden van sociale stijging in wijkaanpak

De Engelse *Housing Plus Approach* heeft geleid tot een verbreding van taken van woningcorporaties tot buiten de volkshuisvesting en deze taken zijn gericht op het versterken van gemeenschapsontwikkeling, het laten ontstaan en doen groeien van sociaal kapitaal van en voor de bewoner en sociale cohesie binnen de verschillende buurten en gemeenschappen. De meest succesvolle projecten zijn de integrale projecten waarbij investeringen en projecten elkaar versterken, zoals het investeren in woningen en lokale winkels en voorzieningen, een buurtcentrum als ontmoetingsruimte, het koppelen van plaatselijke onderwijs- en arbeidsprogramma's aan de plaatselijke vraag en het mogelijk maken van studeren en werken door te investeren in kinderopvang of bewoners aan te nemen als buurtbeheerder. De eveneens Engelse *New Deal for Communities* verloopt problematisch omdat er geen duurzame strategieën worden ontwikkeld doordat besturen reactief besluiten namen, er geen duidelijke richtlijnen bestonden voor het inzetten van het budget en de besturen hun overambitieuze doelstellingen niet goed meetbaar maakten.

Bijdragen van woningcorporaties aan sociale stijging

Woningcorporaties kunnen een belangrijke rol spelen bij de ontwikkeling dat buurtbewoners steeds meer verantwoordelijkheid krijgen bij wijkontwikkeling. Woningcorporaties zijn namelijk actief betrokken bij (sociale) wijkontwikkeling en hebben een unieke rol als sociale partner om bewoners te stimuleren en nemen met hun faciliterende rol een plaats in het hart van het sociaal beleid in. Ook Portaal investeert in sociale stijging, omdat de problemen van huishoudens met de minste kansen en de laagste inkomens, geconcentreerd in achterstandswijken, nog minstens zo groot zijn als een aantal jaren geleden, ondanks alle inzet en goede beleidsvoornemens. Door individuele sociale stijging te stimuleren wordt tegelijkertijd de leefbaarheid in de wijk verbeterd en overlast in de wijk verminderd wat bijdraagt aan de bredere doelstelling van Portaal om vitale buurten te realiseren en in stand te houden. Om meer zicht te krijgen op de resultaten en effecten van sociale projecten heeft Portaal een Vitale Buurtenindex ontwikkeld. Deze index kan de effecten meten van wijkaanpak, waaronder sociale stijgingsprojecten. De index zegt echter niets over de kansen op de sociale stijging of over de oorzaken die hebben geleid tot sociale stijging.

Onderzoek

In het veldonderzoek is onderzocht of de kansen die woningcorporatie Portaal biedt voor sociale stijging ook daadwerkelijk de kansen op sociale stijging hebben vergroot. Hiervoor zijn van de verschillende sociale stijgingsprojecten van Portaal vijf projecten geselecteerd. Elf deelnemers en acht sleutelfiguren zijn geïnterviewd in de periode 10 augustus 2011- 20 december 2011. Om gebruik van jargon te voorkomen en deelnemers specifiek over competenties te kunnen interviewen zijn er twee verschillende versies van de topiclijst gebruikt: één voor de deelnemers en één voor de sleutelfiguren. De afgenomen interviews zijn opgenomen met behulp van een dictafoon.

Projectresultaten

Pitstop

Pitstop is een woonvoorziening voor jongeren met een verhoogd risico op maatschappelijke uitval. Voor de jongeren is het aanleren van zelfstandigheid het meest belangrijk. Door de interactie met de begeleiding hebben de jongeren meer zelfvertrouwen gekregen en zijn zij ook meer zelfredzaam geworden. De deelnemers willen nadat zij Pitstop verlaten doorleren of zich specialiseren binnen hun werkgebied.

Doe Mee Centrum

Het Doe Mee Centrum is een activiteitencentrum waar bewoners eigen initiatieven kunnen ontplooiën. In het centrum kunnen bewoners gemotiveerd raken om weer meer te gaan ondernemen of de Nederlandse taal beter leren spreken. Het centrum heeft bijgedragen aan een verbeterd zelfvertrouwen en verbeterde zelfredzaamheid van de bewoners. Door de ontplooiëde activiteiten raken bewoners gemotiveerd om sociaal te gaan stijgen, wat in concrete gevallen uitmondt in regulier werk.

Eiland 8

Eiland 8 bestaat uit slooppanden die verhuurd worden aan lokale en creatieve ondernemers. Dit project heeft niet bijgedragen aan de competentieverwerving van deelnemers. Evenmin heeft het project bijgedragen aan het zelfvertrouwen en de zelfredzaamheid van de deelnemers. Het project heeft geen impact op de toekomst van de deelnemers, omdat die vooral op zoek zijn naar goedkope werkruimte.

De Turbine

De Turbine bestaat uit flexibele werkruimtes die verhuurd worden aan zzp'ers. De deelnemers hebben geen competenties verworven. Evenmin heeft het project invloed gehad op hun zelfvertrouwen of zelfredzaamheid. Het project heeft daarmee geen invloed gehad op hun toekomst of sociale stijging.

Zorg voor Aandachtswijken

Zorg voor Aandachtswijken is een opleidingstraject voor herintreders tot een beroep in de zorg. Het project heeft bijgedragen aan competentieverwerving, een verbeterd zelfvertrouwen en verbeterde zelfredzaamheid en aan een duurzame sociale stijging doordat de deelnemers doorstromen naar regulier werk.

Conclusie

Portaal heeft bij alle projecten vooral vastgoed en vastgoedgerelateerde diensten geleverd. Door samen te werken met verschillende sociale partners die specifieke expertise inbrengen kan Portaal dienen als initiator en deze partners enthousiasmeren op het gebied van sociale stijging. Voor de effectmetingen van de projecten is het belangrijk dat er concrete competenties worden opgenomen in de projectdoelstellingen. Op die manier kan inzicht verkregen worden in de werking van de projecten. Dit is belangrijk omdat Portaal op dit moment niet beschikt over de mogelijkheid om inzicht te verkrijgen in de werking van de projecten. De reden hiervoor is dat vaak tegelijkertijd geprobeerd wordt te sturen op wijkverbetering en sociale stijging. Hierdoor kan de aandacht vooral komen te liggen op andere aspecten van wijkverbetering waardoor het bieden van kansen op sociale stijging ondergesneeuwd kan raken. Dit betekent dat de aanname dat wijkverbetering leidt tot sociale stijging losgelaten moet worden.

Voor een effectieve kansvergroting op sociale stijging is het belangrijk dat er specifiek op dit thema wordt ingezet, in tegenstelling tot sociale stijging zien als bijvangst van wijkverbetering.

Om te komen tot sociale stijging is competentieverwerving door middel van onderwijs onmisbaar. Niet alleen onderwijs leidt tot kansvergroting op sociale stijging. Ook een verbetering van de zelfredzaamheid en vergroting van het zelfvertrouwen vergroot de kansen op sociale stijging. Hiervoor is het belangrijk dat projecten kansen bieden voor ontmoeting en het opdoen van contacten met zowel professionals als buurtbewoners.

Voorwoord

Utrecht, 4 april 2012

Zes jaar geleden studeerde ik af aan de Saxion Hogeschool IJsselland met een onderzoek naar sociale cohesie en stedelijke herstructurering. Uit alle onderzoeken die ik raadpleegde kwam naar voren dat sociale cohesie helemaal niet gebaat is bij stedelijke herstructurering. In mijn onderzoek kwam ik tot dezelfde conclusie. Een conclusie die mij weliswaar een diploma opleverde, maar mij wel opzadelde met nieuwe vragen over de wijkaanpak.

Zes jaar later heb ik veel geleerd over buurteffecten en factoren die invloed hebben op de neerwaartse spiraal waarin sommige wijken en steden zich bevinden. Het geloof in sociale cohesie door middel van stedelijke herstructurering was inmiddels zelfs door de meest welwillende en naïeve idealisten verlaten. Gelukkig is er altijd een nieuwe term om liefdevol te omarmen: sociale stijging. Portaal en de Universiteit Utrecht hebben mij de kans geboden om onderzoek te doen naar dit fenomeen en naar de vraag of het zin heeft om in te zetten op sociale stijging in de wijk.

Deze thesis is het resultaat van een onderzoeksstage bij Portaal. Ik wil Portaal bedanken voor het bieden van deze kans en de welwillendheid waarmee mijn vragen werden beantwoord. In het bijzonder bedank ik Guus Haest, die mij van bijzonder waardevol en nuttig commentaar heeft voorzien en Eric Spithoven, die mij geholpen heeft bij het structureren van mijn thesis en bij (praktische) hulpvragen.

Een dankwoord is zeker verschuldigd aan Gideon Bolt, die mijn werk kritisch becommentarieerde en dit hele proces voor mij behapbaar wist te maken en te houden wanneer ikzelf niet meer wist waar te beginnen, of waar te eindigen.

Ondanks dat familie en vrienden heel vaak moesten vragen ‘waar ging het ook alweer over?’ of ‘wat is sociale stijging ook weer?’ wil ik ook hen bedanken voor het meedenken, meeleven en bieden van afleiding wanneer dat hard nodig was. In het bijzonder bedank ik Niels omdat hij samen met mij van deze thesis hield wanneer het kon, en hem samen met mij haatte, wanneer het moest.

Dankzij al deze mensen is het mij gelukt deze thesis te schrijven die antwoord geeft op de vraag of het zin heeft om te investeren in sociale stijgingsprojecten.

Erwijn Harsevoort

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
Voorwoord	5
Hoofdstuk 1: Inleiding	7
1.1 Sociale stijging & Stedelijke vernieuwing	7
1.2 Doelstelling & Probleemstelling	8
1.3 Relevantie	8
1.4 Leeswijzer	9
Hoofdstuk 2: Sociale stijging	10
2.1 Inleiding	10
2.2 Factoren die invloed hebben op sociale stijging	11
2.3 Rol van de buurt	16
2.4 Beleid	19
2.5 Beleid gericht op wijkeconomie	22
2.6 Internationale voorbeelden van sociale stijging in de wijkaanpak	27
Hoofdstuk 3: Bijdragen van woningcorporaties aan sociale stijging	34
3.1 Woningcorporaties en sociale stijging	34
3.2 Portaal	39
3.3 Conceptueel model	41
3.4 Conclusie	42
Hoofdstuk 4: Methodologie	44
4.1 Onderzoek	44
4.2 Onderzoeksvragen	44
4.3 Projecten	45
4.4 Deelnemers en sleutelfiguren	47
4.5 Interviews	49
4.6 Verwerking gegevens	49
Hoofdstuk 5: Projectresultaten	50
5.1 Stagiaires en herintreders	50
5.2 Pitstop	51
5.3 Doe Mee Centrum Overvecht	54
5.4 Eiland 8	58
5.5 De Turbine	62
5.6 Zorg voor Aandachtswijken	65
5.7 Conclusie	67
Hoofdstuk 6: Conclusie	69
6.1 De rol van Portaal	69
6.2 Competenties	70
6.3 Bijdrage projecten aan sociale stijging	70
6.4 Zelfvertrouwen & zelfredzaamheid	72
6.5 Leefklimaat	73
Literatuur	74
Bijlage: Topiclijsten voor de interviews met deelnemers en sleutelfiguren	81

Hoofdstuk 1: Inleiding

Een leefbare en vitale buurt is niet alleen een wens van bewoners, maar in aandachtswijken ook van woningcorporaties en de rijksoverheid. De afgelopen decennia is geprobeerd om deze wens uit te laten komen door verschillende manieren van wijkaanpak. De recente stedelijke herstructurering waarbij wijken vooral fysiek zijn aangepakt heeft veel doelstellingen bereikt, maar hapert bij het behalen van de sociale doelstellingen. Fysiek ingrijpen leidt niet automatisch tot sociale interactie of sociale stijging. Woningcorporaties zetten daarom sociale programma's in om ook de sociale doelstellingen voor een leefbare en vitale buurt te behalen. De vraag is echter of deze programma's ook daadwerkelijk leiden tot sociale stijging. Worden de doelstellingen gehaald? Zijn de resultaten van deze programma's meetbaar? Wat zijn de effecten van deze programma's? Voordat deze vragen beantwoord kunnen worden is het van belang om het thema sociale stijging te kunnen plaatsen binnen de stedelijke vernieuwing.

1.1 Sociale stijging & Stedelijke vernieuwing

In het actieplan krachtwijken heeft minister Vogelaar van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu de ambitieuze doelstelling neergelegd om het tij te keren in de achterstandswijken in grote en middelgrote steden. Door een mix van sociale en fysieke maatregelen moet een veertigtal stadswijken in verhoogd tempo getransformeerd worden tot leefbare, veilige woonwijken, waarvan de bewoners de aangeboden kansen tot sociale stijging met beide handen dienen aan te grijpen (Musterd & Ostendorf, 2009, p. 147). De centrale doelstelling van de wijkenaanpak is dat de 40 aandachtswijken in acht tot tien jaar tijd vitale woon-, leer- en leefomgevingen worden, waar mensen betrokken zijn bij de samenleving, een perspectief hebben op sociale stijging en participeren op de arbeidsmarkt (Musterd & Ostendorf, 2009, p. 20).

De hiermee samenhangende fysieke stedelijke herstructurering richt zich hierbij op het aanbrengen van meer variatie in de woningvoorraad, wat in de door corporatiebezit gedomineerde achterstandswijken neerkomt op de bouw en verkoop van woningen voor middeninkomens en starters op de koopmarkt. Gemengde wijken zouden in de optiek van de minister, corporaties en plaatselijke beleidsmakers een aantal gunstige effecten op de sociale problematiek in de buurt bezitten. De komst van nieuwe bewoners en het behoud van zittende bewoners die de wooncarrière in eigen wijk vervolgen, zou overige bewoners uit hun fysiekruimtelijke isolement halen, hen tot sociale stijging aansporen en zo bijdragen aan de emancipatie van etnische minderheden en andere kansarmen (Musterd & Ostendorf, 2009, p. 148).

In het VROM-raad rapport Stad en Stijging (2006) stelt de raad dat tot dusver in stedelijke vernieuwing teveel aandacht uit is gegaan naar de sociale cohesie van bewoners in achterstandswijken. In plaats daarvan pleit de raad voor aandacht voor sociale stijging: door het creëren van meer treden op de maatschappelijke ladder voor achtergestelde bewoners worden de wijken er in hun geheel ook beter van (van der Graaf & Duyvendak, 2009, p. 120).

Het belang van sociale stijging voor het land en de grote steden is groot volgens de VROM-raad. Dat is niet alleen zo vanuit sociaal-maatschappelijk oogpunt, omdat er een grote groep achterblijvers is in de stad, maar ook vanuit economisch oogpunt: de economie heeft deze sociale stijgers nodig. Als sociale stijgers met succes de ladder hebben beklommen, is het van belang om hen (naar keuze) aan de stad te binden: zij vormen het sociaal kapitaal van de stad en zijn belangrijk voor de sociale stijging van anderen. Bij gebrek aan alternatieven verlaten velen van hen nu noodgedwongen de stad (VROM-raad, 2006, p. 7). Met een pleidooi voor perspectiefwisseling in de stedelijke vernieuwing wil de VROM-raad het geheel aan sociale en fysieke maatregelen een andere richting geven, een richting die de ambities van de zittende, maar niet stilzittende, bewoners serieuzer neemt. Dit noemt de VROM-raad sociale stijging (VROM-raad, 2006, p. 12). Wat sociale stijging inhoudt verschilt per persoon. Voor de één betekent sociale stijging meer inkomen of een betere baan, voor de ander draait het om meer tijd voor de kinderen, het afronden van een opleiding of verhuizen naar een meer vertrouwde omgeving (VROM-raad, 2006, p. 13).

De vraag is echter hoe sociale stijging concreet bewerkstelligd kan worden. Musterd & Ostendorf (2009, p. 120) stellen dat het vooral van belang is dat er een simpele, transparante en effectieve sociale structuur komt in achterstandswijken, met goede professionals die de kwaliteit bezitten om achterstandsgroepen vooruit te helpen. Vogelaarwijken hebben geen projectencarroussels nodig, maar goede voorzieningen en professionals, zoals onderwijzers, artsen, jeugdwerkers, maatschappelijk werkers, wijkagenten, et cetera. De kwaliteit van de sociale infrastructuur in achterstandswijken is nu vaak bedroevend, waardoor een adequaat sociaal beleid van emancipatie en sociale stijging niet van de grond komt.

Daarnaast vragen De Boer & Lugtmeijer (2009, p. 48) zich af of de wijk en de bijbehorende sociale infrastructuur wel het juiste schaalniveau is voor het bieden van kansen tot sociale stijging. Voor bewoners is immers het niveau van de wijk absoluut niet optimaal, ze organiseren zich liever rond hun eigen woning, het complex, de straat of hun buurtje. Of ze begeven zich juist op hogere schaalniveaus: stedelijk, regionaal, landelijk. Of zelfs internationaal in verenigingen en netwerken van familie en vrienden. Voor de meeste bewoners is 'de wijk' een papieren constructie, die is geboren in de bureaucratie van de overheid (De Boer & Lugtmeijer, 2009, p. 51).

De resultaten van het wijkgerichte werken en sociale stijgingsprojecten zijn vaak nog onduidelijk. Dit geldt ook voor woningcorporatie Portaal. Portaal is één van de grotere woningcorporaties van Nederland en heeft vestigingen in Utrecht, Leiden, Arnhem, Nijmegen, Amersfoort en Soest en heeft 60.000 verhuureenheden (Portaal, 2011, p. 6). Portaal heeft een samenwerkingsovereenkomst met de Universiteit Utrecht. Onderdeel hiervan is masterstudenten in de gelegenheid te stellen het onderzoek voor hun masterthesis bij Portaal uit te voeren. De masterthesis die u in handen heeft, is hier een voorbeeld van.

1.2 Doelstelling & Probleemstelling

Woningcorporatie Portaal investeert in projecten en initiatieven die sociale stijging willen faciliteren (Portaal, 2008¹, p. 35). Een belangrijke vraag voor Portaal is echter of deze projecten en initiatieven gericht op sociale stijging ook daadwerkelijk kansen bieden voor opwaartse sociale mobiliteit. Vanuit deze vraag zijn de onderstaande doelstelling en probleemstelling voor dit onderzoek opgesteld.

Doelstelling onderzoek

De doelstelling van dit onderzoek is het bieden van inzicht in de effectiviteit van de sociale stijgingsprojecten van Portaal.

Probleemstelling onderzoek

In hoeverre vergroten de sociale stijgingsprojecten van Portaal de kansen op sociale stijging? Hoe kans het succes dan wel het falen van deze projecten verklaard worden?

1.3 Relevantie

Wetenschappelijke relevantie

Binnen het wetenschappelijke onderzoeksveld van de Stadsgeografie is veel discussie over buurteffecten en de zin van een wijkgerichte aanpak. Met het oog op de Nederlandse situatie wordt in het bijzonder betwijfeld of buurteffecten wel een verklaring kunnen geven voor de barrières naar sociale stijging en in het verlengde daarvan of een wijkgerichte aanpak daadwerkelijk barrières voor sociale stijging kan wegnemen. Dit onderzoek levert een bijdrage aan de discussie over de zin van sociale stijgingsprojecten omdat inzichtelijk wordt gemaakt of de sociale stijgingsprojecten van Portaal daadwerkelijk de kansen op sociale stijging hebben vergroot.

Maatschappelijke relevantie

Aandachtswijken staan in een brede maatschappelijke belangstelling. De maatschappelijke vraag die hierbij speelt is hoe de achterstanden van aandachtswijken ten opzichte van andere stadswijken verkleind kunnen worden. In tijden van rigoureuze bezuinigingen kijken sociale partners echter kritisch naar de pogingen om deze achterstanden te verkleinen en stellen zich de vraag of de kosten van sociale stijgingsprojecten opwegen tegen de effecten van deze projecten.

Dit onderzoek geeft inzicht in de effectiviteit van de sociale stijgingsprojecten van woningcorporatie Portaal en kan zo een bijdrage leveren aan de discussie wat woningcorporaties kunnen doen op het gebied van sociale stijging.

1.4 Leeswijzer

In deze thesis wordt allereerst ingegaan op het begrip sociale stijging. Dit begrip en de daarmee samenhangende begrippen worden gedefinieerd, de samenhang tussen deze begrippen wordt beschreven en de factoren die sociale stijging beïnvloeden. Vervolgens wordt ingegaan op de rol die de buurt kan spelen bij het bereiken van sociale stijging. Met de kennis over sociale stijging en de rol van de buurt wordt hierna gekeken hoe het beleid voor sociale stijging is opgezet en of dit aansluit op hetgeen bekend is over sociale stijging en de rol van de buurt, omdat wijkeconomie steeds meer wordt ingezet als methode voor het bereiken van sociale stijging wordt ook dit begrip besproken. Om voor toekomstig beleid te kunnen leren van de succes- en faalfactoren in het buitenland worden hier op volgend internationale voorbeelden van sociale stijging in de wijkaanpak besproken.

Nu de achtergronden en methoden en technieken voor het bereiken van sociale stijging in kaart zijn gebracht wordt besproken wat woningcorporaties kunnen doen voor het bereiken van sociale stijging. Het theoretisch kader wordt afgesloten met het conceptueel model wat voortkomt uit de bestudeerde theorie en enkele kritische kanttekeningen bij de bestaande wetenschappelijke literatuur.

Vanuit de theorie is nu duidelijk geworden wat sociale stijging inhoudt en hoe het gestimuleerd kan worden. De grote vraag is natuurlijk of sociale stijgingsprojecten in de praktijk ook daadwerkelijk de kansen op sociale stijging vergroten. Daarom wordt in het veldonderzoek onderzocht of de sociale stijgingsprojecten van Portaal ook daadwerkelijk leiden tot een vergroting van de kansen op sociale stijging. In het hoofdstuk Onderzoeksresultaten worden de resultaten van de gehouden interviews beschreven. Elf deelnemers en acht sleutelfiguren zijn geïnterviewd. Er is gebruik gemaakt van kwalitatieve interviews omdat het van belang is de achtergronden van de resultaten van de sociale stijgingsprojecten op tafel te krijgen. De vraag is waardoor de kansen op sociale stijging wel of niet zijn toegenomen en niet alleen of de kansen wel of niet zijn toegenomen. In de Conclusie wordt deze vraag beantwoord en worden aanbevelingen gedaan.

Hoofdstuk 2: Sociale stijging

Voor een goede duiding van het begrip sociale stijging is het belangrijk om dit begrip en de bijbehorende achtergronden te definiëren en te plaatsen binnen de bredere context van sociale mobiliteit. Dit hoofdstuk beschrijft de betekenis en de context van het begrip sociale stijging en de factoren die invloed hebben op sociale stijging. Vervolgens wordt het beleid gericht op sociale stijging onder de loep genomen en het begrip wijk-economie verkend, wat steeds vaker in verband met sociale stijging wordt gebruikt.

2.1 Inleiding

Sociale stijging is een onderdeel van sociale mobiliteit. Sociale mobiliteit is de mobiliteit binnen werk en onderwijs (Van den Berg, 2011, p. 503) en betreft sociale stijging en sociale daling. Van stijging is sprake wanneer iemand het beter doet dan zijn ouders of gedurende de eigen levensloop steeds hogere posities inneemt. Bij daling is het omgekeerde het geval (RMO, 2011, p. 18). Sociale wetenschappers die sociale mobiliteit bestuderen, onderzoeken vaak alleen de sociale stijging die plaatsvindt in de maatschappij op de ladders van beroepen en aanzien. Niet alleen beroepen en aanzien kunnen echter onderdeel zijn van sociale mobiliteit. Sociale mobiliteit kan ook betrekking hebben op andere, nieuwe werkzaamheden of een nieuwe (werk)omgeving (Lipset & Bendix, 1991, p. 272). Werk is echter niet de enige indicator voor een sociale positie, sociale mobiliteit kan ook gemeten worden door te kijken naar huisvesting, onderwijs en cultuur (Bertaux & Thompson, 2006, p. 42). Sociale stijging is daardoor een begrip dat zich niet een-twee-drie laat uitdrukken door de salarisschaal. Sociale stijging of vooruitkomen omvat immers naast 'harde', ook minder gemakkelijk te objectiveren -immateriële- componenten. Groepen die volgens de statistieken immobiel zijn, kunnen naar eigen zeggen volop in beweging zijn (Veldboer et al., 2008, p. 16).

In dit kader verdient ook huisvesting bijzondere aandacht omdat huisvesting niet alleen staat voor een (veranderde) sociale positie, maar ook voor een positie die in het geval van stijging vaak gezamenlijk als gezin, als familie, of met de hulp van vrienden is bereikt. Het komt zelden voor dat sociale stijging een individuele onderneming is (Bertaux & Thompson, 2006, p. 175). Sociaal kapitaal is namelijk onontbeerlijk voor de sociale mobiliteit van een individu (Lang & Hornburg, 1998, p. 11) en (zwakke) sociale banden zijn een belangrijke hulpbron voor mogelijke sociale stijging (Gittel & Vidal, p. 19). Kort samengevat heeft sociale stijging betrekking op het stijgen van mensen op de sociale en maatschappelijke ladders (Pinkster, 2008, p. 12).

Onderzoek in Nederland laat zien dat Nederlanders sprongen in het opleidingsniveau hebben gemaakt ten opzichte van hun ouders. Deze positieve trend zet zich door: het opleidingsniveau van Nederlanders stijgt nog steeds. Door het stijgende onderwijsniveau is het verband tussen de sociale afkomst van kinderen en hun opleidingsniveau losser geworden. De traditionele klassenmaatschappij is daarmee doorbroken. Deze twee ontwikkelingen hebben ertoe geleid dat er onder Nederlanders een breed geloof in sociale stijging is ontstaan. De Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2011, p. 10) noemt dit de 'belofte van sociale stijging'.

Deze belofte is ondanks de goede resultaten van vooruitgang ook betrekkelijk. De Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling signaleert vier ontwikkelingen die afbreuk doen aan de belofte. Allereerst is naast sociale stijging ook een nieuwe trend van sociale daling – onder mannen – waarneembaar. Voor bijna 20% van de mannen tussen de 26 en 40 jaar geldt dat zij het opleidingsniveau van hun ouders niet overtreffen of evenaren. Ook de stappen die mannen zetten op de onderwijsladder worden kleiner. Een tweede kanttekening betreft de nog altijd aanwezige invloed van het milieu van afkomst. Hoewel er van directe overerving van posities geen sprake meer is, werkt het opleidingsniveau van de ouders door in de mogelijkheden van kinderen. Hulpbronnen (economische, sociale en culturele) die beschikbaar zijn, maken verschil. Een derde ontwikkeling sluit hierbij aan: er is sprake van toenemende padafhankelijkheid.

Keuzes en posities op jonge leeftijd werken steeds sterker door in latere resultaten. De relatief vroege selectie in het onderwijs en de beperkte mogelijkheden voor het stapelen van opleidingen leiden tot padafhankelijkheid en kunnen een voorsorterende uitwerking hebben op kinderen uit verschillende lagen van de bevolking.

Ten slotte wordt de vanzelfsprekendheid van sociale stijging ingeperkt door concurrentie op de arbeidsmarkt. Een goede opleiding is een voorwaarde voor een goede positie, maar geen garantie. Aanvullende competenties maken het verschil. Hoewel de ontwikkelingen op het gebied van sociale stijging de afgelopen tijd dus ontegenzeggelijk positief zijn geweest, is het de vraag of het ook in de toekomst vanzelfsprekend blijft dat we het beter krijgen. Er zijn diverse signalen dat die vanzelfsprekendheid niet voor alle lagen in de bevolking geldt (RMO, 2011, p. 15). Sociale stijging is niet voor iedereen weggelegd door diploma-inflatie en een toenemende concurrentie bij toetreding tot de arbeidsmarkt (RMO, 2011, p. 53).

2.2 Factoren die invloed hebben op sociale stijging

Een belangrijke factor voor sociale stijging is werk en daarmee in samenhang kansen op de arbeidsmarkt om stappen te kunnen binnen sociale stijging (Glass, 1963, p.213). Deze kansen op de arbeidsmarkt worden beïnvloed door het genoten onderwijs, wat daarmee een derde belangrijke factor is die invloed heeft op sociale stijging (Glass, 1963, p. 154). Tenslotte zijn sociale netwerken en sociale afkomst belangrijke factoren die invloed hebben op sociale stijging. Dit uit zich in het feit dat hoogopgeleide kinderen uit gezinnen met een relatief hoge sociale status meer kansen hebben op sociale stijging dan kinderen met een vergelijkbare opleiding uit gezinnen met een lagere sociale status (Glass, 1963, p. 17).

Om optimaal gebruik te kunnen maken van deze factoren is het belangrijk om breed toegankelijk onderwijs voor alle sociale klassen te realiseren (RMO, 2011, p. 9). Dit bemoeilijkt echter een andere belangrijke factor: werk en de kansen op de arbeidsmarkt. Doordat meer mensen goed onderwijs volgen ontstaat er meer concurrentie op de arbeidsmarkt waardoor deze factoren in het gedrang kunnen komen (RMO, 2011, p. 10).

Ook de voor sociale stijging belangrijke sociale netwerken kunnen sociale stijging tegenwerken. Het sociaal kapitaal van een individu of een groep kan een belemmering vormen voor sociale stijging. Hechte groepen kunnen een blokkade opwerpen tegen sociale stijging van ambitieuze leden van deze groepen. Daarvan zijn diverse voorbeelden in de literatuur over arbeiders- en armoedeculturen te vinden. Het lidmaatschap van bepaalde netwerken kan leiden tot een benedenwaartse bijstelling van aspiraties waardoor individuele leden onvoldoende in staat zijn om te stijgen op de maatschappelijke ladder (Engbersen, 2003, p. D12). Tevens zijn het ook sociale culturen waardoor werkloosheid van generatie op generatie overgaat (Priemus, 1978, p. 114). Ook ingrepen gericht op het vergroten van de kansen op sociale stijging kunnen sociale stijging tegenwerken. Het willen vergroten van de kansen op sociale stijging kan dus averechts werken. Een voorbeeld hiervan is Sesamstraat.

Dit kinderprogramma is ontwikkeld als sociale interventie om sociale uitsluiting tegen te gaan en kinderen te leren tellen en lezen. Hoewel het doel van het leren tellen en lezen bereikt is, is de doelstelling om sociale uitsluiting tegen te gaan niet bereikt. Onderzoek wijst uit dat vooral de tel- en leesvaardigheden van kinderen uit (boven)modale gezinnen toeneemt, in ieder geval meer dan bij de kinderen uit achterstandswijken, wat inhoudt dat Sesamstraat eigenlijk bijdraagt aan sociale uitsluiting. Democratisering van het hoger onderwijs heeft een zelfde effect gehad: er zijn meer studenten in het hoger onderwijs maar die komen voornamelijk uit (boven)modale gezinnen. Dit zijn ontwikkelingen waardoor de relatieve sociale stijging verkleint, en de sociale uitsluiting relatief vergroot wordt (Steyaert, 2010, p. 23/24).

Bepaalde invloeden op de kansen op sociale stijging zijn helemaal niet te beïnvloeden.

Zo dragen kleinere gezinnen bij aan het faciliteren van sociale stijging maar dit is een thema dat beleidsmatig niet te sturen is (Parrado & Morgan, 2008, p. 653). Uit onderzoek blijkt dat mensen

die gericht zijn op het bereiken van sociale stijging het krijgen van kinderen daarmee beperken. Vruchtbaarheid en opvoeding worden daarmee een investeringsstrategie voor sociale stijging (Van Bavel, 2006, p. 555).

Het investeren in de benodigde economische, psychologische en sociale hulpbronnen die nog zijn voor sociale stijging begint al vroeg in het leven en vindt vaak plaats binnen het gezin (Furstenberg Jr. & Hughes, 1995, p. 581). Hoger onderwijs en geografische mobiliteit faciliteren de vervolgstappen voor sociale stijging (Ellis, 1952, p. 562). Daarnaast gaan een goede gezondheid en sociale stijging eveneens hand in hand (Hallqvist et al. 2004, p. 1560). Voor het bewerkstelligen van sociale stijging is eveneens bepaald gedrag op de werkvloer noodzakelijk. Om in aanmerking te komen voor sociale stijging dient men sociaal acceptabel gedrag te vertonen (Snarey & Vaillant, 1985, p. 907). Dit impliceert al dat er ook grote hindernissen zijn voor sociale stijging, met als belangrijkste langdurige (van generatie op generatie doorgegeven) werkloosheid, analfabetisme en vroegtijdige schooluitval (KEI, 2009, p. 5).

Sociale stijging hoeft uiteraard niet alleen bereikt te worden door onderwijs of door een baan te verkrijgen bij een reeds bestaand bedrijf. Ook zelf ondernemen wordt onder sociale stijging geschaard. Het opstarten van verschillende soorten plaatselijke bedrijfjes (restaurants, winkels, etc.) kan ook economisch belangrijk zijn voor een wijk (Andersson, 1996, p. 17). Onderwijs, werk en/of ondernemen moeten er toe leiden dat mensen in staat zijn zich financieel staande te houden, al dan niet met behulp van collectieve voorzieningen, zoals sociale zekerheid (RMO, 2011, p. 24). Ook in Nederland onderscheidt VROM-raad (2006, p. 20) vier verschillende stijgingsroutes voor het bereiken van sociale stijging aan de hand van de thema's onderwijs, arbeid, wonen en vrije tijd. De rol van de overheid bij sociale stijging is de routes van sociale stijging begaanbaar te houden of te maken. Toegang tot goed onderwijs en de arbeidsmarkt zijn van het allergrootste belang voor de sociale stijging van stadsbewoners (VROM-raad, 2006, p. 52).

De laatste twee thema's, wonen en vrije tijd, zijn echter verwarrend omdat het daarbij meer om leefbaarheid lijkt te draaien. Sociale stijging wordt ook wel gebruikt als indicator voor leefbaarheid en hangt op die manier dan ook nauw samen met wonen en vrije tijd (Uitermark, 2003, p. 541). Juist door deze verwevenheid van begrippen bestaat echter het risico dat sociale stijging een heel breed containerbegrip wordt. De keerzijde is dat sociale stijging daardoor ook veel verschillende uitkomsten kan hebben als meer politieke participatie (Arce, 1981, p. 187) of een afname van vooroordelen (Blalock Jr., 1967, p. 795). Hierdoor kan kort samengevat gesteld worden dat sociale stijging draait om het vergroten van kansen voor mensen.

Voor het bereiken van sociale stijging zijn twee factoren heel belangrijk: zelfredzaamheid en zelfvertrouwen. Zonder zelfredzaamheid en zelfvertrouwen bestaat er geen vertrouwen in mogelijke sociale stijging en naarmate zelfredzaamheid en zelfvertrouwen afnemen wordt de kans steeds kleiner dat mensen geloven in mogelijke sociale stijging en bereid zijn hiervoor stappen te ondernemen (Eggerman & Panter-Brick, 2010, p. 82). Dit betekent dat sociale stijging afhankelijk is van zelfredzaamheid en zelfvertrouwen (Douvan & Adelson, 1958, p. 39) en dit zijn dus ook factoren die men moet vergroten om de kansen op sociale stijging te doen toenemen. Deze twee factoren worden hieronder en op de volgende pagina's beschreven.

2.2.1 Zelfredzaamheid

Zelfredzaamheid houdt in dat mensen in staat zijn om bepaalde taken op zich te nemen of bepaald gedrag te vertonen (Williams, 2010, p. 418). Borozan (2006, p. 470-481) noemt een aantal criteria voor zelfredzaamheid waarmee de kansen op sociale stijging worden vergroot:

- het hebben van ambities
- verantwoordelijkheid nemen
- initiatief nemen
- prestaties

- risico's durven nemen
- pro-activiteit
- onafhankelijkheid
- succes
- waarde hechten aan reputatie
- sociale erkenning
- bewondering van anderen

Borozan beschrijft het verwerven van deze persoonlijke en zakelijke competenties als belangrijke doelstellingen voor sociale stijgingsprojecten omdat zij bijdragen aan een verbeterde zelfredzaamheid. Een verbeterde zelfredzaamheid gaat namelijk hand in hand met sociale stijging aangezien beide elkaar versterken en noodzakelijk zijn voor persoonlijke groei (Bauer et al., 2008, p. 100).

Daarnaast leidt vergroting van de zelfredzaamheid tot minder geweld, minder verloop in een wijk, minder segregatie en tot meer eigenwoningbezit en persoonlijke daadkracht (Morenoff et al, 2001, p. 524). Lokale organisaties, vrijwilligerscentrales en netwerken van vrienden en familie zijn belangrijk voor een goede zelfredzaamheid van bewoners en hun bijbehorend sociaal kapitaal (Morenoff et al, 2001, p. 517). Werkeloosheid en voornamelijk langdurige werkeloosheid leiden tot een zelfbeeld van minder zelfredzaamheid. Dit zelfbeeld vermindert het vermogen om taken op zich te nemen of gedrag te vertonen die noodzakelijk zijn voor het verkrijgen van werk en voor het bereiken van andere persoonlijke doelen.

De mogelijkheid tot eigenwoningbezit vergroot de zelfredzaamheid van bewoners omdat de overgang van een huurwoning naar een koopwoning een opstap betekent in de wooncarrière (Musterd & Ostendorf, 2009, p. 160). Zelfredzaamheid heeft ook betrekking op het aanspreken van buurtbewoners op gedrag en de juiste instellingen weten te vinden voor vragen of klachten (Musterd & Ostendorf, 2009, p. 63). Een groot deel van de bewoners is echter verwickeld in persoonlijke problemen zoals werkloosheid, armoede, schulden, schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten, spanningen binnen het gezin, gezondheidsproblemen en verslavingen, niet zelden in combinatie. Daarbij komt een grote sociaal-culturele diversiteit van bewoners. Een autochtone minderheid, grote groepen gevestigde minderheden en nieuwe, soms tijdelijke, migranten uit alle windstreken, moeten zich in de wijk en daarbuiten verstaanbaar maken, waarvoor een deel van de bewoners in letterlijke zin niet is toegerust. De (vermeende) taalproblemen en vooroordelen hinderen een soepele communicatie en geringe communicatie hindert de Nederlandse taalvaardigheid van anderstaligen en bestendigt vooroordelen over en weer.

De sociaal-economische achterstand van veel bewoners en sociaal-culturele diversiteit hinderen dus beide de zelfredzaamheid. Er is weinig sociaal kapitaal en sociale controle en weinig 'zelfreinigend vermogen'. Ook de grote verhuisdynamiek speelt hierin een grote rol (Musterd & Ostendorf, 2009, p. 59-60). De overheid en woningcorporaties sturen steeds meer op eigen keuzeruimte, zelfredzaamheid, zelf controle hebben over het leven en 'actief burgerschap'. Deze ontwikkeling lijkt haaks te staan op de bijna als 'learned helplessness' aan te duiden houding van bewoners. Learned helplessness komt voort uit gevoelens van onmacht om een situatie te veranderen (HaileMariam, 2001, p. 106). In het geval van bewoners betekent dit dat zij niet de ervaring of het zelfvertrouwen hebben dat zij iets kunnen veranderen in hun omgeving. Vanuit die opvatting vragen bewoners voordat zij iets in de wijk ondernemen, eerst de steun en assistentie van de woningcorporatie en/of gemeente. In hun ogen hebben woningcorporatie en gemeente de belangrijkste rollen in het handhaven van de kwaliteit van de woningen en de leefomgeving en hebben zij deze verantwoordelijkheid laten versloffen in het recente verleden.

De bewoners zijn wel bereid dingen zelf te doen, en doen dit in voorkomende gevallen ook al, maar vragen ook een actieve houding van de andere partijen voor aspecten waarvoor zij verantwoording dragen.

Het beheer van woningen en van de buitenruimte en het gedrag van andere huurders behoort in hun ogen niet tot de taak van de bewoners (Musterd & Ostendorf, 2009, p. 165-166).

Meer zelfredzaamheid leidt tot zelfvertrouwen waarmee de kansen op sociale stijging extra worden vergroot. Welke effecten zelfvertrouwen op sociale stijging hebben wordt hieronder beschreven.

2.2.2 Zelfvertrouwen

Woningbezit kan een belangrijke indicator zijn voor sociale stijging. Woningbezit is niet alleen verbonden aan inkomen, maar ook aan zelfvertrouwen. Naast zelfredzaamheid heeft ook zelfvertrouwen een belangrijke invloed op de gezondheid en op de kans op woningbezit (Macintyre et al., 1998, p. 658).

Weinig zelfvertrouwen vormt een belangrijke barrière voor mensen om datgene te bereiken wat zij willen bereiken (Lenney, 1977, p. 3). Dit komt omdat zelfvertrouwen samenhangt met de mate waarin iemand gelooft de mogelijkheden te hebben zijn of haar eigen leven vorm te geven en in te richten en hier controle over te hebben (Lenney, 1977, p. 11). Daarnaast is zelfvertrouwen significant gerelateerd aan gezondheid (Macintyre et al., 1998, p. 661).

Uit onderzoek naar het effect van werk op gezondheid en welzijn van mensen blijkt dat werk het meest geschikt is om een aantal psychosociale functies te vervullen, zoals het hebben van zelfvertrouwen, een dagstructuur en sociale contacten (SEOR, 2008, p. 23). Zelfvertrouwen wordt door de 2000 Nederlandse respondenten van SEOR (2008, p. 9) gezien als de meest belangrijke functie van werken en werk is belangrijk voor het herstel van mensen met zware en chronische mentale problemen (SEOR, 2008, p. 96).

Werkloosheid, een laag loon en onvrijwillig parttime werken leiden tot een daling in zelfvertrouwen en een stijging in alcoholmisbruik en depressies. De effecten van werkloosheid zijn sterker voor ongetrouwde mensen (met minder ondersteuning) en voor hoger opgeleiden (die meer te verliezen hebben) (SEOR, 2008, p. 90/91). De invloed die werk heeft op gezondheid en welzijn varieert ook per geslacht en levensfase. Bij jongeren is het negatieve effect van werkloosheid op het zelfvertrouwen sterker bij vrouwen en jonge vrouwen hebben meer kans op depressies of angsten bij werkloosheid dan jonge mannen (SEOR, 2008, p. 31). Het hebben van werk leidt tot meer autonomie, zelfvertrouwen en een betere gezondheid (SEOR, 2008, p. 55). Werk is uiteraard niet de enige manier om het zelfvertrouwen te vergroten. Wanneer werken door beperkingen geen mogelijkheid is kunnen andere positieve ervaringen het zelfvertrouwen alsnog vergroten, zoals positieve feedback op succesvolle prestaties.

Positieve ervaringen die het zelfvertrouwen kunnen verbeteren komen in achterstandswijken echter minder vaak voor en ook de kansen op positieve ervaringen zijn kleiner in achterstandswijken.

Deze positieve ervaringen van zelfbevestiging zijn echter noodzakelijk voor psychische groei en daarmee voor de psychische gezondheid. Achterstandswijken bieden echter minder belonende momenten in werk en consumptie, en ervaringen die het gevoel van eigenwaarde bevestigen zijn helemaal schaars (Veenhoven, 1974, p. 27).

Projecten om mensen werkervaring op te laten doen door middel van 'begeleid werken' in een bedrijf, heeft in de percepties van de deelnemers wel veel positieve gevolgen (qua verwerven van nieuwe vaardigheden en opbouw van zelfvertrouwen), ook al leidt het voor de meeste deelnemers niet tot een duurzaam arbeidscontract (SEOR, 2008, p. 46). Maatregelen ter vergroting van de arbeidsparticipatie hebben op zichzelf al effect op gezondheid en welzijn. Deze maatregelen kunnen leiden tot vergroting van het menselijk kapitaal in brede zin: economisch kapitaal (vaardigheden), psychologisch kapitaal (zelfvertrouwen en motivatie), sociaal kapitaal (meer sociale contacten en sociale vaardigheden) en gezondheid, los van de vraag of de deelnemers daadwerkelijk een baan vinden of niet (SEOR, 2008, p. 57). Oftewel, door deze maatregelen wordt geïnvesteerd in de benodigde economische, psychologische en sociale hulpbronnen voor sociale stijging (Furstenberg Jr. & Hughes, 1995, p. 581).

Niet alleen werk, maar ook onderwijs heeft vanuit de percepties van deelnemers positieve effecten op zelfvertrouwen en sociale vaardigheden (SEOR, 2008, p. 51).

Onderwijs maakt talentontwikkeling mogelijk door deelnemers vaardigheden aan te leren in gebieden waarin hun talent, interesse en talent ligt. Onderwijs geeft handen en voeten aan talent (Bacolod et al., 2010, p. 250). Daarnaast is onderwijs steeds meer van belang voor sociale stijging omdat er in steden steeds minder werk is voor ongeschoolden en lager opgeleiden (Ostendorf et al., 2001, p. 373).

Projecten gericht op arbeidsparticipatie en onderwijs vergroten het zelfvertrouwen, maar de kans is groot dat de deelnemers die hieraan meedoen meer motivatie, zelfvertrouwen en sociale netwerken hebben dan diegenen die niet meedoen aan deze projecten (SEOR, 2008, p. 65). Dit betekent dat slechts een selecte groep deelneemt aan de projecten en dat alleen de minst kansarmen baat hebben bij sociale stijgingsprojecten. De mensen die het armst zijn aan kansen segregeren daardoor nog meer van de rest van de samenleving en komen in een gemarginaliseerde positie terecht. Hierdoor worden de kansen op het vinden van werk, geschikte huisvesting, voldoende sociale zekerheid en goed onderwijs voor hun kinderen alleen maar kleiner (Hahn, 2002, p. 133).

2.2.4 Conclusie

Sociale stijging draait om het vergroten van kansen. De factoren die de meeste invloed hebben op sociale stijging zijn onderwijs en werk. Ook de buurt speelt een (kleine) rol bij de kansen op sociale stijging. Voor succes op de factoren onderwijs en werk en op andere onderdelen van sociale stijging zijn zelfvertrouwen en zelfredzaamheid onontbeerlijk. Werk, onderwijs, zelfvertrouwen en zelfredzaamheid werken alle vier op elkaar in en vergroten de kansen op elkaar. Het onderscheiden van de belangrijkste factoren geeft echter nog geen antwoord op de vraag hoe sociale stijging te stimuleren is en in welke context barrières voor sociale stijging worden opgeworpen.

Foto 1: Één van de belangrijkste factoren voor sociale stijging: onderwijs

Bron: www.depers.nl

2.3 Rol van de buurt

In de vorige paragraaf is beschreven hoe sociale en ruimtelijke aspecten invloed hebben op de kansen op sociale stijging. Als we kijken naar de ruimtelijke aspecten is het interessant om te weten welke rol de buurt speelt bij de kansen op sociale stijging. In dit hoofdstuk wordt daarom de rol van de buurt bij de kansen op sociale stijging beschreven aan de hand van de nadelen van het wonen in een achterstandswijk en de relatie tussen buurteffecten en sociale stijging.

2.3.1 Nadelen wonen in een achterstandswijk

Veel Amerikaanse onderzoekers stellen dat achterstandswijken potentieel negatieve uitkomsten stimuleren. Verwacht wordt dat in deze wijken positieve rolmodellen ontbreken. Kinderen worden blootgesteld aan misdaad, bendes, drugs en andere negatieve invloeden (Musterd, 2005, p. 342). Concentraties van kansarmen verhogen de kans op werkloosheid, het niet afmaken van school, het verzeild raken in de criminaliteit en het krijgen van kinderen buiten het huwelijk (Small & Newman, 2001, p. 30). Tegelijkertijd wordt echter gesteld dat de kansen van arme huishoudens in sociaal gemengde wijken even klein zijn als die van arme huishoudens in achterstandswijken (Bretherton & Pleace, 2011, p. 1-3). Wel heeft het wonen in een achterstandswijk invloed op de eigen visie op zelfredzaamheid en vermindert ook de zelfredzaamheid doordat men in een wijk woont waar weinigen zelfredzaam zijn en de afwezigheid van collectieve zelfredzaamheid de individuele onzelfstandigheid versterkt (Wilson, 1991, p. 11, Musterd & Andersson, 2006, p. 122, & Lupton, 2003, p. 12). Het wonen in een achterstandswijk bemoeilijkt daardoor het deelnemen aan de maatschappij. Van Kempen & Priemus (1999, p. 648-649) onderscheiden zeven thema's waaruit deze hindernissen blijken:

Werk

De ruimtelijke concentratie van werklozen bemoeilijkt het contact met werkenden. Dit betekent dat er geen informatie wordt uitgewisseld over vacatures. Daarnaast leidt een concentratie van lage inkomens tot minder kansen voor informele economische activiteiten.

Onderwijs

Aangetoond is dat kinderen met een allochtone achtergrond minder kans hebben op goed onderwijs als zij in achterstandswijken wonen. Dit bemoeilijkt het vloeiend spreken van de taal.

Politieke participatie

In wijken met een etnisch homogene opbouw richt de politieke mobilisering zich vaak op raciale thema's. In gemengde wijken kunnen verschillende groepen belang hebben bij het uitbreiden van bepaalde voorzieningen. Tegelijkertijd laten gemengde wijken over het algemeen meer vijandigheid zien tegen etnische minderheden.

Winkels

Een toenemende concentratie van lage inkomens kan leiden tot het sluiten van winkels, omdat de inkomens van de bewoners te laag zijn om de winkels levensvatbaar te houden. Leegstaande winkelpanden kunnen vandalen of bendes aantrekken. Of nieuwe winkels openen de deuren zoals coffee shops, seksshops, tweedehandswinkels of goedkope kledingwinkels.

Voorzieningen

Een concentratie van lage inkomens kan ook een negatieve invloed hebben op de aanwezigheid van voorzieningen. Dit kan vooral voorkomen wanneer bewoners niet in staat zijn voor zichzelf en de buurt op te komen en voorzieningen te eisen. De bewoners zijn niet in staat om goede gezondheidszorg, de nodige politievervalsing en goede scholen te verkrijgen.

Kwaliteit van de buurt

De concentratie van lage inkomens kan leiden tot kwaliteitsverlies. Huiseigenaren zijn niet in staat te investeren in hun woningen en verhuurders houden hun woningen niet in goede staat. Dit betekent dat het aanzicht van de wijk drastisch verandert waardoor de neerwaartse spiraal van verval versterkt kan worden.

Vooroordelen

Bewoners van achterstandswijken kunnen een negatief imago hebben binnen een stad. Deze beeldvorming kan ertoe bijdragen dat een wijk wordt gezien als een plek waar alleen diegenen met de minste kansen willen wonen. De hierdoor ontstane segregatie kan leiden tot minder empathie met degenen die in een ander stadsdeel wonen.

Niet alle hindernissen zijn echter terug te voeren op de buurt. Arme huishoudens in sociaal gemengde wijken profiteren evenmin van het sociaal kapitaal in de wijk omdat er geen contact is met rijkere huishoudens. Sociaal mengen en de ruimtelijke nabijheid van rijkere huishoudens houdt dus geen verbetering in van de kansen op sociale stijging van arme huishoudens (Bretherton & Pleace, 2011, p. 10, Musterd & Andersson, 2005, p. 766).

Er zijn echter effecten in de buurt die wel degelijk een negatieve invloed kunnen hebben op de kansen van arme huishoudens. Het idee achter de nadelen van het wonen in achterstandswijken wordt buurteffecten genoemd. Buurteffecten impliceren dat de demografische opbouw van arme achterstandswijken verstoorte normen, waarden en gedrag veroorzaakt bij de jongste bewoners waardoor een cyclus ontstaat van sociale pathologie en armoede waaraan weinig bewoners weten te ontsnappen (Clark et al., 2006, p. 327). Het idee van buurteffecten impliceert dat de bewoners van achterstandswijken uiteindelijk zelf verantwoordelijk zijn voor hun eigen sociale en economische situatie (Bauder, 2002, p. 85).

Drie mechanismen verklaren hoe buurteffecten werken:

1. groepsgenoten
2. geconcentreerde armoede en volwassen rolmodellen
3. fysieke infrastructuur en netwerken van voorzieningen

Het eerste mechanisme suggereert dat lokale netwerken van groepsgenoten jongeren beïnvloeden met negatief gedrag en een negatieve houding. Het tweede mechanisme leidt ertoe dat volwassenen in arme wijken hun pathologische gedrag, zoals werkloosheid, uitkeringsafhankelijkheid of het zijn van een alleenstaande moeder overdragen op de jongeren die in dezelfde buurt wonen. Het derde mechanisme staat voor lokale voorzieningen, zoals scholen die geen adequate diensten verlenen in aandachtswijken en daarnaast voor een verloederde fysieke infrastructuur die gemeenschappen destabiliseert.

De meeste onderzoeken naar buurteffecten nemen aan dat bepaald gedrag problematisch is (Bauder, 2002, p. 86) en dat de concentratie van dit gedrag slecht is (Van Kempen & Özüekren, 1998, p. 1663) omdat dit gedrag problemen in stand houdt over versterkt. Door de nadruk te leggen op gedrag kan het idee van buurteffecten geïnterpreteerd worden als strategie om groepen met problemen aan te wijzen als oorzaak voor deze problemen (Bauder, 2002, p. 88).

Het definiëren van achterstandswijken als een slechte plek om te wonen heeft echter weinig waarde wanneer de opvattingen van de bewoners en de plek die de wijk heeft in hun dagelijks leven en hun wooncarrières niet worden meegenomen (Van Kempen & Özüekren, 1998, p. 1639). Buurteffecten zijn vaak het resultaat van de 'som van de individuele verschillen' tussen bewoners en niet van unieke wijkgebonden normen, groepsgedrag en lokaal ontwikkelde eigenschappen (Bauder, 2002, p. 87). Het wonen in een achterstandswijk heeft bijvoorbeeld minder invloed op scholing dan het feit dat ouders laag opgeleid zijn (Small & Newman, 2001, p. 30).

Daarnaast kunnen buurteffecten verklaard worden door de culturele discriminatie van sollicitanten uit gestigmatiseerde achterstandsbuurtten door werkgevers in plaats van de wijkgebonden culturele pathologie (Bauder, 2002, p. 88).

2.3.2 Buurteffecten en sociale stijging

Een sterke hechting aan een woning of een wijk kan sociale stijging in de weg staan, omdat bewoners hun persoonlijke sociale doelstellingen naar beneden bijstellen door de heersende buurtcultuur (Bertaux & Thompson, 2006, p. 125)

Gerrits (2008, p. 31) stelt dan ook dat voor het bereiken van sociale stijging het noodzakelijk is om beleid te richten op de hele wijk en iedereen in de wijk. Het gaat daarbij om samenlevingsopbouw, veiligheid op straat en in huis, het bieden van kansen op werk en onderwijs, een gevarieerd woningaanbod en aantrekkelijke voorzieningen. Het creëren van een vertrouwde woon- en leefomgeving waar iedereen zich thuisvoelt en gemeenschapszin heerst, waar bewoners zelf initiatief en verantwoordelijkheid nemen en (weer) trots zijn op hun eigen buurt. Een integrale wijkaanpak is noodzakelijk om sociale stijging mogelijk te maken en de middenklasse te behouden en te versterken (Gerrits, 2008, p. 31). Deze suggesties van Gerrits gaan echter verder dan het tegengaan van een buurtcultuur en behandelen het hele brede spectrum van wijkontwikkeling waarvan sociale stijging slechts een onderdeel is.

Het is twijfelachtig of de theorie van buurteffecten net zo sterk toepasbaar is in de Europese context en in het bijzonder in Nederland, gezien de rol van de verzorgingsstaat (Ostendorf et al., 2001, p. 372). Op basis van onderzoek in Nederland kan in de Nederlandse situatie gesteld worden dat de sociale omgeving slechts een kleine invloed heeft op de sociale stijging van huishoudens met een zwakke economische positie (Musterd, 2005, p. 343, Briggs, 1997, p. 225).

2.3.3 Conclusie

De demografische opbouw van aandachtswijken kan verstoorde normen, waarden en gedrag veroorzaken bij de jongste wijkbewoners waardoor een cyclus kan ontstaan van sociale pathologie en armoede waaraan weinig bewoners ontkomen. Dit idee van buurteffecten geldt echter niet zo sterk in de Nederlandse context, vanwege de rol van de verzorgingsstaat. Niet zozeer het buurtniveau, maar het individueel niveau is van belang, wanneer gekeken wordt naar sociale stijging. Voor sociale stijging zijn vooral sociale mechanismen van belang zoals netwerken en sociaal kapitaal (Small & Newman, 2001, p. 32). De wijk speelt daarbij een kleine rol. Om sociale stijging te kunnen realiseren is dus een individuele benadering van belang waarbij zelfvertrouwen, zelfredzaamheid, onderwijs en werk centraal staan. In het volgende hoofdstuk wordt verkend in hoeverre het bestaande beleid voldoet aan deze criteria.

2.4 Beleid

Uit de vorige paragrafen is naar voren gekomen wat sociale stijging betekent en dat de rol van de buurt in Nederland klein is bij sociale stijging. In deze paragraaf wordt verkend wat het beleid is voor sociale stijging en in hoeverre dit aansluit bij de bestaande kennis over sociale stijging en de kleine rol van de buurt hierbij. In deze verkenning wordt gekeken naar sociaal beleid en de resultaten van sociale stijgingsprojecten. Dit wordt gedaan omdat overheden en andere instanties handelen met hun beleid namelijk actief om een bepaalde vorm van stijging te bevorderen. Dit houdt in dat overheden en instanties barrières voor sociale stijging wegnemen of dat overheden bepaalde maatregelen nemen om sociale daling op te vangen (RMO, 2011, p. 24).

2.4.1 Sociaal beleid

Sociaal beleid, waaronder het beleid voor sociale stijging, is in Nederland gericht op langdurig werklozen, ouderen, dak- en thuislozen, ex-psychiatrische patiënten en arbeidsongeschikten (Verplanke et al., 2002, p. 147-148). De doelstelling van beleid gericht op sociale stijging is het

bieden van individuele kansen (Labaree, 1997, p. 39). In de Verenigde Staten is deze doelstelling de belangrijkste doelstelling in het onderwijs (Labaree, 1997, p. 43).

Sociale stijging binnen het onderwijs is namelijk voor de gehele samenleving profijtelijk, omdat het hogere opleidingsniveau van de bevolking bijdraagt aan de kenniseconomie (RMO, 2011, p. 14).

Ook in Nederland is onderwijs het domein waarin de Nederlandse overheid sociale stijging het sterkst bevordert (RMO, 2011, p. 26). Het onderwijsbeleid kent doelstellingen voor wat betreft sociale stijging: kinderen en jongeren moeten erop voorbereid worden om sociale posities te bemachtigen (Labaree, 1997, p. 39).

Verantwoordelijk burgerschap wordt tevens gezien als doelstelling van sociale stijging.

Het onderwijs moet verzekeren dat alle leerlingen en studenten hun verstand goed gebruiken, zodat zij tevens voorbereid worden op verantwoordelijk burgerschap (Labaree, 1997, p. 44).

Het onderwijsbeleid heeft echter te weinig oog voor het feit dat het niet voor iedereen is weggelegd om talen vlekkeloos eigen te maken in woord en schrift of een academische opleiding te volgen (Rooth & Ekberg, 2006, p. 57). Dit is ook terug te zien in de terminologie van het wegnemen van barrières, waarbij externe factoren centraal lijken te staan en niet het individu.

De terminologie van kansen bieden sluit beter aan op een effectieve aanpak van sociale stijging omdat het individu hierbij centraal staat. Voor wat betreft het onderwijs betekent dit dat onderwijs meer toegankelijk moet worden voor verschillende individuen (Berger, 1986, p. 60) en minder gericht op één onderwijsstijgingsroute.

2.4.2 Sociaal kapitaal

Sociale stijging kan bereikt worden door hulp van gevorderden op de sociale ladder. Hierbij kan een geringe sociale afstand en sterke banden tussen helper en geholpene verschillende voordelen hebben. Allereerst meer vertrouwdheid en verbondenheid en een gemakkelijker en frequenter contact. Die aanname is wijdverbreid: er bestaat een veel grotere kans dat mensen elkaar omhoog trekken wanneer ze elkaar al kennen. Vanuit een gedachte van solidariteit en 'teruggeven' zullen gevorderden bereid zijn hun ervaringen en kennis te delen met navolgers uit dezelfde verbanden (kerk, moskee, familie, sport, enzovoorts). Geleidelijkheid en met behulp van 'nabije' helpers wordt de ladder beklommen. Dit wordt de *binnenroute* voor sociale stijging genoemd.

De *buitenroute* is het spiegelbeeld van de binnenroute. De sociale afstand tussen helper en geholpene is groter, maar mogelijk is dit een voordeel en geen nadeel. Door hun hogere maatschappelijke en/of sociale status hebben helpers die verder af staan, kwalitatief meer te bieden dan nabije groepen. Ze hebben meer toegang tot belangrijke informatie en zijn minder in competitie met zwakke groepen. Een dergelijk profiel treffen we vooral aan bij hoger opgeleiden, waarbij ook vaak een grotere bereidheid tot sociaal burgerschap, tot behulpzaamheid wordt gezien (Veldboer et al., 2008, p. 36-37). De gedachte achter solidariteit en de twee genoemde stijgingsroutes hangt nauw samen met het concept sociaal kapitaal. Dit concept wordt gebruikt voor onderzoek naar sociale uitsluiting van achterstandsgroepen en de groei van sociaal kapitaal wordt gezien als belangrijk voor de verbetering van aandachtswijken (Middleton et al., 2005, p. 1711).

2.4.3 Resultaten van sociale stijgingsprojecten

Een belangrijke beleidsvraag is wat de resultaten zijn van sociale stijgingsprojecten. Het doel van sociale stijgingsprojecten is het vergroten en verbeteren van de kansen van mensen met een laag inkomen.

Interventies gericht op werkgelegenheid en wijk economie bereiken de gewenste sociale stijging. Deze invloed op de sociale stijging kan zelfs uitstralen tot wijkniveau wanneer voldoende wordt geïnvesteerd in projecten voor werkgelegenheid en wijk economie en deelnemers daadwerkelijk wijkbewoners zijn. Individuele sociale stijging die mogelijk is gemaakt door middel van werk of de

wijkeconomie, bijvoorbeeld door het creëren van ruimten voor winkels en kleine ondernemingen in de wijk, betekent namelijk meer en betere informatie voor veel bewoners in de wijk. In aandachtswijken zijn lokale, informele sociale netwerken waarbinnen informatie over werk rouleert namelijk essentieel voor het vinden van werk. Lokale contacten en lokale netwerken kunnen daardoor op essentiële punten profiteren van individuele sociale stijging (Pinkster, 2007, p. 2595). Hier staat tegenover dat interventies gericht op onderwijs geen effect op wijkniveau lijken te hebben: de negatieve buurteffecten blijven in stand. Opvallend is dat er op individueel niveau wel goede resultaten geboekt kunnen worden: mensen die hun scholingsgraad verbeteren hebben geen of minder last van negatieve buurteffecten en zijn ook minder afhankelijk van hun sociale omgeving voor hun kansen op sociale stijging (Musterd & Andersson, 2006, p. 137). Veel sociale stijgingsprojecten hebben geen effect op wijkniveau omdat de omvang van het project hiervoor te klein is (Corpovenista, 2010, p. 45). Bij grootschalige projecten waarbij ieder individu in de wijk in staat wordt gesteld om sociaal te stijgen is zeer waarschijnlijk wel een effect op wijkniveau meetbaar.

Tot slot kunnen sociale stijgingsprojecten ook positieve neveneffecten hebben, zoals een verbeterde buurthechting (Van der Graaf & Duyvendak, 2009, p. 34) waarbij opgemerkt dient te worden dat hoogopgeleiden en bewoners met een hoog inkomen minder gehecht zijn aan hun buurt dan laagopgeleiden en mensen met een laag inkomen (Li et al., 2005, p. 116).

2.4.4 Verlaten van de wijk

Volgens beleidsmaker is het problematisch dat sociale stijging door middel van sociale stijgingsprojecten in veel gevallen vanzelf leidt tot suburbanisatie waarmee het effect voor de wijk teniet gedaan wordt (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2007, p. 23). Het verlaten van de wijk is een internationaal gegeven en is aangetoond door verschillende empirische gegevens. Door het vertrek van stabiele en rijkere huishoudens wordt de neerwaartse spiraal versterkt. De vertrekkende huishoudens zijn over het algemeen veel beter af in termen van werk en inkomen, vergeleken met degenen die daar voor in de plaats komen (Andersson, 2006, p. 795). Door middel van stedelijke vernieuwing wordt getracht de uitstroom te beperken. Door bewoners vast te houden, wordt de kans op veel verloop steeds kleiner omdat wanneer mensen minstens vier jaar in dezelfde buurt hebben gewoond de kans op verhuizen fors is afgenomen (Andersson, 2006, p. 796). Het probleem is echter niet alleen dat mensen kunnen verhuizen, ook problemen kunnen verhuizen. Wijkaanpak leidt tot de verhuizing van hogere inkomens en de instroom van lagere inkomens waardoor (wijk)problemen meeverhuizen met de instroom van lagere inkomens naar andere wijken (Andersson, 2006, p. 797). Gezien de kleine rol die de buurt speelt bij sociale stijging in Nederland en het feit dat sociale menging niet bijdraagt aan sociale stijging is het verlaten van de wijk in het licht van sociale stijging niet problematisch. Wel kan de vraag opgeworpen worden wat het effect is van sociaal mengen wanneer kansarmen de wijk verlaten vanwege de instroom van kansrijken en of dit gegeven wel invloed heeft op sociale stijging.

2.4.5 Succes en falen van beleid

Recent beleid gericht op sociale stijging, leunde op het geloof dat sociaal mengen zal leiden tot verbeterde kansen. Vanuit dit geloof richten veel politici zich nog steeds op het sociaal mengen van wijken. Er bestaan echter weinig juridische mogelijkheden om te interveniëren in de individuele keuzes van mensen (Musterd & Andersson, 2005, p. 761). Door meer huisvestingskeuzes te realiseren in de wijken vermindert echter hopelijk de behoefte om de wijk te verlaten wanneer huishoudens meer keuzevrijheid verwerven. Het beleid van sociaal mengen kan conflicteren met individuele keuzevrijheid en binnen dit beleid prevaleert het wijkbelang boven het individueel belang (Musterd & Andersson, 2005, p. 764-765). Er is echter vooralsnog weinig hard bewijs dat de stedelijke middenklasse in gemengde wijken bijdraagt aan de sociale stijging van medebewoners met een zwakke sociale positie (Veldboer et al., 2008, p. 19).

Voor succesvolle interventies en om te voorkomen dat tegengestelde doelstellingen worden bereikt is het volgende van belang: voldoende informatie en kennis over (de oorzaken) van problemen, het opstellen van helder gedefinieerde en meetbare doelstellingen. Het meest van belang is echter dat de interventie zich richt op een kleine en te onderscheiden doelgroep. Veel interventies voldoen echter niet aan de hierboven gestelde criteria (De Bruijn & Norberg-Bohm, 2005, p. 15). Het succes van beleid valt of staat dus met de specifieke groepsgerichtheid van projecten. Om projecten succesvol te laten verlopen, kan gewerkt worden met vrijwilligers uit de doelgroep. Hierdoor sluit een project beter aan bij de leefwereld van de doelgroep en genereert zo een betere garantie voor betrokkenheid van de bevolking bij het project (Ten Dam, 1997, p. 121).

Weliswaar kunnen overheden, organisaties en woningcorporaties streven naar het stimuleren van sociale stijging, deze stijging zal echter nooit geheel onafhankelijk zijn van factoren als erfelijke overdracht van talenten, het sociale milieu waarin kinderen opgroeien en de prikkels en stimulansen die kinderen daar ontvangen. Sommige van die factoren zijn moeilijker te beïnvloeden door beleid dan andere. Normen en waarden met betrekking tot de wil om sociaal te stijgen, gedrag in sociale netwerken en het arbeidsethos dat kinderen van hun ouders meekrijgen, zijn doorgaans moeilijk te sturen (RMO, 2011, p. 22). Dat neemt niet weg dat sociale stijging te beïnvloeden is. Een belangrijk mechanisme bij de kansen op sociale stijging is het geloof van individuen in sociale stijging. Wanneer geloofd wordt in de mogelijkheid van sociale stijging worden ook keuzes gemaakt die bijdragen aan deze sociale stijging, zoals onderwijs (Harris, 2008, p. 608). Dit betekent dat zelfvertrouwen en zelfredzaamheid onmisbaar zijn bij het realiseren van sociale stijging.

Sociale stijging was al voor het rapport van de VROM-raad een ambitie voor de stedelijke vernieuwing in Nederland. Door gemengde wijken te creëren hoopte men ook sociale stijging te kunnen faciliteren. De resultaten waren echter anders. Mingen vermindert niet de armoede en een gemende (sociale) omgeving leidt niet automatisch tot sociale stijging. Armoede of achterstanden zijn niet zozeer wijkgebonden problemen maar eerder individuele problemen en dat is dan ook het niveau waarop deze problemen aangepakt moeten worden (Ostendorf et al., 2001, p. 371).

Van der Graaf & Duyvendak (2009, p. 67) hebben meer recent onderzoek gedaan naar stedelijke vernieuwingsprojecten waarbij sociale stijging als ambitie en doelstelling is opgenomen. In het geval van Hoogvliet zijn de resultaten bescheiden op veel dimensies van sociale stijging omdat er niet veel objectieve vooruitgang is op indicatoren zoals opleiding, inkomen en werk. Het vinden van werk levert niet altijd de te verwachten sociale stijging op in termen van inkomen of huisvesting. Dat hangt samen met het segment van de arbeidsmarkt waar veel de van geïnterviewde Hoogvlietbewoners op aangewezen zijn. Het gaat vaak om tijdelijke banen met weinig doorgroeimogelijkheden en bescheiden verdiensten. Dat neemt niet weg dat het vinden van werk het zelfbeeld en zelfvertrouwen ten goede komen (Veldboer et al., 2007, p. 34).

Een aanzienlijk deel van de oorspronkelijke bewoners van Hoogvliet geeft echter wel aan veranderingen te zien in de reputatie van hun buurt (Van der Graaf & Duyvendak, 2009, p. 67). Ook komt in Hoogvliet de kwaliteit van de woning naar voren als een 'hard' criterium voor sociale stijging. Samen met het zachtere, meer subjectieve aspect buurtimago speelt de woonsituatie in de beleving van de bewoners een belangrijke rol. Dit betekent dat verbeterde woningen en een verbeterd imago van de buurt bijdragen aan de subjectief beleefde sociale stijging (Veldboer et al., 2007, p. 19). Objectief kan echter gesteld worden dat er geen sociale stijging heeft plaatsgevonden. Woonwaardering en buurtimago zijn iets anders dan sociale stijging. Woonwaardering en een verbeterd buurtimago zouden wel de zelfredzaamheid en het zelfvertrouwen kunnen vergroten. Deze aspecten kunnen leiden tot sociale stijging. Dit is echter iets anders dan stellen dat in Hoogvliet sociale stijging is bereikt door een toegenomen woonwaardering en verbeterd buurtimago.

Beleid van overheden, organisaties en woningcorporaties maakt duidelijk dat er gestreefd wordt naar sociale stijging. De volgende paragraaf beschrijft de resultaten van de hiervoor ingezette sociale stijgingsprojecten.

2.5 Beleid gericht op wijkeconomie

Internationaal is er al veel aandacht voor de relatie tussen wijkeconomie en sociale stijging. Ook in Nederland wordt deze relatie steeds meer waarde toegedicht als methode voor het vergroten van de kansen op sociale stijging. Daarom wordt in deze paragraaf dit begrip verkend door een beschrijving van economie in de wijk, het belang van wijkeconomie, de relatie tussen wijkeconomie en sociale stijging, het verbeteren van de wijkeconomie, de bijzondere rol van MKB Nederland bij de Nederlandse wijkeconomie en de effecten van het stimuleren van de wijkeconomie.

Dit is gedaan omdat woningcorporaties en andere sociale partners inzetten op werk en onderwijs om sociale stijging te kunnen bewerkstelligen en hiervoor ondermeer het versterken van de wijkeconomie voor gebruiken.

2.5.1 Economie in de wijk

De roep om meer aandacht voor economie bij de aanpak van wijken, tot nu toe vaak een ondergeschikt kindje, klinkt steeds luider. In het verleden zijn de buurteconomieprojecten van de jaren tachtig echter mislukt omdat de wijk gezien werd als een eiland waarbinnen alle bewoners werk moesten vinden. De term wijkeconomie heeft een bredere focus en is gericht op de bedrijvigheid en leefbaarheid in een wijk en het rondkomen en vooruitkomen van bewoners (Ouweland et al., 2008, p. 130-131). De G27 (2007, p. 3) vat het begrip als volgt samen: *Wijkeconomie is het optimaal benutten van de economische potentie van een wijk en haar bewoners.* Van Dijk & Schutjens (2008, p. 131) hanteren een meer algemene definitie: *economische activiteiten gevestigd in woonwijken.*

2.5.2 Belang wijkeconomie

Versterking van de economische positie van bewoners, van het perspectief bij rondkomen en vooruitkomen is belangrijk om de economische kracht van een wijk te vergroten. Daarnaast is versterking van de bedrijvigheid in een wijk zowel belangrijk voor de kwaliteit van de leefomgeving en de leefbaarheid voor haar inwoners als voor andere gebruikers die niet in de wijk wonen, zoals mensen die in de wijk werken of er naar school gaan (Ouweland et al., 2008, p. 131). De economische dimensie van wijkontwikkeling komt nauwelijks aan de orde in wijkanalyses en wijkplannen, terwijl het juist van belang is om in de wijkaanpak vanaf het begin de wijkeconomie volwaardig mee te nemen. (Ouweland et al., 2008, p. 132). Aandacht voor het midden- en kleinbedrijf in de wijk, of de wijkeconomie in het algemeen, is echter van belang voor de stedelijke vernieuwing en wijkaanpak en moet ook in beleid terugkomen (Rozema & Oude Groeniger, 2009, p. 29).

Het functioneren van de wijkeconomie en het zoeken naar versterking van de wijkeconomie kan langs twee wegen worden benaderd. De eerste benadering gaat uit van de bijdragen van verschillende typen wijken aan de economische kracht van de gehele stad. Deze benadering kan de gebiedsbenadering worden genoemd. Deze richt zich op een beschrijving van de ruimtelijke variatie in wijkeconomieën en kenmerken als ligging, infrastructuur, bevolkingsopbouw, enzovoorts.

De tweede benadering van de wijkeconomie is de actorbenadering, waarbij op individueel of bedrijfsniveau wordt gekeken naar het functioneren van bestaande ondernemers en hun bedrijven

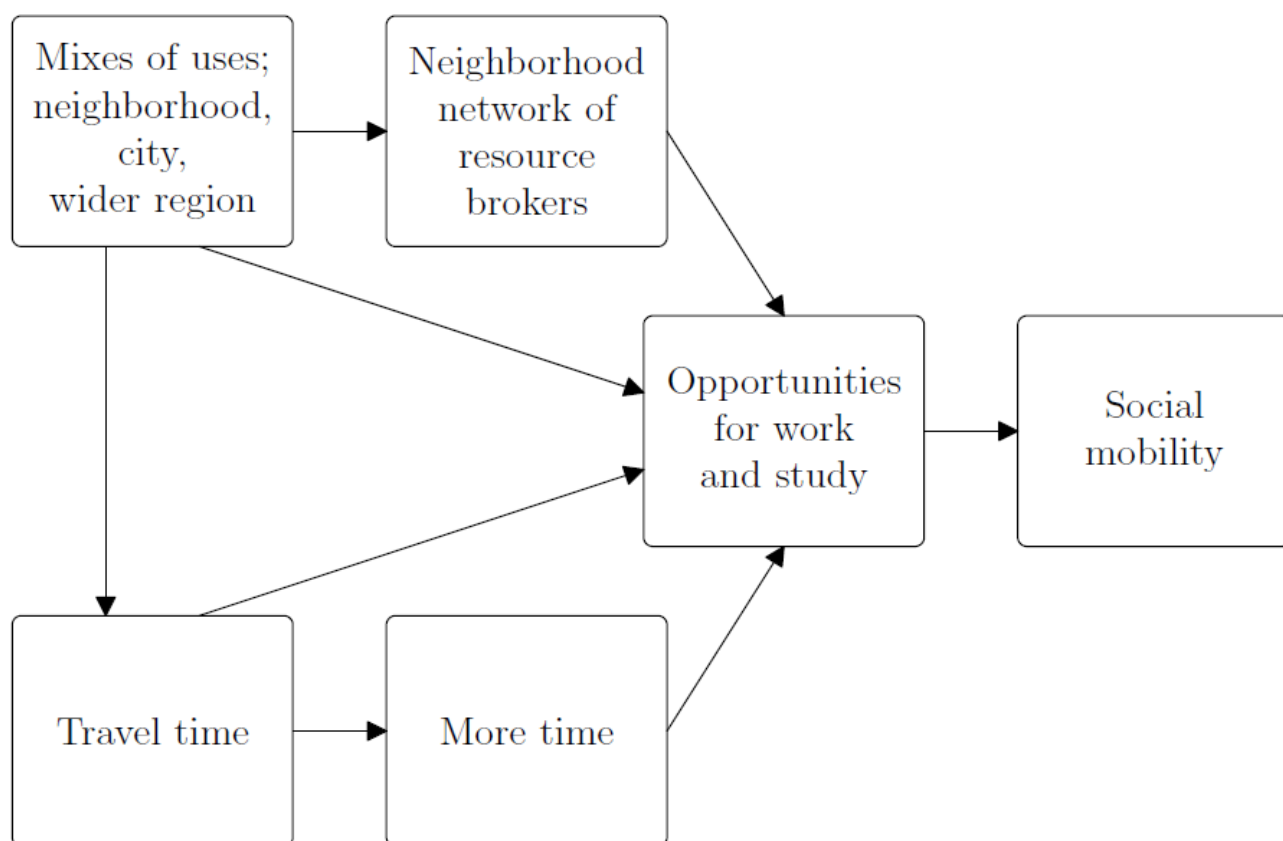
en het versterken van de wijkeconomie richt zich dan ook op het faciliteren van deze ondernemers (Van Dijk & Schutjens, 2008, p. 131).

De gebiedsbenadering is echter afhankelijk van de actorbenadering omdat de ruimtelijke patronen van bedrijvigheid voor een groot deel zijn terug te voeren op beslissingen, kansen en mogelijkheden op het individuele niveau: de ondernemer en het bedrijf. Daardoor hangt de economische ontwikkeling van wijken (de gebiedsbenadering) eigenlijk af van de beslissingen, het gedrag en het functioneren van individuele ondernemers en hun bedrijven (de actorbenadering) (Van Dijk & Schutjens, 2008, p. 132). Hagens et al. (2009, p. 21) doen een toevoeging op de actorbenadering door onderscheid te maken tussen werkgelegenheid, oftewel banen in de wijk en beroepsbevolking, oftewel de werkenden van de wijk.

2.5.3 Wijkeconomie en sociale stijging

Niet alleen wetenschappers, ook beleidsmakers zijn er van overtuigd dat het stimuleren van de wijkeconomie goed is voor de leefbaarheid in de wijk (Marlet, 2010, p. 93 & Planbureau voor de Leefomgeving, 2010, p. 107). Niet alleen de leefbaarheid, ook de mogelijkheden tot sociale stijging verbeteren door het stimuleren van de wijkeconomie. In de figuur hieronder is inzichtelijk gemaakt hoe wijkaanpak gericht op de wijkeconomie kan leiden tot sociale stijging.

Figuur 1: Directe en indirecte routes van processen van wijkaanpak gericht op wijkeconomie naar sociale stijging

Bron: Blauw (2010), p. 10

Wijkeconomie is gericht op functiemenging (links bovenin figuur 4), wat de reistijd naar kansen voor werk en onderwijs kan verkorten en daarmee deze kansen vergroot.

Door het stimuleren van de wijkeconomie ontstaan er ook meer contacten met verschillende mensen waardoor tevens de kansen op sociale stijging worden vergroot.

Het stimuleren van de wijkeconomie leidt tot een toename van functiemenging op wijkniveau, in de stad en in de regio voorziet bewoners met een achterstand in nieuwe mogelijkheden voor werk en onderwijs. Binnen een hoogstedelijke en functiegemengde buurt geeft de ontwikkeling van de wijkeconomie gedifferentieerd naar cultuur etnische minderheden nieuwe kansen om zichzelf te verbeteren in zowel werk als scholing, ofwel als etnisch ondernemer ofwel als hun werknemer (Blauw, 2010, p. 10-11). Ook de VROM-raad (2006, p. 34) ziet wijkeconomie als een belangrijke mogelijkheid tot sociale stijging. In de woorden van de VROM-raad biedt het de gelegenheid om jeugd op jonge leeftijd met werk in aanraking te laten komen. De aanwezigheid van bedrijven versterkt bovendien de levendigheid en vitaliteit van de wijk. De raad pleit ervoor om de ruimte voor bedrijvigheid in stadswijken zoveel mogelijk te behouden, en waar mogelijk zelfs uit te breiden.

Ook Blauw (2010, p. 6) benadrukt dat de ontwikkeling van de cultureel gedifferentieerde wijkeconomie door etnisch ondernemerschap een positieve invloed kan hebben op leefbaarheid en sociale stijging, in het bijzonder in wijken met grote concentraties migranten (Blauw, 2010, p. 6).

2.5.4 Verbeteren van de wijkeconomie

Voor het mogelijk maken van sociale stijging is het dus belangrijk om de wijkeconomie te verbeteren en te stimuleren. Van het vinden van een nieuwe bestemming voor panden die -al dan niet tijdelijk- leeg staan is bijvoorbeeld bekend dat dit vaak een goede manier is om de wijkeconomie een impuls te geven (Ouweland et al., 2008, p. 137). Er bestaat echter nog geen systematische aanpak voor de verbetering van de wijkeconomie. De G27 pleiten in hun Actieplan Wijkeconomie (2007) dan ook voor het opzetten van monitor wijkeconomie, waarmee de doelen, de meetmethoden, het evalueren en het bijsturen van projecten expliciet in beeld worden gebracht (Ouweland et al., 2008, p. 138).

Daarnaast stellen Van Dijk & Schutjens (2008, p. 17) dat stimulering van de wijkeconomie niet mogelijk is zonder inzicht in het economisch en ruimtelijk gedrag van lokale bestaande ondernemers en bedrijven.

Gelissen (2010, p. 8-9) geeft vier economische kenmerken voor een succesvolle wijkeconomie die een neerwaartse spiraal kunnen doorbreken:

1. *Vestigingsklimaat*: ondernemers moeten zich graag willen vestigen omdat zij kansen zien om hun product of dienst vanuit juist die ene specifieke locatie te kunnen aanbieden aan hun consumenten
2. *Zichtbaarheid*: het succes van winkeliers en ondernemers in de buurt kan worden vergroot door de economische activiteiten in de wijk zichtbaar te maken
3. *Kwaliteit*: kwalitatief goed ondernemerschap is belangrijk voor een succesvolle wijkeconomie
4. *Talent en ambacht*: de mogelijkheid om talenten in een buurt tot ontwikkeling te brengen en aan de wijk en de stad te binden

Ondanks dat misschien meer duidelijk wordt wat er nodig is voor een succesvolle wijkeconomie is nog onduidelijk wie verantwoordelijk is, of zich verantwoordelijk voelt voor de verbetering en de stimulering van de wijkeconomie. Couwenberg (2010, p. 6) heeft hiernaar onderzoek gedaan en uit haar onderzoek blijkt dat haar respondenten van woningcorporaties het stimuleren van de wijkeconomie zien als primaire taak van de gemeente, terwijl gemeenten ervan overtuigd zijn dat zij hier met de woningcorporaties gezamenlijk verantwoordelijk voor zijn. Het is echter wel zo dat vrijwel iedere gemeente zich – op de een of andere manier- extra wil inzetten voor het bevorderen van zelfstandig ondernemerschap of het versterken van de wijkeconomie (Raad voor Werk en Inkomen, 2007, p. 28).

2.5.5 MKB & Wijkeconomie

In dit versnipperde landschap heeft MKB-Nederland verantwoordelijkheid genomen. MKB-Nederland heeft aan de bel getrokken toen duidelijk werd dat het thema wijkeconomie geen onderdeel was van het actieplan krachtwijken (Stoele & Engbersen, 2010, p. 2). Dit heeft ertoe geleid dat MKB-Nederland het project 'Ondernemen in de Wijk, een Businesscase voor Midden- en Klein Bedrijf', kortom Wijkeconomie, uitvoert. Dit project wordt gefinancierd door de Ministeries van Economische Zaken en Wonen, Wijken en Integratie. Door het in kaart brengen van de wijkgebonden factoren is een actieplan wijkeconomie opgesteld. Gedurende een periode van vier jaar ontplooit een Programmamanager Wijkeconomie in de regio Midden ter ondersteuning van ondernemers en in nauw overleg met lokale partijen, lokale activiteiten. Hiermee moet in de betreffende wijken niet alleen het vestigingsklimaat voor bedrijven geoptimaliseerd worden, maar ook de leefbaarheid voor de bewoners (www.mkb.nl)¹.

In de regio van MKB-Midden zijn in onderstaande drie steden de volgende wijken aangewezen:

1. Arnhem: wijk Presikhaaf (Portaalwijk)
2. Enschede: wijk Velve-Lindenhof
3. Utrecht: wijken Zuilen-Oost en Ondiep

2.5.6 Handboek Wijkeconomie

Alle onduidelijkheid over het thema wijkeconomie heeft ertoe geleid dat het Ministerie van Economische Zaken het Handboek Wijkeconomie (2010, p. 25) heeft opgesteld. In dit handboek wordt aangegeven dat de verbetering van de wijkeconomie per wijk verschilt, maar het ministerie legt de verantwoordelijkheid voor de verbetering van de wijkeconomie bij de gemeenten. Het zijn de gemeenten die samenwerking dienen te zoeken met relevante partijen in de wijk. Door middel van een omgevingsanalyse dienen de gemeenten de partijen in beeld te brengen waarmee rekening gehouden moet worden bij het opstellen en uitvoeren van hun actieplan wijkeconomie. Het betreft partijen die door hun positie, belang en/of deskundigheid sturing kunnen geven aan de wijkeconomie.

Het gaat hierbij om de in een wijk gevestigde ondernemers en bewoners. Zij zijn sleutelfiguren in de wijkeconomie omdat zij immers aanbieder of afnemer zijn van producten en diensten. Bij het bepalen van de opgaven en de ontwikkelingsrichting moet een vertegenwoordiging van bewoners en ondernemers dan ook in de gelegenheid worden gesteld aan te geven hoe zij de wijkeconomie beoordelen, welke knelpunten zij ervaren in het vestigingsklimaat en het voorzieningsniveau en welke behoefte men heeft. Minstens zo belangrijk is dat zij bij de uitvoering van het actieplan betrokken blijven. Zij moeten op de hoogte zijn van de mogelijkheden die het actieplan voor hen biedt en periodiek over de voortgang van het actieplan geïnformeerd blijven. Daarnaast hebben eigenaren van commercieel vastgoed, woningcorporaties, onderwijs- en welzijnsinstellingen en intermediaire organisaties als de Kamer van Koophandel of MKB-Nederland belang en invloed op het functioneren van de wijkeconomie.

2.5.7 Effecten

De economische pijler van het gebiedsgericht wijkenbeleid is mede gericht op het stimuleren van de wijkeconomie en het ondernemerschap in de wijk (Planbureau voor de Leefomgeving, 2010, p. 14). Wijkeconomie is daarmee een belangrijke pijler binnen het brede Nederlandse wijkenbeleid geworden (Marlet, 2010, p. 93). Marlet stelt echter dat de kans dat een extra baan in de wijk leidt tot een afname van de werkloosheid in de wijk, en als gevolg daarvan een verbetering van de leefbaarheid veroorzaakt, verwaarloosbaar klein is. Het is volgens hem dus niet te verwachten dat een toename van de werkgelegenheid in de wijk significant samenhangt met de afname van werkloosheid in die wijk.

Van een indirecte relatie tussen werk en leefbaarheid is volgens hem waarschijnlijk dan ook geen sprake. De hoop voor de wijkeconomie is vooral gevestigd op het idee dat werk in de wijk op een rechtstreekse manier van invloed is op de leefbaarheid in die wijk (Marlet, 2010, p. 96).

Het verband tussen extra bedrijven en werkgelegenheid in de wijk laat echter een ander beeld zien. Extra bedrijven en werkgelegenheid in de wijk hebben gemiddeld genomen niet geleid tot een afname van de problemen in die wijk op het gebied van overlast en onveiligheid.

Het aantal nieuwe oprichtingen tussen 1999 en 2001 correleert zelfs positief met de ontwikkeling van overlast en onveiligheid tussen 2001 en 2007. Dit betekent dat nieuwe bedrijven in de wijk juist ook de overlast en onveiligheid vergroten. Dat kan komen doordat extra bedrijven in de buurt ook overlast, inbraken etc. aantrekken. Maar het kan ook komen omdat allochtonen over het algemeen vaker een bedrijf oprichten, waardoor in buurten met meer allochtonen meer bedrijven worden opgericht, terwijl in buurten met meer allochtonen de laatste jaren ook de overlast en onveiligheid is toegenomen (of minder is afgenomen) (Marlet, 2010, p. 100). Wat betekent dit resultaat voor de goede bedoelingen van partijen die zich bezighouden met de wijkeconomie?

De bedoeling van veel wijkeconomieprojecten is om meer werkgelegenheid in de wijk te krijgen, om daarmee de werkloosheid te verlagen en de leefbaarheid te vergroten. Extra werkgelegenheid in de wijk helpt een werkloze inwoner van die wijk echter bijna nooit aan een baan (Marlet, 2010, p. 100). Alleen van de sociale controle die uitgaat van kleine ondernemers en winkeliers in de wijk gaat naar verwachting een gunstig effect uit op de leefbaarheid in de wijk (Marlet, 2010, p. 104).

Het stimuleren van het ondernemerschap is waarschijnlijk dan ook het enige middel uit het omvangrijke pakket maatregelen uit de pijler wijkeconomie, dat maatschappelijk zinvol is en dat kan bijdragen aan de verbetering van de leefbaarheid in de wijk. (Van Oort et al., 2010, p. 3, Planbureau voor de Leefomgeving, 2010, p. 26). Tenslotte kan de vraag gesteld worden wat er nodig is voor het stimuleren van de wijkeconomie: een verbetering van het vestigingsklimaat of het aantrekken van nieuwe bedrijven? In eerste instantie lijkt dit op het vraagstuk rondom het kip en het ei. Vestigingsklimaat en nieuwe bedrijven lijken namelijk op dezelfde manier verbonden: het vestigingsklimaat verbetert door nieuwe bedrijven, maar nieuwe bedrijven neigen ernaar zich te vestigen in een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Porter (1995) maakt echter duidelijk dat het vestigingsklimaat wel degelijk te beïnvloeden is zonder daarvoor meteen nieuwe bedrijven te moeten inzetten. Het vestigingsklimaat kan verbeterd worden door belastingverlaging voor een bepaalde buurt of een tegemoetkoming in verzekeringskosten. Daarnaast kunnen sociale partners de houding van bewoners en de plaatselijke beroepsbevolking veranderen waardoor deze bewoners en beroepsbevolking aantrekkelijker worden voor nieuwe bedrijven.

Foto 2: wijkeconomie en ondernemerschap zoals in beeld gebracht door MKB-Nederland

Bron: www.mkb.nl²

2.5.8 Conclusie

Voor sociale stijging zijn onderwijs, werk, zelfredzaamheid en zelfvertrouwen van belang. Het inzetten op deze thema's betekent echter niet meteen een beleidsmatig succes. Beleidsmatige stimulering van sociale stijging en deze thema's is nooit geheel onafhankelijk van factoren als erfelijke overdracht van talenten, de sociale omgevingen en de stimulansen en motiveringen in deze omgevingen. De resultaten van sociale stijgingsprojecten laten zien dat door te mikken op individueel niveau daadwerkelijk de kansen op sociale stijging vergroot kunnen worden. Dat individueel succes leidt tot het verlaten van de wijk hoeft in het licht van sociale stijging niet problematisch te zijn omdat de wijk een kleine rol speelt bij sociale stijging in Nederland. Gezien die kleine rol van de buurt en de resultaten van sociale stijgingsprojecten dient sociale stijging zich toe te spitsen op het niveau van het individu en niet op dat van de wijk. Op wijkniveau kan wel gekeken worden naar de wijkeconomie omdat versterking van de economische positie van bewoners op het gebied van rondkomen en vooruitkomen belangrijk is om de economische kracht van een wijk te vergroten. Stimuleren van de wijkeconomie zou ook goed zijn voor de leefbaarheid van de wijk. De kenmerken voor een succesvolle wijkeconomie zijn vestigingsklimaat, zichtbaarheid, kwaliteit en talent en ambacht. Er bestaat echter geen relatie tussen werk en leefbaarheid. Enkel het stimuleren van ondernemerschap onder de inwoners kan bijdragen aan de verbetering van de leefbaarheid in een wijk.

2.6 Internationale voorbeelden van sociale stijging in de wijkaanpak

In het vorige hoofdstuk is besproken welk beleid er kan en zou moeten worden ingezet voor het vergroten van de kansen op sociale stijging. Voordat er verder ingezoomd wordt op de Nederlandse benadering van sociale stijging wordt er gekeken hoe in het buitenland sociale stijging is verweven in de wijkaanpak. Want niet alleen in Nederland, ook in andere landen zijn overheden en woningcorporaties bezig met het wegnemen van barrières voor sociale stijging. Op verschillende manieren en met verschillende projecten wordt geprobeerd de (sociale) leefomgeving te verbeteren, waardoor de kansen op sociale stijging worden vergroot. Soms met verstrekkend gevolgen, zoals bij de Deense *Skaeve Huse* waarbij gemarginaliseerden gehuisvest worden buiten

de reguliere woonwijken met regelmatig bezoek van maatschappelijk werkers (Doherty & Stuttaford, 2007, p. 251-252 en Hansen, 2010, p. 119).

In deze paragraaf worden internationale voorbeelden gegeven van wijkaanpak, die soms lijken op de aanpak in Nederland en soms juist sterk verschilt. Juist van deze verschillen en andere invalshoeken kan lering worden getrokken voor de Nederlandse wijkaanpak.

2.6.1 Housing Plus Approach (Engeland)

Concentraties van werkloosheid en andere vormen van achterstand in Engeland leiden tot problemen met meer schulden, criminaliteit en vandalisme wat deze concentratiegebieden onpopulair maakt en duur om te beheren en te onderhouden (Evans, 1998, p. 713).

De machteloosheid van de bewoners van deze wijken hierover komt voor een deel door het grootschalig wegsluizen van publiek en privaat geld van deze wijken in de jaren tachtig en negentig in Engeland waardoor de woningcorporaties zich als enige nog verantwoordelijk voelen voor de vernieuwing van deze wijken (Evans, 1998, p. 721) en in het verlengde daarvan ook verantwoordelijk zijn geworden voor het wegnemen van sociale problemen in deze wijken (Kintrea, 2007, p. 263). Binnen de Engelse wijkaanpak wordt niet zozeer de nadruk gelegd op het sociaal mengen van wijken, maar eerder op het verbeteren van de individuele kansen van de bewoners (Bretherton & Pleace, 2011, p. 2). De Engelse woningcorporaties richten zich ook op sociale en economische problemen om hun investeringen in de woningverhuur te versterken. In het verlengde daarvan is de wijkaanpak *Housing Plus Approach* gelanceerd (Evans, 1998, p. 713). Binnen deze aanpak worden woningcorporaties extra aangemoedigd in te zetten op sociale en economische vernieuwing naast het bouwen en beheren van woningen. Woningcorporaties worden hierbij ingezet als belangrijkste partner om antisociaal gedrag tegen te gaan (Kintrea, 2007, p. 266).

Voor de keuze waar deze wijkaanpak wordt ingezet zijn duurzame indicatoren ontwikkeld, gericht op gebiedsomvang, sociale mix, hoeveelheid kinderen, criminaliteitscijfers, aanwezigheid en kwaliteit van voorzieningen en de toegang tot onderwijs en werk. Woningcorporaties kunnen vervolgens subsidie krijgen voor projecten die gericht zijn op verbetering van de sociale mix, de voorzieningen en de toegang tot onderwijs en werk en daarnaast gericht op de verlaging van de criminaliteitscijfers.

De woningcorporaties ontvangen hiervoor niet alleen subsidie van de rijksoverheid, maar ook geld van de gemeente, andere dienstverleners, de Europese Unie en liefdadigheidsfondsen. Daarnaast ontvangen woningcorporaties private gelden en donaties en gebruiken zij de eigen winst.

De beschikbare subsidiestromen hebben in Engeland geleid tot opportunistische onder woningcorporaties waarbij woningcorporaties de subsidies weten te vinden en binnen te harken, maar vervolgens worden er geen overkoepelende strategieën ontwikkeld voor het tegengaan van armoede en sociale uitsluiting (Evans, 1998, p. 716).

Niet alle woningcorporaties zijn echter betrokken bij de *Housing Plus Approach*. Een aantal woningcorporaties houdt vast aan hun kerntaken en stellen dat bredere sociale en economische ingrepen met de bijbehorende subsidiestromen toebehoren aan andere partijen (Evans, 1998, p. 716). De woningcorporaties die wel betrokken zijn bij de *Housing Plus Approach* investeren in sociale projecten zoals buurtpreventie, het betrekken van kinderen bij het schoon en heel houden van de wijk, het betrekken van de huurders en jongeren in de wijk bij buurtverenigingen en buurtactiviteiten en bezigheidsprogramma's voor jongeren (Evans, p. 717). De activiteiten van deze woningcorporaties verbreden zich tot buiten de taken vanuit de volkshuisvesting en zijn gericht op het versterken van de gemeenschapsontwikkeling, het laten ontstaan en doen groeien van sociaal kapitaal van en voor de bewoners en sociale cohesie binnen de verschillende buurten en gemeenschappen (Flint, 2006, p. 175).

De meest succesvolle projecten zijn de integrale projecten waarbij investeringen en projecten elkaar versterken, zoals het investeren in woningen en lokale winkels en voorzieningen, een buurtcentrum als ontmoetingsruimte, het koppelen van plaatselijke onderwijs- en arbeidsprogramma's aan de plaatselijke vraag en het mogelijk maken van studeren en werken door te investeren in kinderopvang of bewoners aan te nemen als buurtbeheerder. Daarnaast worden bij deze projecten ook verschillende vormen van criminaliteitspreventie gecombineerd (Evans, 1998, p. 718).

De verantwoordelijke woningcorporaties richten zich op de sociale duurzaamheid van investeringen en de noodzaak om ook in de toekomst niet alleen te investeren in woningen maar ook in sociale en economische ontwikkelingen (Evans, 1998, p. 721). Woningcorporaties gaan zich op twee verschillende taken richten: het verhuren en onderhouden van woningen en daarnaast de taak van de wijkopbouw, welzijn en gemeenschapontwikkeling. Twee verschillende losstaande taken waarbij het maar de vraag is of medewerkers van de woningcorporaties nog weten wat de bedoeling is en waar de prioriteiten liggen in een wijk (Walker, 2000, p. 297).

Evans (1998, p. 725) concludeert ook dat de *Housing Plus Approach* in veel opzichten een problematisch concept is. Het is lastig te definiëren en te evalueren, omdat de bijdragen van woningcorporaties en andere instellingen moeilijk te ontrafelen zijn. Daarnaast is er te weinig geld voor deze benadering gezien de grootte van de problemen in de meest achtergestelde buurten. Woningcorporaties hebben een bredere rol gekregen in wijkontwikkeling maar het is de vraag of zij net zo goed in staat zijn om gecompliceerde sociale problemen op te lossen als bijvoorbeeld een gemeente met meer kennis op meer verschillende vakgebieden (Evans, 1998, p. 726). Regulering, kennis en vaardigheden zijn dus belangrijk voor woningcorporaties om de *Housing Plus Approach* te doen slagen. Dit vraagt om innovatie van de woningcorporaties. Sommige woningcorporaties zijn hierin geslaagd en bezitten unieke innovatieve kennis over wijkontwikkeling (Walker & Jeanes, 2001, p. 542).

2.6.2 New Deal for Communities (Engeland)

New Deal for Communities (NDC) is één van de meest ambitieuze en vergaande initiatieven in Engeland om binnen tien jaar het gat te dichten tussen in eerste instantie 17 en later 39 armste achterstandswijken en het nationaal gemiddelde op vijf specifieke terreinen: criminaliteit, gezondheid, werkloosheid, huisvesting en de fysieke omgeving. Voor dit programma is 2 miljard pond vrijgemaakt en verschillende academische en adviesorganen zijn betrokken bij het programma.

NDC richt zich op relatief kleine gebieden met een kleine 10.000 inwoners en richt zich op het helpen van de lokale gemeenschap. Het programma wordt sinds 2002 geëvalueerd door middel van enquêtes en interviews met (oud)bewoners en sleutelfiguren in de NDC-wijken en enquêtes in niet-NDC-wijken en het doorlichten van rapportages van alle NDC-wijken. Dit levert waardevolle longitudinale gegevens op. De gegevens laten zien wat er gebeurd is in de NDC-wijken en geeft inzicht in stedelijke vernieuwing en het verloop binnen de NDC-wijken.

Uit de resultaten blijkt dat doordat de bewoners op de hoogte zijn van de *New Deal for Communities* zij zeer vaak al verbeteringen in de wijk waarnemen. Ook vergeleken met het nationaal gemiddelde zijn veranderingen zichtbaar: de armoede, inbraken en autodiefstallen nemen sneller af dan nationaal en de tevredenheid met de buurt neemt sneller toe dan nationaal. De NDC-wijken doen het vooral beter bij perceptie van de buurt en gevoelens van onveiligheid. Ook bij NDC bestaat echter de angst dat rijkere huishoudens de wijken zullen verlaten en dat deze huishoudens vervangen zullen worden door arme huishoudens, wat het effect van NDC deels teniet zou kunnen doen. Zeker gezien het hoge percentage van 38% van de bewoners die de NDC-wijken wil verlaten. Dit zou ertoe kunnen leiden dat tenminste de helft van de bewoners niet meer in de NDC-wijken woont na het aflopen van het programma (Lawless, 2006, p. 1991-1996).

Dit effect wordt versterkt door de nieuwbouw in deze wijken wat ertoe zou moeten leiden dat er meer mensen met werk in de wijk komen wonen.

De resultaten laten echter het tegenovergestelde zien: mensen met werk zijn eerder geneigd te NDC-wijken te verlaten en worden vervangen door werklozen wanneer zij deze wijken verlaten. De evaluatie van de NDC-wijken maakt het ook mogelijk de NDC-wijken met elkaar te vergelijken waaruit blijkt dat sommige wijken veel sneller verbeteren dan andere, ook al gaat het hierbij slechts om een vergelijking van de eerste twee jaar. Dit wordt verklaard door het feit dat de slechtste wijken sneller verbeteren dan minder slechte wijken en niet doordat er meer geïnvesteerd wordt in de slechtste wijken.

Bewoners hebben zitting in het bestuur van het NCD en sommige besturen handelen zeer effectief doordat het betrekken van bewoners bij projecten de onderlinge banden tussen bewoners versterkt en betrokkenheid bij de wijk in de toekomst bestendigt waardoor bewoners actiever deelnemen aan de wijkontwikkeling. Ondanks dat, valt de NDC, met name in de grote steden, weg als één van de vele stedelijke initiatieven. Ondanks het ruimte budget van 50 miljoen pond per NDC-wijk is het echter nog maar de vraag of de NDC ook zorgt voor duurzame veranderingen (Duffy, 2009, p. 43 & Lawless, 2006, p. 1998-2000).

Bij aanvang van het programma werd aangenomen dat de NDC zou leiden tot een strategische aanpak van de plaatselijke stedelijke vernieuwing. Het ontwikkelen van duurzame strategieën bleek echter problematisch doordat besturen reactief besluiten namen, er geen duidelijke richtlijnen bestonden voor het inzetten van het budget en de besturen hun overambitieuze doelstellingen niet goed meetbaar maakten. Dit heeft er toe geleid dat er veel te veel geld is uitgegeven aan overambitieuze doelstellingen (Lawless, 2006, p. 2001). Deze overambitieuze doelstellingen komen voort uit het zichzelf vergelijken met andere wijken in de stad en het gemis aan duidelijke richtlijnen.

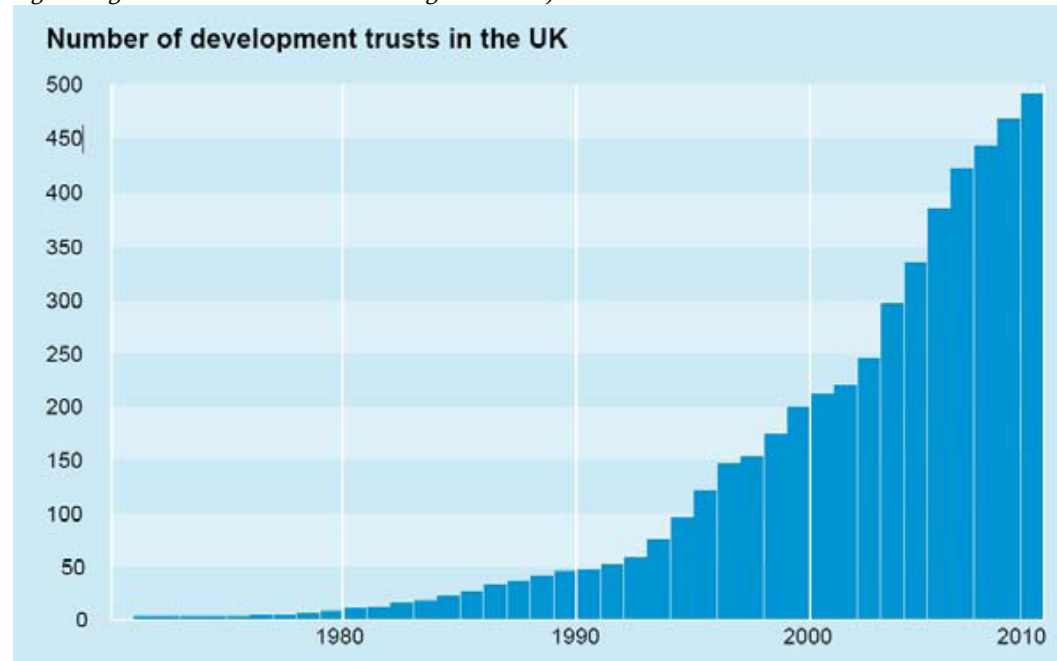
Lawless (2006, p. 2002-2004) stelt dat vanuit de NDC integraal samengewerkt dient te worden met andere organisaties om de verschillende problemen die met elkaar in verband staan in de wijken tegen te gaan. Alle organisaties in de wijk dienen vanaf het begin samen prioriteiten te stellen zodat alle geldstromen voor die prioriteiten ingezet kunnen worden. Organisaties zijn daar echter niet altijd toe bereid hoewel de onderlinge relaties, waaronder met de gemeente beter worden, maar de geldstromen van deze organisaties komen niet bij de NDC terecht. Op de lange termijn kan dit problemen opleveren voor de financiering van de door NDC gestelde prioriteiten (Lawless, 2006, p. 2005-2006). De NDC wordt in ieder geval vaker betrokken bij andere organisaties, hoewel gemeenten proberen de invloed van de NDC te beperken en ook de opstelling van de rijksoverheid zorgt ervoor dat de invloed van de NDC kleiner wordt. Hierdoor moet de NDC zich steeds meer aanpassen aan een steeds sneller nationaal beleidslandschap en de bemoeienis van de nationale politiek met wijkontwikkeling. Dit leidt echter wel tot duidelijke richtlijnen en strategischer doelstellingen (Lawless, 2006, p. 2007-2008). NDC heeft zich hierdoor ontwikkeld tot een nationale strategie voor het betrekken van individuen en gemeenschappen bij de maatschappij in plaats van de in het begin bedoelde lokale strategieën. Nationaal stedelijk beleid heeft ervoor gezorgd dat NDC zich moet handhaven in een steeds veranderende politieke arena. NDC biedt echter nog steeds kansen tot integrale probleemaanpak en het opstellen van richtlijnen hiervoor ondanks de voortdurende grote veranderingen (Lawless, 2006, p. 2009).

2.6.3 Community Trusts (Engeland)

Het verbeteren van de kansen voor bewoners van achterstandswijken is ook recentelijk weer opgenomen als doelstelling voor het stedelijk beleid in het Verenigd Koninkrijk (Lupton & Fuller, 2009, p. 1014). De Engelse community trusts zijn hiervan een voorbeeld. Deze Engelse Trusts zijn gemeenschapsondernemingen. Zo biedt The Shelby Trust in Londen, een groot complex op een steenworp afstand van het stadion van Tottenham Hotspurs, een multifunctionele accommodatie. Het motto van The Shelby Trust, *many cultures, one community*, verwijst naar de wijk Tottenham,

waar mensen uit verschillende werelddelen wonen en een bestaan proberen op te bouwen. Zoals alle Trusts, wordt ook The Shelby Trust aangestuurd door een board waarvan het merendeel bestaat uit buurtbewoners. Dit betekent dat de trusts geleid worden door bewoners. Professionals die de grotere trusts ondersteunen zijn in dienst van deze bewoners. Deze trusts zijn niet afhankelijk van één financieringsbron. Het Verenigd Koninkrijk kent inmiddels een kleine 500 van dergelijke trusts, in alle soorten en maten, waarvan de meeste klein zijn en sommige heel groot. In figuur 2 is te zien welke groei deze trusts de afgelopen decennia hebben doorgemaakt.

Figuur 2: groei aantal trusts in het Verenigd Koninkrijk

Bron: Van der Lans (2011), p. 30

De Engelse Trusts hebben de connotatie van ‘toevertrouwen’. Trust drukt het vertrouwen uit in bewonersorganisaties om zelf vorm te geven aan publieke verantwoordelijkheden. Over het algemeen bezitten trusts een pand of een complex, dit bezit stelt de trusts in staat om economisch te handelen. De trusts werken gemeenschapsgericht en op de eerste plaats gericht op wijk-economie. Vanwege die economische oriëntatie zijn de trusts niet geheel afhankelijk van de lokale overheid. Het *Big Society* programma van de regering houdt echter alsnog grote bezuinigingen in, waardoor deze gemeenschapsondernemingen nu vooral in de belangstelling staan als bezuinigingspost (Van der Lans, 2011, p. 30-31).

Het accent bij de Trusts ligt minder op hulpverlening, maar eerder op stimulans, informatie en wijk-economie. Trusts helpen startende ondernemers door hen van microkredieten te voorzien en kijken vooral naar de kansen en mogelijkheden die in de gemeenschappen van de buurt aanwezig zijn, waardoor de insteek minder problematiserend is vergeleken met andere vormen van wijnaanpak (SEV, 2010, p. 3-4).

2.6.4 Service-Enriched Housing (Verenigde Staten)

In de Verenigde Staten staat de term *Service-Enriched Housing* voor het combineren van woningen en diensten voor de laagste inkomens. Het belangrijkste doel hiervan is het verbeteren van de levenskwaliteit en het economische en sociale welzijn van de bewoners. Tegelijkertijd worden ontmoeten en de opbouw van het sociaal kapitaal en de gemeenschap in de buurt gestimuleerd (Cohen et al, 2004, p. 523). De diensten van *Service-Enriched Housing* bestaan uit dienstverlening door wijkmaatschappelijk werkers, programma’s voor druggebruikpreventie (Cohen et al, 2004, p. 517), praatgroepen, netwerken voor mannen, tienermeisjes en grootouders

die hun kleinkinderen opvoeden (Cohen et al, 2004, p. 519), naschoolse opvang, jobcoaching en reïntegratiecoaching (Cohen et al, 2004, p. 522) en crisisinterventie, vaardighedencoaching en recreatieve en educatieve activiteiten (Cohen et al, 2004, p. 525).

De effecten hiervan zijn een vermindering van criminaliteit, het besparen van overheidsgelden en het voorzien in kwalitatief goede woningen (Roman, 2004, p. 162). Tegelijkertijd wordt de effectiviteit van het programma in twijfel getrokken omdat niet alle doelstellingen bereikt worden. Het programma kent meerdere sociale doelstellingen en alleen de vermindering van criminaliteit is behaald, wat als een mager resultaat gezien kan worden (Arrigo & Takahashi, 2006, p. 308).

2.6.5 Big Society (China)

In het Chinese Qingdao is de plaatselijke overheid begonnen met het experimenteren met nieuwe vormen van bestuur. Binnen deze bestuursvorm zijn het niet de plaatselijke overheden die verantwoordelijkheden naar zich toe trekken, maar juist plaatselijke buurtcomités waaraan verantwoordelijkheden worden overgedragen. Steeds meer (sociale) verantwoordelijkheden die vroeger bij de plaatselijke overheid lagen worden overgeheveld naar deze bewonerscomités. Dit wordt het *small government, big society* model genoemd. De doelen van deze vorm van sociaal management zijn het stimuleren van economische stabiliteit en het inruilen van het principe van een *strong government, weak society* voor een *small government* en *big society* (Derleth & Koldyk, 2004, p. 755-762). De buurtcomités organiseren en verlenen sociale diensten binnen een breed spectrum voor de buurt waaronder medische diensten, hulpverlening, pensioenen, criminaliteitspreventie en onderwijs (Lin et al., 2011, p. 122 & 126).

Voor het daadwerkelijk bereiken van dit principe is het echter wel van belang dat de buurtcomités zoveel mogelijk autonomie krijgen en behouden. Wanneer overheden de kaders gaan scheppen waarbinnen deze comités zich mogen bewegen dan gaat de doelstelling van *small government, big society* alsnog verloren (Derleth & Koldyk, 2004, p. 770). Zonder mandaat van de overheid, zoals nu het geval is in China, is deze wijkaanpak echter niet effectief omdat de buurtcomités niet in staat worden gesteld zelf keuzes te maken (Lin et al., 2011, p. 130).

2.6.6 Régies de quartier (Frankrijk)

Régies de quartier zijn non-profit organisaties in wijken met veel sociale huisvesting in Frankrijk. Deze organisaties brengen bewoners, plaatselijke organisaties, de lokale overheid (*commune*) en woningcorporaties samen en richten zich op de volgende drie kerndoelen:

- economische intergratie
- aanbieden van lokale diensten om de sociale cohesie te verbeteren
- gemeenschapsontwikkeling en versterking

Er wordt gewerkt met het principe om lokale bewoners aan het werk te helpen door deze lokale diensten te laten verlenen. Deze diensten bestaan uit het beheer en onderhoud van de woningen en de openbare ruimte, wat neerkomt op schoonmaken, reparaties, buurtveiligheid en onderhoud van de openbare ruimte. Daarnaast voorzien een aantal *régies* in openbaar vervoer en buurthuizen. Bewoners worden voor maximaal twee jaar in dienst genomen. Binnen deze termijn maken zij zich vaardigheden meester wat hen beter doet aansluiten op de arbeidsmarkt op de langere termijn (Clark & Southern, 2006, p. 181-182). De effecten hiervan zijn meer werkgelegenheid, een verbeterde betrokkenheid van bewoners bij de buurt en een verbeterde sociale cohesie. Het grote risico van deze resultaten is dat deze te sterk gelieerd zijn aan de sociale sector en de kans dus groot is dat de effecten verdampen wanneer de sociale sector hier niet meer specifiek op inzet (Spear et al., 2001, p. 335-337).

2.6.7 Socially Integrative City (Duitsland)

Het Duitse programma *Socially Integrative City* (SIC) is vooral gericht op sociaal kapitaal. Om de hoeveelheid sociaal kapitaal te vergroten wordt geïnvesteerd in verschillende projecten. Door middel van sportvoorzieningen en programma's voor jongeren moeten wijken een cultureel en recreatief diverse infrastructuur krijgen waar mensen met verschillende achtergronden gestimuleerd worden om elkaar te ontmoeten. Daarnaast wordt voorzien in buurthuizen en professionals voor verschillende etnische groepen om deze verschillende groepen zo met elkaar te laten communiceren. Scholen spelen ook een belangrijke rol bij het ontstaan van sociale relaties tussen mensen met verschillende sociale en etnische achtergronden. Brede scholen moeten leerlingen van verschillende etnische achtergronden meer samenbrengen en achterstanden in scholing en sociale ontwikkeling wegwerken. Tenslotte behelst SIC ook programma's voor een verbeterde taalvaardigheid van immigranten (Kraschl, 2009, p. 9). De effecten van SIC zijn de stimulering van private investeringen in de wijk en gecreëerde werkgelegenheid (Ministerium für Bauen und Verkehr des Landes Nordrhein-Westphalia, 2010, p. 21).

2.6.8 Conclusie

De Engelse wijkaanpak laat zien hoe ook woningcorporaties een bijdrage kunnen leveren aan het bieden van kansen op sociale stijging aan bewoners. De internationale ontwikkeling dat bewoners steeds meer verantwoordelijkheid krijgen bij wijkontwikkeling biedt kansen voor de Nederlandse wijkaanpak. In de internationale wijkaanpak wordt ingezet op dienstverlening, hulpverlening, ontmoeten, schoon, heel en veilig, openbaar vervoer en het stimuleren van startende ondernemers. Valkuilen die projecten laten mislukken zijn geldgebrek, overambitieuze doelstellingen, criminaliteitspreventie verwarren met sociale stijging, mandaatloze buurtcomités en effecten en resultaten die teveel leunen op de sociale sector. Dit laatste impliceert dat het beter is om bewoners meer verantwoordelijkheid te geven. Maar de ervaringen met de *New Deal for Communities* laten zien dat bewonersverantwoordelijkheid goed gefaciliteerd moet worden door professionele partijen. Tenslotte zijn projecten die inzetten op een vergroting van het zelfvertrouwen en zelfredzaamheid het meest succesvol in het bieden van kansen voor sociale stijging.

Hoofdstuk 3: Bijdragen van woningcorporaties aan sociale stijging

Na de vorige hoofdstukken weten we inmiddels hoe de kansen op sociale stijging vergroot kunnen worden. In dit hoofdstuk is opgenomen wat woningcorporaties kunnen doen om de kansen op sociale stijging te vergroten. Dit wordt beschreven aan de hand van de nieuwe taakstelling van woningcorporaties, de rol van woningcorporaties als sociale partner, de faciliterende rol van woningcorporaties en ook de verschillen in taakopvatting tussen woningcorporaties.

3.1 Woningcorporaties en sociale stijging

De VROM-raad ziet vooral een rol voor de overheid bij sociale stijging, en die rol houdt in het begaanbaar houden of maken van de routes van sociale stijging. Corpovenista, een onderzoeksprogramma waarin wordt samengewerkt door een aantal grote woningcorporaties (Ouwehand & Davis, 2004, p. 1), ziet hierbij echter ook een belangrijke rol voor woningcorporaties weggelegd ondanks dat zich onder druk van Europa een tendens aftekent om corporaties zich puur te laten concentreren op het huisvesten van kwetsbaren op de woningmarkt. Corpovenista stelt echter dat kwetsbare burgers gebaat zijn bij stimulerende woonmilieus. Daar passen robuuste voorzieningen bij, maar ook projecten die sociale stijging en emancipatie stimuleren. Zo ontstaan volgens Corpovenista leefbare en sociaal duurzame wijken, die niet snel ten prooi vallen aan verloederingsprocessen. Aan de basis van sociale stijgingsprocessen vanuit woningcorporaties ligt dan ook een hard economisch belang (Corpovenista, 2010, p. 2). Daarnaast speelt er nog een ander belang voor de woningcorporaties: wanneer zij zich terugtrekken op oncontroversiële terreinen, wordt er ongewenst noodzakelijke innovatiekracht bij hen weggehaald (Corpovenista, 2010, p. 3). De grote woningcorporaties zijn al decennia betrokken bij alle aspecten van wijkontwikkeling, waaronder de sociale ontwikkeling van achterstandswijken. De medewerkers van deze organisaties werken in deze wijken samen met de bewoners en komen daardoor gezamenlijk met wijkspecifieke en vernieuwende ideeën om de wijk niet alleen fysiek, maar ook sociaal te verbeteren. Deze noodzakelijke innovatiekracht komt te vervallen wanneer woningcorporaties zich enkel gaan richten op huisvesting.

3.1.2 Nieuwe taakstelling woningcorporaties

Voor sommige woningcorporaties is het verhuren van woningen een veel minder belangrijk onderdeel geworden van hun bedrijfsactiviteiten of bedrijfsstrategie gezien de grote invloed die de (sociale) (woon)omgeving heeft op de kansen op sociale stijging. Sommigen zien zichzelf niet meer gericht op volkshuisvesting en in Groot-Brittannië zijn er woningcorporaties die zichzelf opnieuw hebben uitgevonden als *'sociale investeringsmaatschappij'* of als doelstelling hebben genomen het *'stimuleren van onafhankelijkheid'* (Mullins et al., 2001, p. 619).

Zowel in Europa als in de Verenigde Staten verandert de rol van woningcorporaties als sociale partners (Tang, 2008, p. 737). De veranderende rol van woningcorporaties als sociale partners kan een grote invloed hebben op het sociale stijgingsbeleid. Voor het thema sociale stijging kunnen andere sociale professionals in beeld komen. Hoewel de welzijnswerker en de maatschappelijk werker de eerste zijn die in beeld komen als het gaat om sociale vraagstukken in de wijk, zijn er soms anderen aan zet, ook in de toekomst.

Sociale zorgen kunnen het gevolg zijn van het beleid op heel verschillende terreinen.

Schuldenproblematiek kan zijn ontstaan door administratieve fouten of door conflicterende regels tussen verschillende diensten of overheden. De wijkagent kan ouders helpen bij opvoedproblemen door direct bij te dragen aan een ander gedrag van de kinderen. Veel ouders ervaren het als een onmisbare steun als instellingen helpen hun kinderen binnen de lijnen te houden.

Ook woningcorporaties kunnen direct invloed hebben op het wegnemen van sociale zorgen.

Mulder (2009, p. 33-34) noemt de volgende mogelijkheden:

- aandacht voor besteedbaar inkomen (huurprijs, energie, gezamenlijke inkoop)
- toewijzen geschikte woningen in een gewilde buurt
- handhaven bij overlast (ter bescherming van bezorgde burens)
- positieve communicatie gericht op zelfvertrouwen en zelfbeeld
- een buurtconciërge geeft niet alleen praktische hulp, maar ook een luisterend oor en het gevoel dat je op iemand kunt rekenen
- een bijdrage in een buurtfeest versterkt de onderlinge samenhang
- stageplaatsen in het beheer vergroten de betrokkenheid bij de leefomgeving
- een goede bewonerscommissie vergroot de kracht van de buurt zelf
- voorzieningen in en om de woning (breedband, traplift)
- bemiddeling in de contacten met andere professionele instellingen

3.1.3 Wat woningcorporaties kunnen doen

De belangrijkste factoren voor het vergroten van de kansen op sociale stijging zijn werk en onderwijs. De belangrijkste actoren die de kansen op sociale stijging willen vergroten zijn gemeenten en woningcorporaties. Door kansen te bieden met projecten gericht op werk, onderwijs en talentontwikkeling kunnen deze actoren een steentje bijdragen in het daadwerkelijk vergroten van de kansen op sociale stijging van wijkbewoners.

Woningcorporaties en andere sociale partners kunnen sociale problemen in de wijk op wijkniveau tackelen en sociale stijging stimuleren door middel van een wijkgerichte aanpak (Musterd & Andersson, 2006, p. 121). Hierbij kunnen zij bewoners, lokale belangengroepen, kunstenaars en architecten laten besluiten over de fysieke en sociaal(-economische) wijkontwikkeling (Goh, 2001, p. 1600). De sleutel bij wat woningcorporaties en andere instellingen die maatschappelijk verantwoord willen ondernemen kunnen doen ligt bij het faciliteren van bewoners bij de kansen op sociale stijging. Bij het vergroten van de kansen op sociale stijging moet ingezet worden op het schaalniveau van de individuele bewoner. De zin van wijkaanpak puur gericht op het vergroten van de kansen op sociale stijging is namelijk twijfelachtig. Slechts 8% van de kansarmen woont namelijk daadwerkelijk in de veertig zogenoemde 'Vogelaarwijken' (Musterd & Ostendorf, 2009, p. 147).

Sociale partners dienen tevens waakzaam te zijn dat de gekozen interventies uitgaan van keuzevrijheid en verantwoordelijkheid, wil er sprake zijn van succesvolle interventies. Bewoners zijn in staat om zelf keuzes te maken. Woningcorporaties kunnen hierbij optreden als facilitatoren. Bewoners dienen op de hoogte te zijn van de keuzes die zij hebben en moeten geïnformeerd worden over de voor- en nadelen van bepaalde keuzes (Shove, 2010, p. 1280). De terminologie van het bieden van kansen sluit beter aan bij het meezoeken en helpen van individuen dan het wegnemen van barrières wat vooral op externe factoren gericht lijkt te zijn.

Samengevat kunnen woningcorporaties sociale stijging faciliteren door bewoners te informeren over werk, onderwijs en talentontwikkeling en door het initiëren van werk-, onderwijs- en talentontwikkelingsprojecten die gericht zijn op individuele bewoners en gebaseerd op keuzevrijheid en verantwoordelijkheid.

3.1.4 Sociale partner

Naast gemeenten en hulpverleners, kunnen ook woningcorporaties betrokkenheid bij de buurt, gedeelde normen, wederzijds vertrouwen en zelfredzaamheid bij bewoners en vrijwilligerswerk voor buurtgroepen stimuleren (Kleinhans, 2007, p. 2). Ondanks dat het vertrouwen in de gemeente, in de woningcorporatie en de toekomst in achterstandswijken vaak laag is (Kleinhans,

2007, p. 3). Dat neemt niet weg dat woningcorporaties actief betrokken zijn bij wijkontwikkeling. Op het gebied van sociale cohesie zijn woningcorporaties zeer sterk geneigd samen te werken met het welzijnswerk, vrijwilligersorganisaties, zorginstellingen en culturele verenigingen (Van Arum et al., 2009, p. 13).

Ook zijn woningcorporaties vaak betrokken bij buurtbemiddeling. Buurtbemiddeling richt zich op herstel van de communicatie en op (het ontwikkelen van) de kracht van mensen om zelf hun conflicten op te lossen. Wanneer er conflicten zijn tussen verschillende buurtbewoners, die niet door de betrokken partijen zelf worden opgelost, kan deze methode ingezet worden, waardoor bewoners op actieve wijze leren met conflicten om te gaan. Het initiatief voor buurtbemiddeling komt vaak van woningcorporaties (Van Arum et al., 2009, p. 17). Geestelijke gezondheidszorg is iets waar woningcorporaties zich in eerste instantie niet sterk op richten, maar ook dat verandert. Vanuit woningcorporaties worden op vele plaatsen in Nederland zogenoemde *bemoeizorgteams* opgezet, die mensen opzoeken in hun eigen omgeving, vaak op basis van overlastmeldingen (Linders & Meijer, 2005, p. 37)

Niet alleen in Nederland, ook elders in Europa worden woningcorporaties betrokken bij sociale stijgingsprojecten. In het Verenigd Koninkrijk worden woningcorporaties ingezet om (voormalig) daklozen te voorzien van scholing, werk en huisvesting (Social Exclusion Unit, 2001, p. 66).

Woningcorporaties hebben een unieke positie, niet alleen als sociale partner, maar ook doordat zij huurders kunnen stimuleren te participeren, mee te doen en mee te denken met betrekking tot de wijkontwikkeling (Hartman, 2008, p. 231). Door de contacten met bewoners kunnen woningcorporaties waardevolle informatie verkrijgen over de leefsituaties en de interesses van bewoners en zich onderscheiden door zich te richten op dit individuele niveau in plaats van het buurtniveau (Snow et al., 1986, p. 464 & 472). In aansluiting hierop is het stimuleren van participatie het meest effectief wanneer dit op kleine schaal gebeurt met een maximum van 500 verhuureenheden (Paddison et al., 2008, p. 144). Een valkuil kunnen overambitieuze doelstellingen zijn waardoor aan bepaalde verwachtingen niet kan worden voldaan. De teleurstelling hierover bij deelnemers kan er toe leiden dat zij opgeven of niet meer willen deelnemen aan toekomstige projecten (De Graaf & Michels, 2009, p. 15).

Voorbeelden van woningcorporaties met een voortrekkersrol

Woningcorporaties hebben bij projecten gericht op sociale stijging soms een voortrekkersrol. Een voorbeeld hiervan is het Doe Mee Centrum De Gagel van Portaal in Overvecht. In het Doe Mee Centrum kunnen bewoners terecht voor informatie, maar ook voor activiteiten.

Portaal organiseert hier iedere dinsdag en donderdag gezamenlijke spreekuren waar bewoners terecht kunnen voor alle vragen over de woning, buurt, werk, opleiding, opvoeding, sport, geld en buurtinitiatieven (Cumulus Welzijn, 2010, p. 1-3).

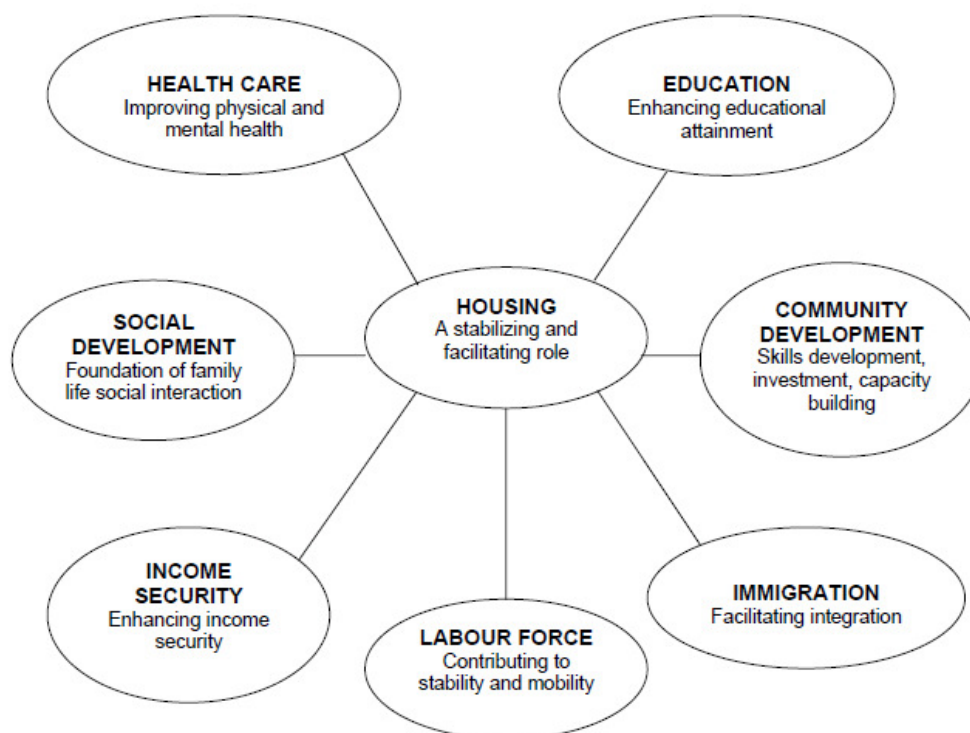
Een tweede voorbeeld is de bedrijfscatering door ROC Leiden. Portaal is eigenaar van het pand *Nieuwe Energie* dat ruim 8.000 m² aan vloeroppervlakte telt. Na de renovatie bestaat het pand uit het kantoor van Portaal, het Huis van de Communicatie (creatieve bedrijven) en een dak- en thuislozenopvang. ROC Leiden exploiteert het bedrijfsrestaurant van Nieuwe Energie. Zij bieden sinds mei 2008 een leerwerktraject aan voor leerlingen van de opleiding Horeca, Sport en Beweging, Toerisme en Bakkerij van ROC Leiden (Corpovenista, 2010, p. 57).

Een derde voorbeeld is het project XPoint van de Deventer' woningcorporatie Rentree. Xpoint is een voorziening in de wijk van waaruit gespecialiseerde interims contact leggen met de bewoners. Naast het wijkcentrum legt XPoint huisbezoeken af en verbinden ze gezinnen aan bestaande hulpverlening. Op deze manier wordt contact gelegd met bewoners die niet zelf op zoek gaan naar hulpverlening (Corpovenista, 2010, p. 17-18).

3.1.5 Faciliterende rol

Carter & Polevychok (2004, p. 14) zien sociale huisvesting, de kernactiviteit van woningcorporaties, als het hart van sociaal beleid. Goede sociale huisvesting speelt een centrale en stabiliserende rol in het faciliteren van succes bij andere sociale initiatieven. De afwezigheid van goede sociale huisvesting werpt juist hindernissen op tot sociaal succes. In het figuur op de volgende pagina is te zien op welke manier Carter & Polevychok sociale huisvesting in het hart van sociaal beleid plaatsen en het een faciliterende rol toebedelen.

Figuur 3: de centrale rol van sociale huisvesting binnen sociaal beleid

Bron: Carter & Polevychok (2004), p. 31

De in figuur 5 opgenomen thema's horen thuis bij de onderstaande actoren:

Housing:	Woningcorporaties
Education:	Scholen
Community Development:	Opbouwwerk
Immigration:	Opbouw- en Welzijnswerk
Income Security:	Gemeente
Social Development:	Welzijnswerk
Health Care:	Medische centra

Omdat sociale huisvesting een dergelijke centrale rol speelt binnen het sociaal beleid, is het juist deze sector, en daarmee de woningcorporatie die een faciliterende rol kan spelen bij sociale stijging door het faciliteren van kansen op onderwijs en werk (Carter & Polevychok, 2004, p. 1).

Afhankelijk zijn van een woningcorporatie voor huisvesting, het uitgesloten zijn van maatschappijbrede sociale netwerken en het niet weten te vinden van de juiste organisaties zijn belangrijke kenmerken van armoede en sociale achterstelling. Dit betekent dat woningcorporaties een directe relatie hebben met diegenen waarvoor sociaal beleid wordt opgesteld.

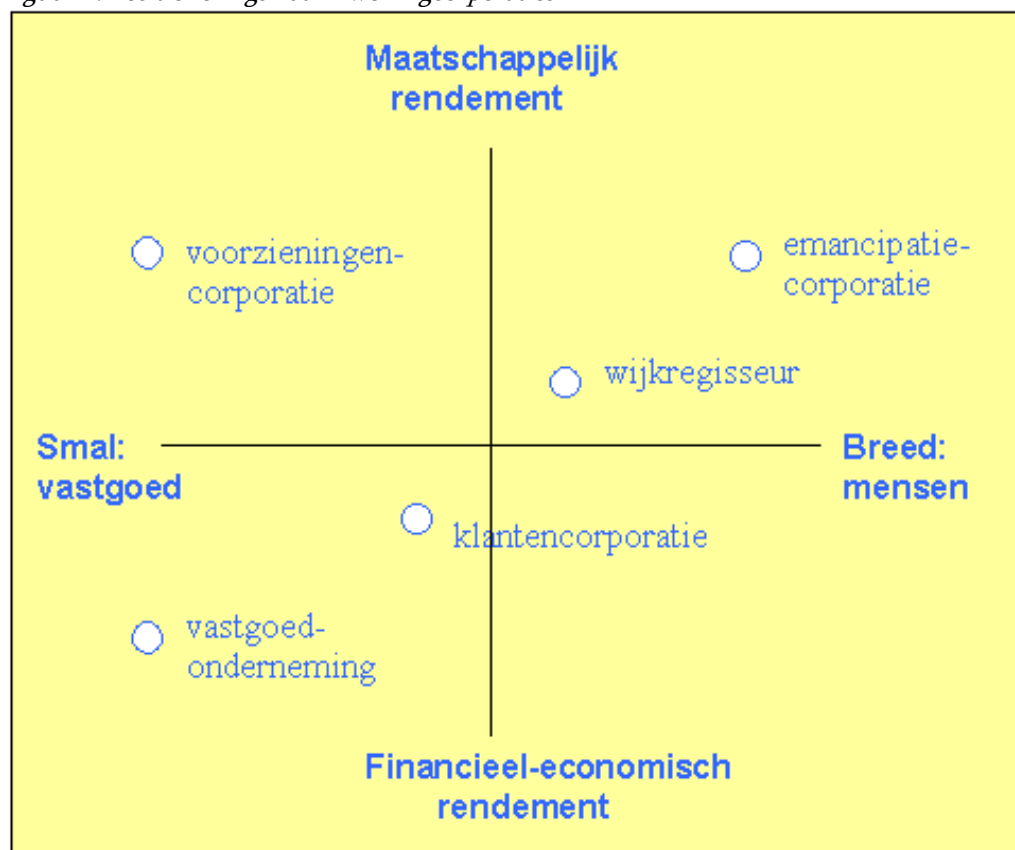
De armste en sociaal meest achtergestelde huurders die maatschappijbrede sociale netwerken en het vermogen om de juiste instanties te benaderen missen kunnen door de directe relatie met de

woningcorporaties verder geholpen worden in het vinden van werk en het vergroten van hun kansen (Woolcock & Narayan, 2000, p. 227). Daarom staat de woningcorporatie in het midden van figuur 5. De woningcorporatie kan bewoners informeren en verbinden met andere sociale partners in de wijk.

3.1.6 Verschil in taakopvatting

Niet alle woningcorporaties zijn actief bezig met hun mogelijkheden om sociale stijging te faciliteren en te stimuleren. Zowel nationaal als internationaal zijn er grote verschillen tussen woningcorporaties en de (sociale) kansen die zij bieden voor hun huurders (Gruis et al., 2004, p. 1229). Sommige woningcorporaties laten het afweten als betrouwbare sociale partner voor wat betreft het bieden van sociale kansen (Lub et al., 2009, p. 68). Het zichzelf niet beschouwen als sociale partner gaat echter soms nog verder. Één woningcorporatie voelde zich niet verantwoordelijk voor het verloederde aanzicht van balkons dat de sociale beleving van het domein negatief beïnvloedde, omdat een verloederd aanzicht geen bouwtechnisch criterium is en daarom niet als problematisch werd gezien (Lub et al., 2009, p. 70). Het verschil in taakopvatting tussen Nederlandse woningcorporaties kan misschien verklaard worden door de vele rollen die woningcorporaties vandaag de dag kunnen kiezen: sociale partner, ondernemer, vastgoedontwikkelaar of verlener van publieke diensten. Deze rolkeuze heeft invloed op het wel of niet inzetten op het bieden van kansen voor sociale stijging (Priemus, 2001, p. 320-321). De Stuurgroep Experimentele Volkshuisvesting heeft een matrix ontwikkeld waarbinnen woningcorporaties gepositioneerd kunnen worden van vastgoedondernemingen tot meer sociaal-maatschappelijke rollen (Portaal, 2011, p. 1). Deze matrix is hieronder opgenomen.

Figuur 4: Positioneringsmatrix woningcorporaties

Bron: Portaal (2011)¹, p. 1

3.1.7 Conclusie

De grote Nederlandse woningcorporaties zijn al decennia betrokken bij alle aspecten van wijkontwikkeling, waaronder de sociale ontwikkeling van achterstandswijken. Woningcorporaties kunnen sociale stijging faciliteren door bewoners te informeren over werk, onderwijs en talentontwikkeling en door het initiëren van werk-, onderwijs- en talentontwikkelingsprojecten die gericht zijn op individuele bewoners en gebaseerd op keuzevrijheid en verantwoordelijkheid. Woningcorporaties hebben een unieke positie omdat zij huurders kunnen stimuleren te participeren, mee te doen en mee te denken met betrekking tot de wijkontwikkeling. De armste en sociaal meest achtergestelde huurders die maatschappijbrede sociale netwerken en het vermogen om de juiste instanties te benaderen missen, kunnen door de directe relatie met de woningcorporatie verder geholpen worden in het vinden van werk en het vergroten van hun kansen. De rolkeuze van woningcorporaties kan er echter toe leiden dat zij deze onderscheidende eigenschap voor het bieden van kansen op sociale stijging niet gebruiken.

3.2 Portaal

In deze paragraaf worden de beleidsmatige visies van Portaal en Corpovenista (waarin Portaal participeert) op sociale stijging en de kansen die zij hierbij kunnen bieden beschreven.

3.2.1 Corpovenista & Sociale stijging

Corpovenista is een onderzoeksprogramma waarin wordt samengewerkt door een aantal grote woningcorporaties (Ouwehand & Davis, 2004, p. 1). De afgelopen jaren heeft het vraagstuk van sociale stijging nieuwe actualiteit gekregen voor Corpovenista. De kansen op sociale stijgingen dienen ontwikkeld en geactiveerd te worden. Dit activerende perspectief is ook te vinden in het VROM-raad advies Stad en stijging (2006). In dit advies wordt een pleidooi gehouden voor het faciliteren en stimuleren van de stijgingsaspiraties van stadsbewoners. Probeer niet alleen buurten fysiek te verbeteren, maar probeer ook te bewerkstelligen dat bewoners vooruit komen, was de boodschap van de adviesraad. Een groot aantal corporaties heeft vervolgens deze uitdaging opgepakt en zijn in de achterliggende jaren bij sociale stijgingsprojecten betrokken geraakt. Wat hebben de inspanningen van corporaties echter overgeleverd? Het rapport Sociale stijging: tussen droom en daad van Platform Corpovenista maakt inzichtelijk dat het lastig is om de precieze effecten van de verschillende sociale interventies vast te stellen. Op individueel niveau is dat soms nog wel mogelijk, maar voor het wijkniveau niet of nauwelijks. Dat laatste mag men ook niet verwachten. Je kunt niet met een enkel sociale stijgingsproject een wijk uit het dal trekken (Corpovenista, 2010, p. 1).

Het evalueren van sociale stijgingsprojecten is lastig. Met klassiek evaluatieonderzoek leg je de meerwaarde van sociale stijgingsprojecten namelijk niet goed bloot (Corpovenista, 2010, p.3). Daarnaast is het vaak een probleem dat onduidelijk is wat de beoogde uitkomsten zijn, zodat het ook lastig is de gevonden uitkomsten te evalueren (Van Dijk & Koekkoek, 2011, p. 45). Corpovenista definieert sociale stijging als een individueel ontwikkelingsproces, waarin mensen onder invloed van persoonlijke kenmerken en de toegankelijkheid van bestaansbronnen zeggenschap en controle over het leven vergroten. Uitkomst is een objectieve of ervaren verbeterde sociaaleconomische positie. Dimensies die bijdragen aan sociale stijging zijn opleiding, werk, bezit, vermogen en sociaal kapitaal (Corpovenista, 2010, p. 3).

3.2.2 Portaal & Sociale Stijging

Portaal is één van de grotere woningcorporaties van Nederland en heeft vestigingen in Utrecht, Leiden, Arnhem, Nijmegen, Amersfoort en Soest en heeft 60.000 verhuureenheden (Portaal, 2011, p. 6). Portaal investeert in het realiseren en in stand houden van vitale buurten (Portaal, 2010³, p.

1) en investeert in sociale stijging omdat de problemen van huishoudens met de minste kansen en de laagste inkomens, geconcentreerd in achterstandswijken, nog minstens zo groot zijn als een aantal jaren geleden, ondanks alle inzet en goede beleidsvoornemens. Portaal zet zich in voor haar huurders om daarmee de leefbaarheid van de wijk te verbeteren de overlast in de wijk te verminderen. Onrust in de buurt, overlast of huisuitzettingen worden voorkomen. Vanwege de urgentie van de problematiek heeft Portaal in 2007 besloten de invulling van haar missie en doelstelling te verbreden. Dit betekent dat Portaal niet alleen investeert in vastgoed maar ook in het leveren van een bijdrage aan het oplossen van sociaal-maatschappelijke en sociaal-economische problemen van haar huurders (Portaal, 2007, p.2 & Corpovenista, 2010, p. 5).

In het verlengde van Britse woningcorporaties en de visie van Corpovenista vindt Portaal dat bewoners moeten kunnen rekenen op een thuis in een goede omgeving. Omdat veel problemen in buurten worden veroorzaakt door een zwakke sociaal-economische positie van de bewoners als gevolg van onvoldoende scholing, het ontbreken van werkervaring, maar ook door uitsluiting vanwege de etnische achtergrond, is ervoor gekozen het thema sociale stijging voor de komende jaren een centrale plaats op de agenda van Portaal te geven. Portaal wil de vicieuze cirkel van bewoners doorbreken door binnen het werken aan buurten prioriteit te geven aan het bieden van kansen op sociale stijging voor die klanten die eigen verantwoordelijkheid nemen en initiatief tonen (Portaal, 2008¹, p. 13). De focus op sociale stijging betekent dat Portaal vasthoudt aan ongedeelde steden en regio's, resulterend in homogene woonmilieus in heterogene wijken. Dit resulteert in een programma van eisen voor Portaalbuurten waarbij gewerkt wordt aan buurten die kansen op meedoen en op sociale stijging bieden (Portaal, 2008¹, p. 23). Om deze doelstellingen meetbaar te maken ontwikkelt Portaal een "sociale stijgingsindex", waarmee het inlopen van met name sociaal-economische achterstanden in wijken gemonitord gaat worden; Hierbij kan gedacht worden aan het terugdringen van inactiviteit, schooluitval en werkloosheid en het stimuleren van bedrijvigheid en van starters (Portaal, 2008¹, p. 25). Om de doelstellingen te behalen zal Portaal ook de eigen organisatie nadrukkelijk inzetten als instrument voor sociale stijging, bijvoorbeeld door het geven van ruimte aan leerwerk- en stagetrajecten (Portaal, 2008¹, p. 29). Daarnaast wordt er de komende jaren extra geïnvesteerd in projecten en initiatieven die sociale stijging willen faciliteren (Portaal, 2008¹, p. 35).

Inmiddels hebben deze projecten en initiatieven concreet vorm gekregen binnen Portaal. Met het oog op sociale stijging is het programma Vooruitkomen van belang. Onder dit programma valt het project Kansen Bieden, waarbij Portaal als werkgever en opdrachtgever mogelijkheden tot sociale stijging realiseert (Portaal, 2010², p. 4). Onder het programma Vooruitkomen valt ook het thema Wijkeconomie. Portaal heeft zichzelf hierbij als doel gesteld om meer verschillende typen vastgoed te ontwikkelen zoals winkels/retail, horeca, bedrijfsverzamelgebouwen, kleine bedrijfsruimten, eerstelijnszorgvoorzieningen en daarnaast de herontwikkeling van kantoren, bedrijfshallen, woon-werkconcepten en leerling-werkplaatsen (Portaal, 2009, p. 1).

De centrale plaats van sociale stijging op de agenda van Portaal valt samen met de rol van Portaal als investeerder in maatschappelijk rendement. Maatschappelijk rendement wordt als volgt gedefinieerd: *Een prestatie die de corporatie voor de maatschappij levert, afgezet tegen de investering die daarvoor nodig is (financieel en niet-financieel)*. Bij maatschappelijk rendement gaat het voornamelijk om de doorwerking en het uiteindelijke effect van projecten in de maatschappij (Zengerink, 2010, p. 4).

Woningcorporatie Portaal wil graag weten of haar sociale stijgingsprojecten en initiatieven daadwerkelijk leiden tot sociale stijging. In het rapport Sociale Stijging: tussen droom en daad (Corpovenista, 2010, p. 36) is één van de sociale stijgingsprojecten van de wijkaanpak van Portaal reeds geëvalueerd. Het gaat om het project Assistent Buurtbeheerders waarbij de buurtbeheerders van Portaal versterking krijgen van assistent buurtbeheerders die een werkervaringstraject doorlopen. Minimaal drie assistent buurtbeheerders zijn na een jaar uitgestroomd en hebben een andere baan gevonden. De assistent buurtbeheerders zijn positief over dit project. Daarnaast geeft

het project vertrouwen bij de bewoners en laat het project in hun ogen een zichtbare verbetering van de woonomgeving zien (Corpovenista, 2010, p. 37). Dit project sluit aan bij de kansen die een woningcorporatie kan bieden als facilitator voor sociale stijging.

3.2.3 Vitale Buurtenindex

Inmiddels staat Portaal voor de vraag of de resultaten van sociale projecten opwegen tegen de kosten omdat het bij deze projecten vaak gaat om indirecte effecten. Om meer zicht te krijgen op de resultaten en effecten zijn alle relevante metingen in 2009 geïnterpreteerd. Het overzicht van sociale barometers, buurtmonitors, calculators en indices hebben geleid tot de *Vitale Buurtenindex*. Deze index geeft inzicht in de ontwikkeling van een buurt, maar Portaal realiseert zich dat ook met deze index inspanningen en effecten vaak niet direct aan elkaar te koppelen zijn (Portaal, 2010¹, p. 41). De Vitale Buurtenindex geeft informatie aan de hand van de volgende indicatoren:

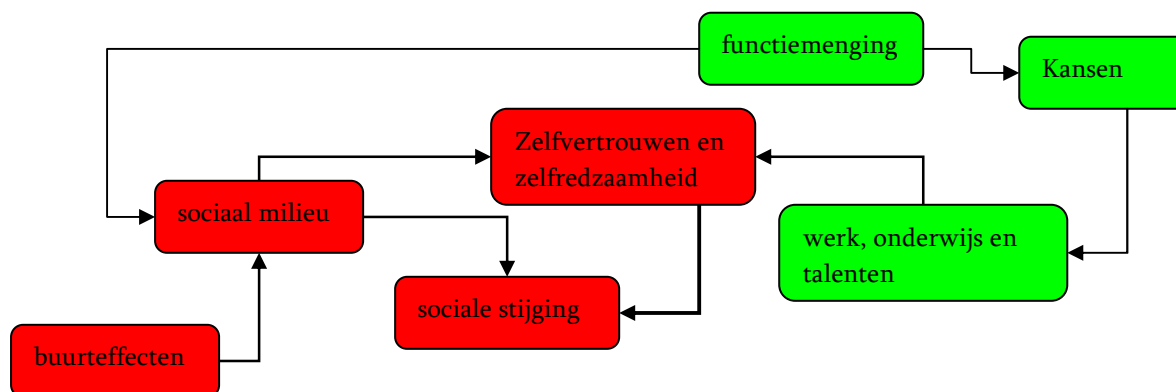
- leefbaarheid
- WOZ-waarde
- inkomen
- opleiding
- betaald werk
- aantal registraties in het Handelsregister per 1000 inwoners
- bevolkingssamenstelling
- sociale samenhang
- buurthechting
- sociale en culturele activiteiten
- veiligheid
- voorzieningen
- woningvoorraad
- kwaliteit woningen
- publieke ruimte
- kwaliteit woonomgeving

Delen van de Vitale Buurtenindex kunnen ook gezien worden als sociale stijgingsindex maar bijvoorbeeld de verwerving van competenties, een belangrijk criterium voor sociale stijging, is niet opgenomen in de Vitale Buurtenindex. Evenmin zijn zelfvertrouwen en zelfredzaamheid, kerncompetenties voor sociale stijging, opgenomen. Dit betekent dat de Vitale Buurtenindex eventueel wel de effecten van wijkaanpak, waaronder sociale stijgingsprojecten, kan meten, maar de kansen op sociale stijging en/of hetgeen dat tot sociale stijging heeft geleid worden niet in kaart gebracht.

3.3 Conceptueel model

De werking en invloed van verschillende factoren op de kansen op sociale stijging zoals beschreven in voorgaand theoretisch kader zijn verwerkt in het conceptueel model hieronder.

Figuur 5: conceptueel model kansen op sociale stijging

Het conceptueel model maakt inzichtelijk hoe verschillende factoren invloed hebben op de kansen op sociale stijging. De dikte van de verbindingen geeft de mate van beïnvloeding aan. De kleur groen staat voor thema's die relatief makkelijk te beïnvloeden zijn. De kleur rood staat voor thema's die minder belangrijk te beïnvloeden zijn.

Een belangrijke factor voor de kansen op sociale stijging is het sociaal milieu waarin iemand verkeert. Dit sociaal milieu kan negatief beïnvloed worden door buurteffecten. Een negatief sociaal milieu heeft invloed op het zelfvertrouwen en de zelfredzaamheid. Het stimuleren en verbeteren van functiemenging is van belang voor de kansen op sociale stijging. Dit is de reden dat twee belangrijke actoren, gemeenten en woningcorporaties, projecten ontwikkelen om die stimulans en verbetering handen en voeten te geven. Functiemenging levert immers kansen voor onderwijs, talentontwikkeling en werk wat de meest duurzame factoren zijn voor het bieden van kansen op sociale stijging. Door middel van de functiemenging zijn functies dichterbij huis te vinden, waardoor er meer kansen zijn op werk en onderwijs in de directe omgeving. Wanneer gemeenten en woningcorporaties de kansen op sociale stijging willen vergroten is het van belang dat zij projecten initiëren die gericht zijn op werk, onderwijs en talentontwikkeling omdat dit een grote invloed heeft op zelfvertrouwen en zelfredzaamheid wat vervolgens weer veel invloed heeft op de daadwerkelijk bereikte sociale stijging.

De groene kleuren in het conceptueel model geven aan welke aspecten goed beïnvloedbaar zijn door woningcorporaties. Het initiëren van functiemenging in het eigen bezit en het bieden van kansen op het gebied van werk, onderwijs en talenten zijn concrete actiepunten waarmee woningcorporaties daadwerkelijke sociale stijging kunnen faciliteren.

3.4 Conclusie

Vanuit het theoretisch kader kunnen er een aantal kanttekeningen worden geplaatst bij het huidige beleid voor sociale stijgingsprojecten. Beleid gericht op sociale stijging in aandachtswijken zou weleens weinig zinvolle resultaten kunnen opleveren doordat er in Nederland amper sprake is van buurteffecten vergeleken met de (sociale) situaties in aandachtswijken in het buitenland.

Het beleid moet gericht zijn op het individuele niveau en niet op buurtniveau willen er succes worden geboekt in het bieden van kansen op sociale stijging.

Daarnaast komt duidelijk naar voren dat alleen sociale stijgingsprojecten gericht op werk en onderwijs succesvol zijn omdat deze projecten leiden tot langdurige of duurzame sociale stijging. Beleidsdoelstellingen voor wat betreft sociale stijging worden tevens bedreigd door factoren als erfelijke overdracht van talenten, het sociale milieu waarin kinderen opgroeien en de prikkels en stimulansen die kinderen daar ontvangen, omdat deze aspecten moeilijk of niet te reguleren zijn. Dit wordt geïllustreerd door het recente verleden waarin het woningcorporaties niet is gelukt om sociale stijging door middel van een sociale mix in de wijk te genereren.

Ook de rol van woningcorporaties als sociale partners verandert omdat de verantwoordelijkheid voor (sociale) wijkontwikkeling steeds meer bij bewoners komt te liggen.

Voor de invulling van het thema sociale stijging wordt in toenemende mate gebruik gemaakt van het verbeteren en stimuleren van de wijkeconomie. Ook hierbij kunnen kanttekeningen worden geplaatst omdat er nog geen systematische aanpak voor verbetering van de wijkeconomie bestaat en de vraag gesteld kan worden hoe zinvol het in die situatie is om te investeren in de verbetering van de wijkeconomie. In het geval van Portaal kan deze vraag nog scherper worden gesteld omdat de kansen op sociale stijging en/of hetgeen dat tot sociale stijging heeft geleid niet in kaart worden gebracht. Daarom is veldonderzoek gedaan naar de resultaten van de sociale stijgingsprojecten van Portaal.

Hoofdstuk 4: Methodologie

Uit het theoretisch kader is naar voren gekomen welke factoren sociale stijging beïnvloeden en welke kansen woningcorporaties hierbij kunnen bieden. In het veldonderzoek is onderzocht of de kansen die woningcorporatie Portaal biedt voor sociale stijging ook daadwerkelijk de kansen op sociale stijging hebben vergroot. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe het veldonderzoek plaats heeft gevonden en welke keuzes hierbij zijn gemaakt.

4.1 Onderzoek

Vanwege de beperkte beschikbare tijd voor het opstellen van deze masterthesis was het niet mogelijk om binnen dit onderzoek longitudinaal onderzoek te doen. Dit betekent dat niet in alle gevallen uitsluitel kan worden gegeven of er daadwerkelijk sociale stijging is opgetreden na deelname aan sociale stijgingsprojecten. Toekomstig onderzoek kan door middel van interviews met dezelfde deelnemers wel uitsluitel geven over de daadwerkelijke sociale stijging of de afwezigheid hiervan.

Door op twee verschillende momenten (oud)deelnemers te interviewen kunnen de daadwerkelijke verschillen in kaart worden gebracht en kan tevens duidelijk worden waar specifieke opgedane competenties toe hebben geleid in de verschillende sociale stijgingsroutes.

Omdat longitudinaal onderzoek niet past binnen de tijdspanne van dit onderzoek, richt dit onderzoek zich op de kansen op sociale stijging.

4.2 Onderzoeksvragen

De conclusies en vragen, voortgekomen uit het theoretisch kader en de doelstelling van het onderzoek om antwoord te krijgen op de vraag in de probleemstelling en op andere spelende vragen, hebben geleid tot het opstellen van drie onderzoeksvragen. Deze vragen worden hieronder besproken.

Zijn er competenties voor sociale stijging verworven?

Om antwoord te kunnen geven op deze vraag is het nodig om te weten welke competenties er zijn opgenomen in de verschillende projectdoelstellingen. Vervolgens moet aangegeven worden welke competenties er verworven zijn en wat de oorzaken zijn van het wel of niet verwerven van competenties. Tot slot moet duidelijk worden wat de oorzaken zijn van het wel of niet vergroten van het zelfvertrouwen of de zelfredzaamheid omdat zelfvertrouwen en zelfredzaamheid onmisbaar zijn voor het bereiken van sociale stijging.

Hoe duurzaam en buurtgebonden zijn de sociale stijgingsprojecten?

Om inzicht te krijgen in de duurzaamheid en buurtgebondenheid van de projecten is het noodzakelijk om te weten wat de looptijd is van de projecten. Worden de projecten geëvalueerd en worden de opgedane competenties in kaart gebracht? Ook is het noodzakelijk om te weten wat de deelnemers zijn gaan doen na deelname aan het project, hebben zij bijvoorbeeld regulier werk gevonden? Om de duurzaamheid van het project boven water te krijgen zal ernaar gevraagd worden hoelang het effect van het project merkbaar is geweest. Voor wat betreft de buurtgebondenheid zal gevraagd worden naar het effect op het leefklimaat in de buurt en of de deelnemers afkomstig zijn uit Portaalwijken. Tevens is het relevant voor de buurtgebondenheid om te weten of de deelnemers na deelname nog woonachtig zijn in een Portaalwijk.

Wat is de bijdrage van Portaal aan sociale stijgingsprojecten?

De rol van Portaal wordt onderzocht aan de hand van de geleverde bijdrage en de motivering van Portaal om bij te dragen aan de geselecteerde projecten. Hiervoor is het tevens noodzakelijk om te

weten wat de bijdragen zijn van andere partners en specifiek voor Portaal of zij een bijdrage hebben geleverd aan de selectie van buurtgebonden deelnemers. Voor de resultaten van de bijdrage van Portaal is het noodzakelijk om te weten of de door Portaal gebruikte Vitale Buurtenindex ook een sociale stijgingsindex is en in hoeverre er kruisbestuiving plaatsvindt tussen de verschillende regiokantoren.

Om antwoord te kunnen geven op bovenstaande onderzoeksvragen zijn deze uitgewerkt in de topiclijsten voor sleutelfiguren en deelnemers. In de topiclijst voor sleutelfiguren is nog een extra vraag opgenomen. Elk regiokantoor biedt stage- en reïntegratieplaatsen vanuit de strategie van Portaal om als werkgever en opdrachtgever kansen te bieden voor sociale stijging. Daarom is ook een vraag opgenomen over de ervaring met stagiaires en herintreders. Op deze manier kan de invulling van deze strategie beschreven worden aan de hand van de ervaringen met stagiaires en herintreders bij de verschillende regiokantoren.

Bovenstaande vragen worden beantwoord aan de hand van de resultaten van het veldonderzoek dat in de hoofdstukken hierna wordt behandeld.

4.3 Projecten

Van de verschillende sociale stijgingsprojecten van Portaal zijn vijf projecten geselecteerd.

De selectie heeft plaatsgevonden op grond van twee criteria:

1. het project is gericht op wijk economie, werk of onderwijs
2. de projecten dienen verdeeld te zijn over de verschillende steden waar Portaal bezit heeft

De motivering voor deze criteria is dat door te kiezen voor sociale stijgingsprojecten specifiek gericht op wijk economie, werk en onderwijs deze projecten beter met elkaar te vergelijken zijn. Wijk economie speelt hierbij een belangrijke rol omdat wijk economie een breed spectrum biedt voor werk, talentontwikkeling en onderwijsmogelijkheden.

Door projecten in verschillende steden met elkaar te vergelijken kan tevens geanalyseerd worden wat de verschillen in aanpak zijn en wat de regiokantoren van Portaal hierin van elkaar kunnen leren. Uit de interviews is namelijk gebleken dat er niet altijd kruisbestuiving plaatsvindt tussen de verschillende regiokantoren en dat deze zich vooral richten op de eigen projecten.

Er is geen project van het regiokantoor Arnhem onderzocht, omdat er vanuit dit regiokantoor is aangegeven dat er nog geen projectresultaten zijn en er niet gereageerd is op suggesties om toch tot een onderzoek te komen. De onderzochte projecten zijn geselecteerd in samenspraak met de regiokantoren. De regiokantoren hebben zelf aangegeven welk project in hun visie het best aansluit bij de sociale stijgingsdoelstellingen.

De onderzochte projecten worden hieronder beschreven.

Leiden

De Turbine

Het multifunctionele gebouw Nieuwe Energie biedt onderdak aan het Huis van de Communicatie, de daklozenopvang van Parnassia en De Binnenvest en het plaatselijke kantoor van Portaal. In het Huis van de Communicatie zijn diverse kleine en middelgrote bedrijven gevestigd uit de communicatie- en mediasector. Onderdeel van het Huis van de Communicatie is De Turbine.

De Turbine biedt flexibele werkplekken voor startende ondernemers of ondernemers die al een paar jaar actief zijn in de communicatie- of creatieve sector.

Foto 3: Nieuwe Energie

Bron: www.unit-2.nl

Nijmegen

Zorg voor Aandachtswijken

Portaal, de gemeente Nijmegen, ROC Nijmegen, de welzijnsorganisatie Tandem en zorgverlener ZZG hebben dit project geïnitieerd om alleenstaande ouders uit het Waterkwartier op te leiden tot een beroep in de zorg. Tegelijkertijd wordt met het project tegemoet gekomen aan de vraag van senioren uit de wijk op het gebied van wonen, welzijn en zorg doordat de deelnemers stagelopen bij deze senioren.

Eemland

Pitstop

Pitstop in Amersfoort opende in augustus 2009 zijn deuren. Dit project, door Portaal ontwikkeld met stichting SOVEE, biedt twintig jongeren de kans om te leren wat het is om zelfstandig te wonen. Portaal voorziet onder andere in de meubels en lampen voor de appartementen.

Foto 4: De binnengalerij van het appartementencomplex van Pitstop

Bron: www.kamersmetkansen.nl

Utrecht

Eiland 8

Eiland 8 is een cluster van betaalbare en flexibele ruimte naast de Prins Clausbrug in Kanaleneiland en moet van Kanaleneiland een economische en creatieve katalysator worden voor Utrecht.

Het cluster biedt ruimte voor ondernemers en is speciaal bedoeld voor kleine bedrijven, starters en doorstarters in de creatieve sector (waaronder ook kunstenaars) en voor zakelijke dienstverlening.

Figuur 6: Sfeerbeeld van Eiland 8

Bron: www.eiland8.com

Doe Mee Centrum

Het Doe Mee Centrum De Gagel in Overvecht is een toegankelijk en laagdrempelig centrum met veel activiteiten. Het centrum staat dicht bij de bewoners omdat zij er gemakkelijk naar binnen kunnen lopen. Het Doe Mee Centrum is geen buurthuis, maar een functioneel informeel centrum.

4.4 Deelnemers en sleutelfiguren

Elf deelnemers en acht sleutelfiguren zijn geïnterviewd in de periode 10 augustus 2011- 20 december 2011. Alle belangrijke betrokken sleutelfiguren zijn geïnterviewd, maar niet alle deelnemers zijn geïnterviewd. In Nijmegen zijn geen deelnemers geïnterviewd omdat de gemeente Nijmegen de persoonsgegevens van deze deelnemers beheert en niet bereid was deze te delen voor dit onderzoek. Wel kon voor de resultaten van het project geput worden uit het artikel 'Via Stage naar Werk' (Portaal, 2011)². Voor het onderzoek naar de effecten in Nijmegen betekent dit dat het onderzoek enkel leunt op dit artikel en de visies en ervaringen van de sleutelfiguren. Uiteraard geeft dit een ander beeld dan wanneer wel met de deelnemers gesproken had kunnen worden. Dit neemt echter niet weg dat de interviews met de sleutelfiguren een beeld schetsen van de effecten die het project heeft gehad. Bij het project Eiland 8 is het niet gelukt om met een aantal deelnemers

contact te krijgen. Omdat er wel interviews zijn afgenomen bij andere deelnemers met verschillende achtergronden is het gelukt om een compleet beeld van de effecten in Kanaleneiland te schetsen.

De persoonsgegevens van de geïnterviewden zijn geanonimiseerd. Portaal is in het bezit van een document met contactgegevens van geïnterviewden die hiermee hebben ingestemd voor vervolgonderzoek. Daarnaast is Portaal in het bezit van de interviews gekoppeld aan de persoonsgegevens voor vervolgonderzoek. In onderstaande tabel is te zien hoeveel deelnemers en sleutelfiguren per project zijn geïnterviewd. De topiclijst voor de interviews met de deelnemers en de topiclijst voor de interviews met de sleutelfiguren is opgenomen in bijlage A van dit onderzoek. De topiclijsten zijn samengesteld aan de hand van de onderzoeks(deel)vragen en met het oog op de verschillende informatie die deelnemers en sleutelfiguren hebben en kunnen geven.

Tabel 1: geïnterviewde deelnemers en sleutelfiguren per project

Project	Aantal geïnterviewde deelnemers	Aantal geïnterviewde sleutelfiguren
Pitstop	drie	twee
Doe Mee Centrum	drie	één
Eiland 8	drie	twee
De Turbine	twee	één
Zorg voor Aandachtswijken	geen	twee

Er is geen streekproef getrokken onder de sleutelfiguren en deelnemers. In plaats daarvan is getracht zoveel mogelijk sleutelfiguren en deelnemers te interviewen die bereid waren om mee te werken om op die manier de representativiteit te vergroten en zoveel mogelijk kwalitatieve gegevens te verzamelen over de achtergronden van het wel of niet verwerven van competenties voor sociale stijging. In de introductie van het onderzoek is benadrukt dat het onderzoek wordt uitgevoerd in het kader van een masterthesis van de Universiteit Utrecht. Dit is gedaan om de onafhankelijkheid ten opzichte van Portaal te benadrukken om zo geïnterviewden meer ruimte en openheid te geven en om te voorkomen dat zij hun antwoorden aanpassen aan de verwachtingen van Portaal.

Om onduidelijkheid bij de deelnemers te voorkomen en hen specifiek over competenties te kunnen interviewen zijn er twee verschillende versies van de topiclijst gebruikt: één voor de deelnemers en één voor de sleutelfiguren. Veel van de onderwerpen op de gebruikte topiclijsten komen overeen. De deelnemers worden geïnterviewd over hun individuele competenties voor sociale stijging. De begrippen in de topiclijst voor deelnemers zijn aangepast om gebruik van jargon te vermijden. De sleutelfiguren worden vooral geïnterviewd met betrekking tot hun helikopterblik over het gehele project. Daarom bevat de topiclijst voor de sleutelfiguren ook onderwerpen op een hoger schaalniveau en onderwerpen direct gerelateerd aan de rol van Portaal. De geïnterviewde sleutelfiguren zijn werkzaam bij Portaal en waren daardoor makkelijk te benaderen als onderzoeksstagiair bij Portaal. Door eerst de sleutelfiguren te interviewen ontstond een duidelijk beeld van de doelstellingen en de inhoud van de sociale stijgingsprojecten. Daarnaast zijn de sleutelfiguren van de betrokken sociale partners geïnterviewd om meer zicht te krijgen op de effecten van het project op de deelnemers volgens deze professionals. Via deze sleutelfiguren kon contact gelegd worden met de deelnemers van de geselecteerde sociale stijgingsprojecten. Bijna alle deelnemers die zijn benaderd voor een interview hebben meegewerkt. Slechts één deelnemer heeft niet gereageerd op alle contactverzoeken.

Om de bereidheid om deel te nemen aan dit onderzoek te vergroten is aan de (oud)deelnemers uitgelegd waarom het belangrijk is om het sociale stijgingsproject waaraan zij hebben deelgenomen te evalueren.

4.5 Interviews

Voor het bereiken van de verschillende aspecten van sociale stijging zijn twee factoren heel belangrijk: zelfredzaamheid en zelfvertrouwen. Tijdens de interviews van dit onderzoek werd daarom aandacht besteed aan deze thema's. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de competenties voor sociale stijging die zijn opgenomen in de doelstellingen van de sociale stijgingsprojecten. Omdat er gebruik is gemaakt van kwalitatieve interviews is er tijdens deze gesprekken veel ruimte om andere belangrijke aspecten voor de vergroting van de kansen op sociale stijging te bespreken die van tevoren niet zijn opgenomen in de topiclijsten.

In de interviews komen ook de oorzaken voor het wel of niet verwerven van competenties voor sociale stijging aan bod. Op die manier kan achterhaald worden wat er specifiek voor heeft gezorgd dat er competenties zijn verworven of wat de oorzaken zijn van het juist niet verwerven van competenties. De interviews geven ook ruimte om de volgende onderwerpen te bespreken:

- looptijd project en duur deelname aan het project
- bezigheden deelnemers na afloop project
- werksituatie deelnemers
- duur merkbaarheid effecten van het project
- deelnemers uit Portaalwijken
- motivering Portaal om deel te nemen aan dit project
- rol Portaal bij project
- verdeling verantwoordelijkheden binnen project
- rol Portaal bij aantrekken deelnemers
- rol Portaal bij selectie buurtgebonden deelnemers
- gronden wel of niet selecteren van buurtgebonden deelnemers

Door in de interviews ruimte te geven aan alle bovengenoemde onderwerpen ontstaat een volledig beeld van de resultaten en de duurzaamheid van de sociale stijgingsprojecten en ontstaat inzicht in de rol van Portaal bij de betrokken projecten.

4.6 Verwerking gegevens

De afgenomen interviews zijn opgenomen met behulp van een dictafoon. Aan de hand hiervan zijn transcripten gemaakt van alle interviews, dat wil zeggen dat alles wat er gezegd is tijdens het interview opgeschreven is. Deze transcripten zijn ingevoerd in het programma NVivo, voor de verwerking van kwalitatieve gegevens. De transcripten zijn gelabeld waardoor het mogelijk is om de gegevens te analyseren.

Hoofdstuk 5: Projectresultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de gehouden interviews beschreven. Allereerst wordt de sociale stijging binnen de eigen organisatie besproken door middel van de ervaringen van de regiokantoren met stagiaires en reïntegratietrajecten. Voor Portaal is het immers belangrijk om ook nadrukkelijk de eigen organisatie in te zetten voor sociale stijging, door het bieden van leerwerk- en stagetrajecten.

Hierna worden de resultaten en de rol van Portaal per geselecteerd project besproken.

In de conclusie wordt de vraag beantwoord of de kansen op sociale stijging zijn vergroot.

5.1 Stagiaires en herintreders

Tijdens de interviews met sleutelfiguren van Portaal is gevraagd naar de ervaringen op de regiokantoren met stagiaires en reïntegratietrajecten om in beeld te brengen wat de eigen organisatie intern doet op het gebied van het mogelijk maken van sociale stijging.

5.1.1 Herintreders

De ervaringen met kandidaten die binnenkomen via een reïntegratietraject zijn dubbel: een deel van de kandidaten bestaat uit goede werknemers die passen binnen het profiel van Portaal. Er zijn echter ook kandidaten die een criminele achtergrond blijken te hebben of een te grote kennisachterstand: *“En dan niet op het gebied van hij heeft een keer een fiets gestolen of een bushokje vernield in een dronken bui”*. Voor deze herintreders is geen plek bij Portaal of er is te weinig tijd en personeel beschikbaar om een intensief reïntegratietraject te doorlopen.

Door in te zetten op het creëren van leerwerkplekken voor reïntegratie is er in Eemland te weinig ruimte, tijd en personeel voor stagiaires. Bij beperkte middelen moet er worden gekozen en in Eemland is gekozen voor de reïntegratie. Er kan echter ook op een andere manier ruimte worden geboden aan herintreders.

Zo biedt Portaal Utrecht ruimte aan reïntegratietrajecten door het Doe Mee Centrum beschikbaar te stellen voor reïntegratieprojecten en de beheerder van het centrum is eveneens afkomstig uit een reïntegratietraject. Ook lopen er in Utrecht herintreders mee met de buurtbeheerders. Dat gaat soms goed, in de zin dat zij na het traject een baan aangeboden krijgen bij Portaal. Soms gaat het echter ook fout met herintreders die medewerkers en bewoners bedreigen of werk weigeren. Portaal Leiden heeft een paar positieve ervaringen met herintreders, waarbij mensen de kans krijgen om weer terug te keren in de maatschappij of in het werkende leven

5.1.2 Stagiaires

Evenals er specifiek gekozen kan worden voor herintreders, kan er ook specifiek gekozen worden voor stagiaires. Zo heeft Portaal Nijmegen geen ervaring met het werken met herintreders maar wel op verschillende afdelingen al veel ervaring met stagiaires. Die ervaringen zijn goed, ook omdat het al meerdere keren is gelukt om een stagiair door te laten stromen naar een baan binnen Portaal Nijmegen of bij Portaal in Baarn: *“Hier op de afdeling hebben wij één of twee keer per jaar een afstudeerder van de HBO-opleiding Vastgoed & Makelaardij. Daar hebben we dus al een aantal afstudeerders gehad. Ook die daarna zijn doorgestroomd in een baan, ook bij Portaal. Toevallig zit er nu hier, ik heb een collega hier op de afdeling die is doorgestroomd. We hebben er eentje, die zit op een andere afdeling, die is ook doorgestroomd. Eentje die werkt bij Portaal Baarn, die is hier ook afgestudeerd”*. In Utrecht en Leiden hebben de afdelingen Klantbeheer en Sociaal Beheer regelmatig langdurig stagiaires van de opleiding sociaal-juridische dienstverlening. De ervaringen met deze stagiaires zijn goed ondanks dat het in Utrecht en Leiden nog niet is gelukt om een stagiaire door te laten stromen naar een baan binnen Portaal.

5.2 Pitstop

Pitstop in Amersfoort opende in augustus 2009 zijn deuren. Dit project, door Portaal ontwikkeld met stichting SOVEE, biedt twintig jongeren de kans om te leren wat het is om zelfstandig te wonen. Portaal voorziet onder andere in de meubels en de lampen van de appartementen. De doelgroep bestaat uit jongeren met een dagbesteding (werk of opleiding), tussen de 17 en 23 jaar, met problemen die (nog) niet zijn geëscaleerd. Deze jongeren wonen hier minimaal één jaar en maximaal twee jaar en krijgen in deze periode persoonlijke begeleiding op het gebied van opleiding en werk. Portaal is bij dit project verantwoordelijk voor de huisvesting, een deel van de inventaris en het onderhoud van het pand. Daarnaast vervullen de beheerders Leefomgeving van Portaal een toezichthoudende conciërgerol. Tenslotte biedt Portaal, op het moment dat een jongere zover is om zelfstandig te gaan wonen, ondersteuning bij het vinden van woonruimte. Stichting SOVEE verzorgt de intake, de plaatsing en de begeleiding van de jongeren. De gemeente Amersfoort stelt een deel van de benodigde financiën ter beschikking en is actief betrokken bij de communicatie rond het project.

Daarnaast wordt door genoemde partijen, voor wat betreft de begeleiding, samengewerkt met andere instellingen zoals ROC's, het bedrijfsleven en Stichting Welzijn Amersfoort.

Portaal benadert hierbij actief partners ten behoeve van het creëren van leerwerkplekken.

Het project wordt bekostigd door Portaal, de gemeente Amersfoort en de provincie Utrecht (Portaal, 2008², p. 10). In eerste instantie is voor de projectfase van Pitstop drie jaar uitgetrokken.

Deze drie jaar zijn bijna afgelopen. Jongeren kunnen maximaal twee jaar in het complex wonen.

De sociale partners hebben de intentie uitgesproken om Pitstop ook na de projectfase te laten voortbestaan maar uitsluitel over het voortbestaan is er op dit moment nog niet. De deelnameduur van de geïnterviewde deelnemers verschilde van zes weken tot een kleine twee jaar.

Portaal Eemland heeft gekozen voor dit project vanuit de overtuiging dat als men de leefbaarheid in de wijken wil vergroten en problematiek wil tegengaan men moet beginnen bij de jongeren.

Na kennis genomen te hebben van de (inter)nationale successen van Kamers met Kansen en het maatschappelijk belang dat Portaal Eemland wil ondersteunen, kwam er een geschikt pand vrij en kon begonnen worden met Pitstop. De vraag of deelnemers afkomstig zijn uit Portaalwijken speelt bij Pitstop geen rol: jongeren wonen nog thuis, komen van de straat of de maatschappelijke opvang wanneer zij in Pitstop komen wonen. Portaal voorziet in het pand en het vastgoed (beheer) voor Pitstop, houdt de huren laag om de woonruimte betaalbaar te houden voor de doelgroep en participeert in de stuurgroep. De kosten hiervan bedragen € 514.000 en de projectmanager van Portaal besteedt 10 uur per week aan het project.

Naast Portaal voorziet SOVEE in de begeleiding, waaronder de instroom, intake en uitstroom. De gemeente Amersfoort en de provincie Utrecht financieren de begeleiding door SOVEE. Portaal speelt geen rol bij het aantrekken van deelnemers voor Pitstop. Deelnemers worden aangemeld via andere sociale partners van SOVEE en op dit moment is er een wachtlijst voor Pitstop. Geen van de geïnterviewde deelnemers is aangetrokken via Portaal. Dat is via vrienden gegaan of via een sociale partner van SOVEE.

5.2.1 Doelstelling

De doelstelling van Pitstop is jongeren die risico lopen op maatschappelijke uitval door middel van woonbegeleiding een kans te geven op een goede toekomst.

5.2.2 Competenties

De belangrijkste competentie voor het behalen van de doelstelling is zelfstandigheid.

Per deelnemer worden individuele leerdoelen opgesteld die aansluiten bij de specifieke uitdagingen van de deelnemer. Een standaardleerdoel voor de jongeren is het bijhouden van een

goede financiële administratie. Ze moeten leren omgaan met geld, overzicht houden over de financiën en de eigen administratie bijhouden: *“Ik was onzeker over mijn zaken, ook financieel. En als ik dan post binnenkreeg van de deurwaarder of zo, dan ging ik twijfelen. En dan durfde ik niet terug te bellen want soms begreep ik het niet helemaal”*. De belangrijkste genoemde redenen voor het behalen van zelfstandigheid zijn het advies, de kennis en de ondersteuning van de begeleiding, en daarnaast het feit dat jongeren een eigen woning hebben in een rustige omgeving.

De belangrijkste reden voor het niet behalen van zelfstandigheid ligt in de intake: in het verleden werden jongeren doorgestuurd met problematiek die te zwaar was om op een goede manier te kunnen begeleiden in Pitstop. In dat geval kan Pitstop niet functioneren als tussenstap naar zelfstandigheid.

De deelnemers geven zelf aan dat zij hebben geleerd om te administreren en een goed dag- en nachtritme hebben aangeleerd zodat zij kunnen functioneren op school of op hun werk.

“Ik heb geleerd, meer discipline, meer verantwoordelijkheid, hoe moet je voor jezelf zorgen, hoe moet je overleven”. De deelnemers geven aan dat zij deze competenties verworven hebben door de persoonlijke gesprekken met de begeleiders, maar ook dat zij leren van hetgeen zij meemaken, van hun eigen ervaringen. Ook regelmaat en ritme zijn belangrijke genoemde oorzaken voor het verwerven van competenties.

5.2.3 Evaluatie

Het project wordt geëvalueerd in de stuurgroep en daarnaast wordt er op dit moment een maatschappelijke businesscase uitgevoerd om het maatschappelijk rendement van het project in kaart te kunnen brengen. De belangrijkste competentie voor Pitstop is zelfstandigheid. Door de jongeren zoveel mogelijk zelfstandigheid te geven kan gaande het traject bijgestuurd worden en de mate van zelfstandigheid blijvend geëvalueerd worden.

5.2.4 Bijdrage project aan sociale stijging

Het hebben van een eigen woning is voor de kansen op sociale stijging voor deze doelgroep heel belangrijk. Pitstop draagt dan ook bij aan het mogelijk maken van deze kansen. Daarnaast draagt het project door begeleiding en de eis van een dagbesteding in de vorm van werk of onderwijs in belangrijke mate bij aan sociale stijging en voorkomt het project maatschappelijke uitval (sociale daling). Het aan de ene kant zelfstandig wonen maar aan de andere kant kunnen terugvallen op de begeleiding heeft volgens de deelnemers zelf bijgedragen aan hun kansen op sociale stijging. Ze hebben meer stabiliteit in hun leven kunnen aanbrengen en daardoor ook in het vizier gekregen wat ze met hun leven willen. *“Dat je zegmaar jezelf ontdekt en weet wat je wil en dat je later, als je echt op jezelf gaat, dat je weet hoe je alles moet regelen”*. Door de competenties die ze verworven hebben kunnen ze stappen maken voor en in de toekomst en die toekomst ook met vertrouwen tegemoet zien.

5.2.5 Zelfvertrouwen

De meeste jongeren die in Pitstop komen wonen hebben weinig zelfvertrouwen. En voor veel jongeren wordt zelfvertrouwen dan ook een psychosociaal leerdoel in de periode dat ze in Pitstop wonen. Het is daarbij de bedoeling dat ze in de periode dat ze in Pitstop wonen rust vinden om na te denken wat ze nu echt willen en belangrijk vinden. De eigen woning is volgens de jongeren belangrijk voor het vergroten van hun zelfvertrouwen. Een eigen plek is voor deze doelgroep heel belangrijk als het gaat om de visie op zichzelf, de omgeving, eigenwaarde en daarmee ook een belangrijke oorzaak voor groeiend zelfvertrouwen.

“Ja, ik heb meer zelfvertrouwen geleerd over mezelf. Ik heb geleerd over mezelf hier ook. Dus qua geduld, qua dingen zien hier buiten”. Een deelnemer geeft echter aan dat deelname niets voor haar zelfvertrouwen heeft betekend. Het zelfvertrouwen is gegroeid door de interactie met de

begeleiding geven de deelnemers die al langer in Pitstop wonen aan. De geïnterviewde deelnemer die nog maar kort in Pitstop woont geeft aan dat haar zelfvertrouwen niet zal groeien door de deelname omdat het met haar zelfvertrouwen eigenlijk al wel goed zit.

5.2.6 Zelfredzaamheid

De insteek op zelfredzaamheid is veel praktischer: er worden trainingen gegeven over bijvoorbeeld maatschappelijke vorming of budgettering, om zo de jongeren in staat te stellen steeds zelfredzamer te functioneren. De verbeterde zelfredzaamheid komt volgens de jongeren door het geduld en het advies van de begeleiding. Door middel van advies kunnen jongeren de praktische handvatten krijgen om zelfredzaam te functioneren. Maar alleen door middel van geduld en herhaalde advisering blijkt een jongere ook daadwerkelijk zelfredzaam gedrag te vertonen volgens de sleutelfiguren. De deelnemers herkennen dit en geven aan dat zij steeds zelfredzamer zijn geworden en steeds meer zaken zelfstandig kunnen aanpakken. Deelnemers geven aan dat zij door ervaringen en interactie en sturing door de begeleiding zelfredzamer zijn geworden. *“Ja, de begeleiding die motiveert je zelf”*. De begeleiding speelt daarbij de belangrijkste rol door deelnemers te motiveren en tools te geven om in de toekomst zaken zelfstandig aan te pakken en af te handelen.

5.2.7 Wijk & Buurt

Pitstop heeft een verbetering voor het leefklimaat van de buurt betekend. In het verleden woonden er ook jonge mensen in het complex van Pitstop maar was er geen aanspreekpunt wanneer er sprake was van overlast. Door de komst van Pitstop is dit aanspreekpunt er nu wel, mocht er sprake zijn van overlast. Daarnaast is ook Portaal aanspreekbaar wanneer er problemen zijn en dragen de jongeren bij aan de buurt door te helpen bij het onderhoud van de binnentuin van een aangrenzend seniorencentrum of een gezamenlijke maaltijd voor deze senioren met kerst voor te bereiden. Ook de deelnemers zelf vinden dat Pitstop geen negatieve invloed heeft op de buurt omdat de begeleiding streng is en er bovenop zit wat betreft overlast en bezoek. Voor de buurt zelf heeft Pitstop verder geen meerwaarde vinden de deelnemers. Het zijn twee werelden die losstaan van elkaar, volgens een van de deelnemers. De beeldvorming over de jongeren die in Pitstop wonen is echter wel negatief, denken ze.

De deelnemers worden niet uit Portaalwijken geselecteerd vanwege de deelname van de gemeente Amersfoort en de Provincie Utrecht in het project. Met de gemeente Amersfoort is de afspraak gemaakt dat elke jongere uit Amersfoort in aanmerking komt voor Pitstop. Daarnaast is het bij dit project vooral het maatschappelijke belang dat Portaal wil ondersteunen en niet zozeer een voorziening puur voor de eigen huurders. Een van de geïnterviewde deelnemers is toevallig wel afkomstig uit een Portaalwoning in een Portaalwijk. De andere deelnemers komen uit andere wijken.

Na Pitstop stromen de meeste jongeren door naar een kamer of een sociale huurwoning.

Op het gebied van wonen blijft de nieuwe woonruimte gelijk aan die binnen Pitstop.

Twee deelnemers zouden graag in de buurt van Pitstop blijven wonen. Een deelnemer zou graag op een gegeven moment naar de andere kant van het land verhuizen.

5.2.8 Toekomst

Bijna alle jongeren werken, volgen onderwijs of doen een combinatie van beiden wanneer zij Pitstop verlaten. De meeste werkende deelnemers doen werk voor laagopgeleiden en hebben moeite om een contract voor onbepaalde tijd te verkrijgen.

Omdat er nog geen meerjareneffectmeting gedaan kan worden wordt de impact in kaart gebracht aan de hand van verwachtingen. Verwacht wordt dat jongeren een blijvend effect blijven voelen omdat deelname plaatsvond in een belangrijke levensfase waarin een omslag plaats heeft gevonden.

Zoals een deelnemer het verwoordt: *“Ja, want toen ik hier kwam was ik toch vrij losbandig”*. Een deelnemer werkt al, maar wil nog een vakgerelateerde opleiding daarnaast gaan volgen. De andere deelnemers zijn nog aan het studeren en oriënteren zich vooral op vervolgstudies. De deelnemers willen gaan werken nadat zij Pitstop verlaten en zoeken zelfstandige woonruimte. Een deelnemers heeft de ambitie om te gaan studeren in het buitenland. De deelnemers ervaren de periode bij Pitstop als heel intensief en geven dan ook dat het effect van Pistop wat hen betreft nog lang voelbaar zal zijn.

5.3 Doe Mee Centrum Overvecht

Het Doe Mee Centrum De Gagel in Overvecht is een toegankelijk en laagdrempelig centrum met veel activiteiten. Het centrum staat dicht bij de bewoners omdat zij er gemakkelijke naar binnen kunnen lopen. Het Doe Mee Centrum is geen buurthuis, maar een functioneel informeel centrum. Er heerst een open sfeer, die ook door middel van de inrichting benadrukt wordt en het centrum kent ruime openingstijden. In het centrum is een herkenbaar aanspreekpunt in de vorm van een beheerder aanwezig. De beheerder kan bewoners doorverwijzen of zonodig een afspraak maken met een professional die de bewoners vervolgens verder kan helpen. Het centrum biedt vooral ruimte aan initiatieven van bewoners. Bewoners kunnen zelf activiteiten bijwonen of organiseren. Daarnaast herbergt het centrum werkplekken voor een aantal professionals. Deze professionals kennen elkaar, werken samen in het centrum en verwijzen bewoners naar elkaar door. Het Doe Mee Centrum fungeert als ontmoetingsplaats voor bewoners en professionals. Het centrum heeft twee doelstellingen: informeren en activeren. Het centrum wordt onder andere gebruikt voor bewoners die willen meedenken in de planvorming van de herontwikkelingsplannen. Daarnaast kan het gebruikt worden voor alle activiteiten die bijdragen aan participatie in de samenleving. Het centrum biedt ruimte een meerdere kleinschalige initiatieven op dit terrein. Deze activiteiten sluiten aan bij de behoeften en de niveaus van de bewoners. Behalve activiteiten die door professionals worden georganiseerd biedt het centrum veel ruimte voor activiteiten van en voor bewoners. Om deze ruimte te kunnen bieden wordt voorkomen dat hele programma wordt dichtgetimmerd met georganiseerde activiteiten (Gemeente Utrecht, 2009, p. 6-11).

Het centrum is in januari 2010 geopend en op dit moment bespreken Portaal, Mitros en de gemeente Utrecht de plannen voor de komende jaren.

De duur van de deelname aan het project verschilt per deelnemer. Sommige deelnemers volgen een traject van zes maanden waarin zij geholpen worden bij het tackelen van praktische problemen. Een enkele deelnemer heeft een langer hulptraject nodig zodat het voor kan komen dat deelnemers al meerdere jaren hulp krijgen vanuit het centrum bij praktische problemen. Daarnaast zijn er deelnemers die vrijwilligerswerk doen in het centrum, bijvoorbeeld taalles geven, en die dit werk blijven doen totdat er geen animo meer is voor de cursussen.

De motivering van Portaal om deel te nemen aan dit project is de overtuiging dat het voor het activeren en informeren van bewoners goed is om zich in de buurt zelf te vestigen en niet vanuit Lunetten bereikbaar te zijn: *“Een complex gebied, waar je een flinke ambitie hebt. Maar waarvan dus gewoon het idee was van dat het goed was om daar fysiek te gaan zitten”*.

Portaal heeft het initiatief genomen voor het centrum. *“Ik denk dat Portaal nog meer de trekker is dan de gemeente. Dat komt meer doordat, eh, ik denk dat wij meer nog bepalen wat er inkomt dan de gemeente”*.

Foto 5: plaatsing van het Doe Mee Centrum

Bron: www.doemeeinovervecht.nl

Voor het centrum heeft Portaal het pand gerealiseerd en betaalt voor het onderhoud en de beheerder van het pand. De kosten hiervoor bedragen € 316.000 en er wordt door de projectmanager van Portaal acht uur per week aan besteedt.

Portaal houdt dit project dicht bij zichzelf en wil ook in de toekomst zoveel mogelijk zelf blijven doen. Portaal stuurt volgens de sleutelfiguren ook actief op het aantrekken van deelnemers. Zo is er een project in het centrum toegelaten met wijkvoorlichters, reïntegreerders die opgeleid worden voor voorlichtende functies. Deze wijkvoorlichters flyeren actief en zorgen ervoor dat DMC-nieuws in de plaatselijke krant staat. De deelnemers zien de rol van Portaal hierin echter minder actief en spreken over een faciliterende rol bij het aantrekken van deelnemers. Zij benoemen dat de deelnemers op verschillende manieren worden aangetrokken. Belangrijk hierin zijn volgens hen ook de wijkvoorlichters en georganiseerde activiteiten zoals een rommelmarkt. Portaal draagt wel actief huurders warm over wanneer zij bij hen komen met praktische hulpvragen waar het centrum een rol in kan spelen. De deelnemers geven daarnaast aan dat Portaal bij huisbezoeken attendeert op het centrum wanneer er eenzaamheid of maatschappelijke uitval wordt geconstateerd.

De gemeente Utrecht is enthousiast over het initiatief van Portaal en betaalt de kosten van het centrum waaronder energiekosten, de coördinator en de kosten voor koffie en thee. De stuurgroep bestaat uit Portaal en de gemeente Utrecht. Gezamenlijk worden de afwegingen gemaakt over de wenselijkheid van nieuwe aanvragers in het centrum. In de toekomst zal ook Mitros meer betrokken raken bij het centrum.

5.3.1 Doelstelling

De doelstelling van het centrum is informering en activering, waarbij activering in kleine mate competentiegericht is.

5.3.2 Competenties

De doelstelling van het Doe Mee Centrum is uiteindelijk vooral gericht op verbetering van de zelfredzaamheid en minder op het bereiken van vooraf vastgestelde competenties. Doordat deze

competenties afwezig zijn en dus niet gemonitord worden, kan er niets gezegd worden over de oorzaken van het opdoen van eventuele competenties. De deelnemers zien dit echter anders. Doordat bewoners voor veel verschillende zaken bij het centrum terecht kunnen zijn ook de thema's waarbinnen competenties verworven kunnen worden heel breed, geven de deelnemers aan. Een belangrijke competentie is zelfstandigheid of zelfredzaamheid. *“Wat ik geleerd heb is dat je eigenlijk nog altijd bij kan leren. Hoeveel jaar je ook bent, je leert toch altijd weer bij”*. Belangrijk voor het verwerven van competenties is volgens de deelnemers de motivatie van iemand. Daarnaast kunnen praktische problemen de reden zijn voor het niet verwerven van competenties: het niet kunnen vinden van kinderoppas of een opeenstapeling van problemen binnen het gezin. Deelnemers geven ook aan dat zij leren *“door alle soorten mensen waar je mee omgaat. Je zit eigenlijk met alle lagen van de bevolking, met alle nationaliteiten”* Daarnaast vinden zij dat het belangrijk is om de Nederlandse taal te leren en dat het centrum belangrijk is als locatie voor competentieverwerving.

5.3.3 Evaluatie

Het project is in 2011 geëvalueerd (Portaal, 2011³). Uit deze evaluatie komt naar voren dat vooral de doelstelling activering behaald is. De evaluatie is gedaan met de betrokken sociale partners en het beheerteam. Door het beheerteam is aangegeven dat het in de Gagel nu beter verloopt dan eerder. In de evaluatie van het project zijn voor Portaal vooral de cijfers van belang van bewoners die het centrum bezoeken voor Portaal. De bezoekersaantallen voor Portaal zijn dan ook een belangrijke succesfactor voor Portaal. Dat neemt niet weg dat er na de evaluatie vragen overblijven: wat beoogt Portaal? Is dit de beste optie en hoeveel geld moet Portaal erin stoppen? Uit een andere evaluatie in opdracht van de gemeente Utrecht blijkt dat bewoners het Doe Mee Centrum in elk geval erg waarderen. (Gemeente Utrecht, 2011).

5.3.4 Bijdrage project aan sociale stijging

Het project is gericht op vergroting van de zelfredzaamheid. Dit is een belangrijke factor voor sociale stijging, maar omdat het project niet direct en concreet gericht is op sociale stijging valt er volgens de sleutelfiguren ook niets te zeggen over de directe en concrete bijdrage aan daadwerkelijke sociale stijging. De deelnemers zien dit echter wederom anders. Zij stellen dat het project een laagdrempelige locatie biedt waar mensen terecht kunnen die hun kansen op sociale stijging willen vergroten en voor hulp bij praktische problemen. Het centrum vult voor de deelnemers een leemte op voor wat betreft informatievoorziening en mogelijkheden. Buiten het centrum weten deelnemers niet waar ze hiervoor terecht hadden gekund.

5.3.5 Zelfvertrouwen

Het project is niet direct gericht op vergroting van het zelfvertrouwen, maar eerder op het vergroten van de zelfredzaamheid. Beide factoren hangen uiteraard met elkaar samen en ook al richt het Doe Mee Centrum zich niet direct op het zelfvertrouwen, indirect kan het zelfvertrouwen wel degelijk worden vergroot. Dit komt volgens de sleutelfiguren door de opzet van het project waarbij bewoners kunnen beschikken over flexibele ruimte en zij eigen activiteiten kunnen ondernemen. De deelnemers noemen de laagdrempeligheid en de warme ontvangst van het centrum als oorzaak van de vergroting van het zelfvertrouwen van de deelnemers. Deelnemers hebben het gevoel dat er goed naar ze geluisterd wordt en dat ze serieus worden genomen. Daarnaast geven sommige deelnemers aan dat het project niet heeft bijgedragen aan hun zelfvertrouwen: *“Nee, aan mijn zelfvertrouwen mankeerde toch al niks. Dat zat bij voorbaat al goed”*.

5.3.6 Zelfredzaamheid

Bewoners kunnen gebruik maken van het centrum voor bewonersinitiatieven, maar het centrum is ook veel breder benaderbaar. Bewoners weten dat ze in het centrum terecht kunnen voor vragen en initiatieven. Het centrum wordt vaak gebruikt als tussenstap naar de juiste instanties, waardoor bewoners warm overgedragen kunnen worden aan de organisatie die zij nodig hebben.

Juist doordat het centrum breed benaderbaar is, sluit het aan op verschillende zelfredzaamheidsbehoeften die betrekking kunnen hebben op taal, het bewerkstelligen van een schone portiek of een leerwerktraject. Dat laatste komt in het Doe Mee Centrum helaas weinig aan bod omdat werk en onderwijs geen primaire doelstelling zijn voor dit project.

De deelnemers zien er ook een gevaar in dat men bij het centrum terecht kan voor hulp bij praktische problemen. Dit kan de zelfredzaamheid van deelnemers ook negatief beïnvloeden omdat deelnemers te veel gaan leunen op deze praktische hulp. Tegelijkertijd kan die praktische hulp juist wel bijdragen aan een verbeterde zelfredzaamheid: deelnemers krijgen regelgeving uitgelegd en worden geholpen bij juridische vraagstukken waardoor hun maatschappelijke positie verbetert,

5.3.7 Wijk & Buurt

Het leefklimaat is verbeterd doordat bewoners sneller contact (kunnen) leggen met professionals of in centrum terecht kunnen voor een praatje. Daarnaast vormt het centrum een verbetering doordat bewoners de ruimte kunnen gebruiken voor eigen activiteiten: *“Ja, je hebt steeds meer aanloop en mensen die ook zelf komen, zoals de Franse les wat je net zag. Is ook weer van een buurtbewoner”*. Overvecht is een Portaalwijk en de overgrote meerderheid van de deelnemers komt uit Overvecht, maar de deelnemers zijn niet allemaal huurders van Portaal. Het merendeel van de deelnemers huurt bij Portaal en de andere deelnemers huren van Mitros.

Omdat Portaal niet de enige financier is en de gemeente ook een deel financiert is het niet mogelijk het centrum alleen open te stellen voor huurders van Portaal. Om die reden maken soms ook verenigingen of organisaties gebruik van het pand die geen wijkfunctie hebben maar een stedelijke functie.

De deelnemers zelf benadrukken dat het centrum belangrijk en goed is voor het leefklimaat van de buurt. Het centrum heeft een locatie van hartelijkheid en vriendelijkheid aan de buurt gegeven en activeert en stimuleert de deelnemers om iets te gaan voor de buurt.

Voor de deelnemers is het maken van wooncarrière en het willen verlaten van Overvecht, omdat ze de wijk niet prettig vinden, geen beweegreden voor de deelnemers om sociaal te stijgen.

De wens om de wijk te verlaten heeft vooral te maken met het feit dat mensen soms slecht wonen, overlast ondervinden of niet meer in een flatwoning willen wonen.

5.3.8 Toekomst

In de evaluatie van het project is niet opgenomen wat de activiteiten van de deelnemers zijn na deelname. Hierover en ook over de werksituatie van de deelnemers zijn dan ook geen gegevens bekend bij de sleutelfiguren. De impact van de deelname voor de toekomst is echter wel sterk afhankelijk van de ondernomen activiteit in het centrum. Als naar aanleiding van de activering in het centrum het lukt om een stap te zetten op de sociale stijgingsladder en daarna nog meer stappen te zetten dan is de deelname voor de toekomst veel constructiever.

Verwacht wordt door de sleutelfiguren dat mensen die de wijk willen verlaten zich melden bij de gesprekspartner van Portaal in het centrum. Het is echter onduidelijk of dit ook daadwerkelijk eens is voorgevallen.

De deelnemers geven aan dat zij na een traject in het centrum hun sociale stijging vervolgen: *“Om weer een stap verder te maken. Nou, ik weet wel een leuk verhaal. We hebben hier dus ook computerles. En zij heeft hier de cursussen gevolgd en nu gaat ze zelf lesgeven als vrijwilliger.*

Dus dat is heel leuk". Zij weten beter de weg in de maatschappij te vinden en hebben in het centrum bijvoorbeeld vrijwilligerswerk gedaan waarna zij een opleiding gaan volgen of werk vinden. "En daar zijn er wel van, die zijn toch doorgestroomd naar een reguliere baan". Dat vergroten van de kansen op sociale stijging kan gebeuren met kleine stappen. Als voorbeeld wordt een cursist van een computercursus gegeven die na het afronden van de cursus, deze cursus nu als vrijwilliger zelf geeft. Na een traject van zes maanden van praktische hulpverlening stromen deelnemers soms door naar cursussen of naar de Nederlandse taallessen.

Voor wat betreft opleiding en werk, hebben een aantal deelnemers regulier werk gevonden na hulp vanuit het centrum of zijn via het centrum warm overgedragen aan een opleiding en lopen nu stage. Daarnaast worden deelnemers gestimuleerd om vrijwilligerswerk in het centrum te doen. Sommige deelnemers stromen vanuit dit vrijwilligerswerk door naar regulier werk. Tenslotte is er een groep deelnemers voor wie na een hulptraject het belangrijk is om eerst de Nederlandse taal te leren en in te burgeren voordat zij door kunnen stromen naar regulier werk.

De impact van de deelname voor de toekomst en de eigen sociale stijging verschilt, maar de deelnemers geven wel allemaal aan dat de deelname cruciaal is voor een constructieve sociale stijging. Het centrum is in de optiek van één van de deelnemers cruciaal en onmisbaar voor de sociale stijging van haarzelf en haar buurtgenoten.

5.4 Eiland 8

Eiland 8 is een cluster van betaalbare en flexibele ruimte naast de Prins Clausbrug in Kanaleneiland en moet van Kanaleneiland een economische en creatieve katalysator worden voor Utrecht.

Het cluster biedt ruimte voor ondernemers en is speciaal bedoeld voor kleine bedrijven, starters en doorstarters in de creatieve sector (waaronder ook kunstenaars) en voor zakelijke dienstverlening. Deze ruimte komt tot stand door de flats die gesloopt gaan worden in de komende jaren hiervoor tijdelijk te benutten. Eiland 8 is een initiatief van de woningcorporaties Portaal en Mitros waarin creatieve bedrijfsruimtes en woningen gecombineerd worden. In het gebied rond de Prins Clausbrug zijn acht gebouwcomplexen ingericht voor kleine bedrijven in de creatieve sector en nieuwe bewoners. De locatie is goed bereikbaar met de auto en het openbaar vervoer en ligt in een ruim opgezette en groene omgeving. De eerste twee lagen van de vier verdiepingen tellende complexen kunnen gehuurd worden kunstenaars en (creatieve) ondernemers. Deze ondernemers worden ondersteund door een projectmanager vanuit the Wolf, de vastgoedbeheerder die de gebouwen beheert en zorgdraagt voor het informatiecentrum in het cluster. De derde en vierde verdieping van de gebouwen kunnen gehuurd worden door ondermeer studenten en starters op de woningmarkt die op zoek zijn naar woonruimte.

Eiland 8 biedt ruimte aan een bonte verzameling van creatieve bedrijven: webdesigners, kunstenaars, meubelmakers, copywriters, industrieel ontwerpers, journalisten, fotograten, filmmakers et cetera. De combinatie van verschillende bedrijven en organisaties moet ervoor zorgen dat er samenwerking kan ontstaan waarbij men van elkaars diensten en kennis gebruik kan maken (www.eiland8.nl).

Het project loopt in de huidige vorm een klein jaar en loopt door totdat de huizenblokken daadwerkelijk worden gesloopt.

De deelnameduur aan het project varieert per deelnemer. Één deelnemer heeft ruim een half jaar een ruimte gehuurd in de buurt, maar omdat zijn initiatief niet van de grond is gekomen heeft hij de huur van deze ruimte opgezegd. Één deelnemer woont anderhalf jaar in de buurt en is sinds een jaar actief in het uitwerken van initiatieven voor de buurt. De derde geïnterviewde deelnemer woont twee jaar in de buurt en is sinds een half jaar actief betrokken bij de activiteiten en initiatieven in de buurt. Deze laatste twee deelnemers kunnen in de wijk blijven wonen en werken totdat de woonblokken gesloopt worden. Wanneer dit gaat gebeuren is voor de deelnemers echter nog niet bekend.

Binnen de herstructurering van Kanaleneiland is Portaal verantwoordelijk voor het slopen van goedkope huurwoningen en het toevoegen van voorzieningen en koopwoningen.

De motivering van Portaal, om dit project te initiëren was, om meer voor de wijk te doen dan alleen tijdelijke verhuur en in eerste instantie het idee van transformatie en gentrification. Dat laatste is vrij snel omgebogen naar ruimte bieden voor lokale en creatieve ondernemers die een relatie aangaan met de wijk. Vanuit die beweging wordt op de langere termijn er ook vanuit gegaan dat beweging in de wijk geld genereert.

Portaal en Mitros zijn allebei voor de helft verantwoordelijk voor het project en ook de twee trekkers van het project. Wel hebben de woningcorporaties veel verantwoordelijkheden uitbesteed aan externe partijen. Zo heeft Portaal heeft het aantrekken van de deelnemers uitbesteed, maar probeert wel door middel van prijsvragen en kortingen lokale ondernemers te trekken. De kosten voor het project bedragen een derde van de huurinkomsten en de projectmanager van Portaal besteedt acht uur per week aan het project.

De geïnterviewde deelnemers zijn niet aangetrokken door Portaal. Één deelnemer ziet daarin wel een grotere rol weggelegd voor Portaal om zo ook meer ondernemers en initiatieven vanuit de wijk zelf de ruimte te kunnen geven. De deelnemers zijn vooral aangetrokken via vrienden of door middel van de website van The Wolf, de organisatie waaraan Portaal de verhuur en het beheer heeft uitbesteed voor dit project.

5.4.1 Doelstelling

De doelstelling van het project is voorkomen dat Kanaleneiland Centrum gedurende de herstructurering niet verwordt tot het sociaal meest achtergestelde gebied van Kanaleneiland door het creëren van een broedplaats voor creatieve ondernemers en daarmee een leefbare situatie garanderen voor de zittende huurders. Een belangrijk onderdeel van die doelstelling is dat nieuwkomers dienend zijn voor de zittende huurders en dus ook iets betekenen voor de wijk en haar bewoners. Voor de sociale partners in de wijk betekent deze doelstelling dat zij ook gebruik maken van de lokale ondernemers in de wijk. Dat draagt bij aan de doelstelling van levendigheid in de wijk.

Tegelijkertijd is de doelstelling van het project ook gericht op de nieuwbouw: om bewoners en ondernemers een sprong te laten maken naar de nieuwbouw.

5.4.2 Competenties

Wat de sleutelfiguren betreft was de belangrijkste competentie voor bewoners participatie: actieve betrokkenheid en mondigheid bij de wijkontwikkeling. Deze competentie is met dit project echter niet behaald. De oorzaak van het uitblijven van deze competentie is volgens de sleutelfiguren het feit dat dit project niet specifiek gericht is op het verbeteren van de participatie van bewoners. Er wordt vooral gebruik gemaakt van nieuwkomers en niet direct ingespeeld op de participatieleemte van de zittende bewoners.

De deelnemers zelf ervaren ook niet door deelname competenties hebben verworven. Het project is voor de deelnemers vooral van belang omdat ze door deelname contacten hebben kunnen opdoen en mogelijkheden hebben gekregen. Daarnaast geven de deelnemers aan dat het ze heel wat anders heeft gebracht dan verwacht: *“Een hele hoop frustratie, denk ik. Ja, ik ben er met heel veel goede moed ingegaan en ik heb veel dingen geprobeerd en heel veel dingen gedaan. Alleen, ja, dat ik aanloop tegen het feit dat het iets is wat van bovenaf wordt gegeneerd en dat jij eigenlijk, op het moment dat je je contract tekent, je hier een poppetje wordt en een soort middel voor de wijk. Maar dat zij niet duidelijk genoeg zijn over wat jij nou precies moet doen in de wijk. En dat er daardoor heel veel onduidelijkheid is waardoor heel veel mensen niks doen en sommige mensen dus van alles doen”*. In eerste instantie zijn de deelnemers vooral afgekomen op de goedkope ruimte en pas daarna zich gaan inzetten voor de wijk. Dit is niet voor alle deelnemers een negatieve ervaring. Één deelnemer meldt dat deelname heeft geleid tot meerdere ontwerpopdrachten. Gevraagd naar de oorzaak van het uitblijven van competenties geeft een van de deelnemers aan geen competenties te kunnen verwerven omdat zijn idee voor de invulling van

een ruimte niet is geslaagd. Naar zijn idee doordat hij te lang weg was uit zijn werkveld. Een andere deelnemer geeft aan dat deze verwerving gefnuikt werd doordat alle activiteiten in de wijk van bovenaf centraal worden geregeld, wat het eigen initiatief en de eigen creatieve inbreng en inspiratie bemoeilijkt. Dit betekent dat deze deelnemer niet heeft deelgenomen aan de activiteiten en daardoor ook geen competenties heeft kunnen verwerven door deelname. Grootst genoemde voordeel van het project blijft de goedkope woon- en atelierruimte en niet zozeer de mogelijkheden voor het wel of niet opdoen van competenties.

5.4.3 Evaluatie

De evaluatie van het project vindt plaats door het constant bijsturen op het verloop van het project. Daarnaast is er een nulmeting gedaan en zal er vervolgonderzoek worden gedaan om veranderingen in kaart te kunnen brengen. De tussentijdse evaluaties gericht op bijsturing zorgen voor een verbeterde doelmatigheid van het project. Daarnaast heeft de projectevaluatie duidelijk gemaakt dat bij een volgend project er minder gebruik zal worden gemaakt van de inhuur van externen.

5.4.4 Bijdrage project aan sociale stijging

Het project draagt volgens de sleutelfiguren vooral bij aan het maken van een stap in de wooncarrière. Daarnaast worden er ook ruimten gecreëerd voor lokale ondernemers, maar de animo daarvoor is nihil.

De deelnemers zelf noemen de mogelijkheden in de wijk om te experimenteren en activiteiten te ondernemen die bijdragen aan hun ontwikkeling en daarmee aan hun sociale stijging, alhoewel die ruimte ook moeilijkheden kan geven: *“Dus dat je dan aanloopt tegen het feit dat je opeens sociaal werker aan het spelen bent. Terwijl je dat niet weet en niet weet hoe. Waardoor je eigenlijk meer zit in het sociaal-maatschappelijk werk gericht op creatieve uitingen in plaats van dat je zit op kunstenaars die door middel van hun werk iets willen doen, wat dat ook moge zijn”*.

Tegelijkertijd wordt ook op dit onderdeel vooral weer de voordelige woon- en werkruimte genoemd als belangrijkste voordeel van het project.

5.4.5 Zelfvertrouwen

Het maken van stappen in de wooncarrière leidt ook tot grote sprongen in het zelfvertrouwen volgens de sleutelfiguren, omdat de nieuwe omgeving en de nieuwe woning zorgen voor een verbeterd zelfvertrouwen.

Niet alle deelnemers hebben echter het idee dat het project heeft bijgedragen aan hun zelfvertrouwen. Andere deelnemers geven aan dat doordat dit project het mogelijk maakt om activiteiten te ontplooiën in de wijk zij meer kansen hebben om hun zelfvertrouwen te laten groeien. Daarnaast benoemen deelnemers de aankomende bezuinigingen als bedreiging voor het zelfvertrouwen. Veel initiatieven in de wijk waar deelnemers en bewoners zelfvertrouwen aan ontlenu dreigen door de bezuinigingen beëindigd te worden.

Deelnemers die niet het idee hebben dat het project heeft bijgedragen aan hun zelfvertrouwen geven aan dat dat komt doordat er een bepaald format gehanteerd binnen de wijk waar zij zich aan moeten houden en geven aan dat dat de groei van hun zelfvertrouwen fnuikt. Niet alle deelnemers zijn het daarmee eens, één deelnemer geeft aan dat het voor zelfvertrouwen belangrijk is geweest om te kunnen brainstormen met andere deelnemers binnen het format en elkaar te stimuleren. Daarnaast wordt aangegeven dat ondersteuning van de gemeente belangrijk is voor de groei van het zelfvertrouwen, maar door een terugtrekkende gemeente in de wijk komt deze ondersteuning en stimulans te vervallen.

5.4.6 Zelfredzaamheid

Het project is niet direct gericht op zelfredzaamheid. Los van Eiland 8 zijn er wel andere projecten in de wijk die gericht zijn op zelfredzaamheid van Portaal in samenwerking met bijvoorbeeld Portaal. Dat het project niet gericht is op een verbeterde zelfredzaamheid wil nog niet zeggen dat er geen sprake is van een verbeterde zelfredzaamheid. Door middel van een omweg en als neveneffect heeft de herstructurering wel degelijk voor een verbeterde zelfredzaamheid gezorgd. Veel bewoners zijn geen voorstander van de herstructurering en zitten niet te wachten op een verhuizing omdat zij allang op deze plek wonen en al het bekende hier naast de deur hebben. Dit verandert noodgedwongen maar draagt wel bij aan een verbeterde zelfredzaamheid, denken de sleutelfiguren. Sommige deelnemers betwijfelen echter of het project bijdraagt aan de zelfredzaamheid en geven aan dat voor henzelf het project daaraan geen bijdrage heeft geleverd. Één deelnemer geeft juist wel aan dat het heeft bijgedragen aan de zelfredzaamheid, doordat er ruimte is om te groeien en te experimenteren met activiteiten. Door het wegbezuinigingen van initiatieven loopt de zelfredzaamheid in de wijk een grote knauw op volgens de deelnemers. Maar ook binnen de verschillende initiatieven is er niet altijd ruimte voor zelfredzaamheid omdat er voldaan moet worden aan een bepaald format waardoor deelnemers het gevoel hebben dat zij niet zelf initiatieven kunnen ontwikkelen: *“Ik denk dat daardoor ook bij mij niet een bepaalde zelfstandigheid binnen het format dat ze mij geven ontstaat of zo”*. Sophie’s Kunstprojecten, de organisatie die het format bewaakt wordt daarom ook niet gezien als drijvende kracht voor verbetering van de zelfredzaamheid, maar in het gunstigste geval als ondersteuning voor de zelfredzaamheid. De deelnemers zijn het er over eens dat de sleutel voor een verbeterde zelfredzaamheid vooral bij henzelf ligt.

5.4.7 Wijk & Buurt

De gewenste levendigheid is er gekomen in de wijk en ook de veiligheid en leefbaarheid zijn verbeterd volgens de sleutelfiguren. Ook de deelnemers vinden dat het project het leefklimaat heeft verbeterd in de buurt. Door het project en andere projecten in de wijk worden steeds meer jongeren gestimuleerd om zich in te zetten voor een opleiding of om werk te gaan zoeken. Tegelijkertijd is de samenstelling van de buurt wel heel erg veranderd door het project. Er wonen nu heel veel studenten van de Hogeschool voor de Kunsten die een andere manier van leven hebben dan de oorspronkelijke bewoners. Daardoor is de buurt veel meer een artistiek buurtje geworden en zijn er veel minder gezinnen met kinderen en is er daardoor ook een andere vorm van sociale cohesie ontstaan naast twee verschillende werelden: *“En dat ik het gevoel heb dat aan de ene kant de oorspronkelijke bewoners geaccepteerd hebben dat we er zijn maar dat ze steeds nog niet helemaal het doel begrijpen van waarom we er zijn. En ik denk ook dat dat een probleem is, het feit dat wij als bewoners van Eiland 8 ook niet zo goed weten waarom we hier nou eigenlijk zijn en wat wij nou precies hier moeten doen”*.

Portaal heeft volgens de sleutelfiguren wel ingezet op ondernemers uit de Portaalwijk zelf, maar uiteindelijk zitten er vooral ondernemers van buiten de wijk, waarbij geen selectie is gemaakt op grond van Portaalwijken en er dus geen sprake is van buurtgebondenheid van de ondernemers. Één deelnemer is toevallig wel een huurder van Portaal en afkomstig uit de Portaalwijk Kanaleneiland. De geïnterviewde kunstenaars waren voor deelname geen huurder van Portaal en evenmin afkomstig uit een Portaalwijk. Alhoewel één deelnemer in Kanaleneiland heeft gewoond toen zij heel jong was

Bewoners die de wijk al wilden verlaten hebben door de herstructurering de wijk kunnen verlaten en de bewoners die doorstromen binnen de wijk naar de nieuwbouw maken eveneens stappen in hun wooncarrière, volgens de sleutelfiguren.

Één deelnemer zou graag in Kanaleneiland blijven wonen. Een andere deelnemer geeft aan het prima te vinden wanneer zij in de wijk zou kunnen blijven wonen, maar vind het ook prima wanneer zij de wijk zou moeten verlaten. De laatste geïnterviewde deelnemer geeft aan niet alleen

de wijk maar ook de stad te willen verlaten omdat zij graag buiten zou willen wonen.

5.4.8 Toekomst

Omdat het project nog loopt en er nog geen huizenblokken gesloopt zijn is er nog geen informatie over de activiteiten van de deelnemers na afloop van het project. De deelnemers zijn over het algemeen zelfstandige ondernemers en willen dit ook blijven na deelname aan het project. Of het project constructief heeft bijgedragen aan sociale stijging van de deelnemers is volgens de sleutelfiguren de vraag.

De deelnemers profiteren vooral van de goedkope ruimte in de slooppanden, maar maken geen gebruik van de mogelijkheid om over te gaan naar de ruimte in de nieuwbouw in de wijk en het is uiteindelijk dan ook twijfelachtig of de huidige activiteiten van de deelnemers aansluiten bij de toekomstige activiteiten van de deelnemers.

Niet alle deelnemers hebben namelijk een duidelijk beeld van wat zij gaan doen nadat de woonblokken gesloopt zijn. *“Nou ja, ik studeer af in juni. En daarna wordt het waarschijnlijk een jaar parttime werken en dingen doen waarvan ik nog niet weet wat het zijn”.*

Ze zijn van plan te gaan werken en dan misschien nog verder te studeren of een jaar te gaan reizen.

Één deelnemer geeft aan steeds meer betaalde opdrachten te kunnen verwerven en doordat zij actief is in de buurt ook steeds meer initiatieven te kunnen ontplooiën. Door de situatie op de arbeidsmarkt is het voor sommige deelnemers lastig om werk te vinden dat past bij hun opleiding en ambities. Dit resulteert erin dat zij nu werk doen waardoor zij wel hun huur kunnen betalen, maar wat niet aansluit op hun opleiding of ambitie. Één deelnemer gaat er waarschijnlijk voor kiezen om parttime te werken om zo tijd over te houden voor eigen activiteiten en initiatieven maar is tegelijkertijd ook bereid om een jaar in de thuiszorg te werken om te voorzien in het levensonderhoud. Een andere deelnemer geeft aan in het hier en nu te leven en nu projecten op te pakken die zij leuk vindt, wanneer dat kan, en de rest van het inkomen vult zij aan door middel van bijbanen. Daarnaast heeft het project nog een bijzondere bijdrage geleverd: *“Dat ik nu steeds meer heb van ja maar, het gaat niet om een soort algeheel gevoel van dat het alleen maar stom en vervelend is, maar er moet ook een moment zijn dat je het weer ombuigt. En dat je gewoon kijkt naar de dingen die jij wel wilt doen. En die wel maken dat jij er plezier in hebt. En ik denk dat dat wel een belangrijk inzicht is”.*

Één deelnemer betwijfelt of het project überhaupt wel aansluit op de behoeftes van de zittende bewoners. De studenten en de kunstenaars zijn in zijn visie vooral gericht op de eigen ontwikkeling en kunst en niet zozeer op de buurt en de buurtbewoners. De kunstenaars waar hij over spreekt geven aan dat zij door deelname belangrijke zaken voor de toekomst hebben geleerd zoals samenwerken, jezelf motiveren en zelfstandig ondernemen waardoor het project wel degelijk een behoorlijke impact heeft op hun toekomst.

5.5 De Turbine

Het multifunctionele gebouw Nieuwe Energie biedt onderdak aan het Huis van de Communicatie, de daklozenopvang van Parnassia en De Binnenvest en het plaatselijke kantoor van Portaal. In het Huis van de Communicatie zijn diverse kleine en middelgrote bedrijven gevestigd uit de communicatie- en mediasector. Onderdeel van het Huis van de Communicatie is De Turbine.

De Turbine is speciaal ontwikkeld voor startende ondernemers of ondernemers die al twee of drie jaar actief zijn in de communicatie- of creatieve sector. Met dit initiatief is gepoogd om Leiden een gevarieerd netwerk te bieden waar niet alleen potentiële opdrachtgevers een diversiteit aan opdrachten kwijt kunnen maar ook de ondernemers onderling van elkaar kunnen profiteren.

Om de onderlinge samenwerking tussen de ondernemers te optimaliseren is in eerste instantie gestreefd naar een gezonde balans tussen de verschillende creatieve disciplines (www.ckring.nl).

Uiteindelijk is deze balans losgelaten en kunnen zelfstandigen zonder personeel die graag samen willen werken met andere zzp'ers in de communicatiebranche terecht in de Turbine. Een ruimte

waar men één van de achttien werkplekken kan huren. Het idee achter De Turbine sluit aan op het Het Nieuwe Werken, de term die wordt gebruikt om de werkstijl te beschrijven waarin arbeid tijd- en plaatsafhankelijk gebeurt. Dit heeft geresulteerd in flexibele werkplekken in de vorm van vrijrijdbare platforms, die zzp'ers uitnodigen om gezamenlijk aan projecten te werken (www.nieuweenergieleiden.nl). De Turbine is begin 2010 geopend maar het project is helaas misgelopen. Het project heeft anderhalf jaar gelopen en de deelnemers huren al een jaar of anderhalf jaar werkruimte en blijven de werkruimte voorlopig huren. In de toekomst verhuizen ze misschien binnen het Huis van de Communicatie naar een andere werkruimte waarin meer zzp'ers samenwerken.

Portaal is met het project gestart omdat de ruimte van De Turbine al vrij lang leeg stond en het moeilijk was om hier een reguliere huurder voor te vinden gezien de omvang van de ruimte en een stevige vierkante meterprijs. Om leegstand tegen te gaan is gezocht naar alternatieven en het bedienen van een doelgroep die nog niet bediend werd, de zzp'ers was het alternatief dat het beste paste in het totale beeld. De projectkosten bedragen € 100.000 en de projectmanager van Portaal besteedde 20 uur per week aan het project. Portaal droeg zelfstandig de volledige verantwoordelijkheid voor dit project maar heeft wel veel waardevolle informatie ingewonnen bij de Kamer van Koophandel en andere externe professionele partijen. Portaal is eveneens volledig verantwoordelijk geweest voor het aantrekken van deelnemers. Van de samenwerking met de Kamer van Koophandel werd verwacht dat dit meer huurders voor de werkruimten zou genereren. Dit is echter niet gebeurd.

In De Turbine zijn geen werkplekken verhuurd aan huurders van Portaal. Evenmin is er geselecteerd op buurtgebondenheid van de deelnemers omdat er onvoldoende waren aanmeldingen voor welke selectie dan ook.

De deelnemers zijn niet aangetrokken door Portaal, maar hebben de werkruimte op eigen initiatief gevonden en vermoeden dat dat ook een van de oorzaken van de mislukking is: *“Ze zijn heel passief. Het is echt een gebrek en dat is denk ik ook een van de redenen waarom het mislukt is”*.

5.5.1 Doelstelling

De doelstelling van het project is het bedienen van een doelgroep die Portaal niet eerder bediende: zzp'ers.

5.5.2 Competenties

Er zijn in de doelstelling en in het projectplan geen specifieke competenties opgenomen. Wel is er in beginsel ingezet op creatieve zzp'ers in de communicatiesector om sectorale kruisbestuiving te kunnen bieden. De gewenste kruisbestuiving heeft in De Turbine nooit plaatsgevonden en dat heeft meerdere oorzaken die ook buiten De Turbine liggen. Ook in het Huis van de Communicatie vinden dit soort samenwerkingsverbanden niet plaats.

Het verwerven van competenties is ook voor de deelnemers van De Turbine zelf geen thema.

Voor hen is het belangrijk om een rustige werkruimte te kunnen huren, en dat is hetgeen de Turbine hen heeft kunnen bieden: *“De Turbine heeft mij een werkruimte gebracht. Het is goed betaalbaar. En ik heb hier verder goed kunnen werken”*.

Één deelnemer geeft wel aan dat hij graag meer had willen samenwerken met ander zzp'ers maar dat dat niet tot de mogelijkheden behoorde omdat er daarvoor te weinig huurders waren en zijn. Het niet verwerven van competenties hangt volgens de deelnemers samen met het mislukken van het project. Doordat er geen commerciële grondslag was en er niet geredeneerd werd vanuit een startende zzp'er zijn er geen startende zzp'ers werkruimte gaan huren en waren er dus ook beperkte tot geen mogelijkheden voor samenwerking

5.5.3 Evaluatie

Er heeft geen schriftelijke evaluatie plaatsgevonden, maar het project is wel mondeling geëvalueerd. Naar aanleiding van die evaluatie is geconcludeerd dat Portaal er alles aan gedaan heeft. Uiteraard had Portaal er meer tijd voor vrij kunnen maken of meer partijen aan kunnen sporen om in het belang van Portaal te handelen. Maar tegelijkertijd waren door de marktomstandigheden de mogelijkheden voor alle gelijksoortige initiatieven moeilijk.

5.5.4 Bijdrage project aan sociale stijging

Het project heeft volgens Portaal bijgedragen aan de professionalisering van een aantal ondernemers waardoor hun kansen op sociale stijging groter zijn geworden. De deelnemers geven aan dat als het wel gelukt was om startende zzp'ers te vinden het project wel degelijk had kunnen bijdragen aan de sociale stijging van deze zzp'ers doordat zij hadden kunnen samenwerken en er kruisbestuiving had kunnen plaatsvinden. Voor de deelnemers zelf heeft het project niet bijgedragen aan hun sociale stijging. Zij waren al een aantal jaren als ondernemer werkzaam voordat zij werkruimte huurde in De Turbine en hebben hierdoor geen stappen gemaakt in hun sociale stijging: *“Nee, absoluut niet. Nee, ik was al wel een aantal jaren bezig”*.

5.5.5 Zelfvertrouwen

Het project heeft volgens Portaal bijgedragen aan het zelfvertrouwen van de deelnemers. Door het project zijn een aantal ondernemers van de spreekwoordelijke zolderkamer gekomen en is zich meer bewust geworden van het feit dat zij ondernemers zijn. Deze ontwikkeling heeft bijgedragen aan hun zelfvertrouwen. De deelnemers geven echter aan dat het project niets heeft bijgedragen aan het vergroten van het zelfvertrouwen van de deelnemers. De deelnemers zijn namelijk geen werkruimte gaan huren met het oog op het vergroten van hun zelfvertrouwen: *“Ja, voor mij, mijn reden waarom ik hier zit, is om een studie te doen”*. Zij zochten vooral werkruimte en hebben nu een groter netwerk, maar ervaren geen vergroot zelfvertrouwen.

5.5.6 Zelfredzaamheid

Volgens Portaal kwamen een aantal deelnemers rechtstreeks uit loondienst en hebben zichzelf leren redden als ondernemer en zijn bekend geraakt met de stiltemomenten wanneer er geen opdrachten zijn en de piekmomenten. Ze hebben ervaring opgedaan met koude acquisitie en zijn zich meer bewust geworden van hun rol als ondernemer. Omdat er huur betaald moet worden voor de werkplek moeten ondernemers professionaliseren en zich de competenties eigen maken om staande te blijven als ondernemer in deze lastige marktomstandigheden. De deelnemers geven echter aan dat het project niets heeft bijgedragen aan het vergroten van de zelfredzaamheid van de deelnemers. De deelnemers zijn ook geen werkruimte gaan huren met het oog op het vergroten van hun zelfredzaamheid. Zij zochten vooral werkruimte en hebben nu een groter netwerk, maar ervaren geen verbeterde zelfredzaamheid.

5.5.7 Wijk & Buurt

Het pand Nieuwe Energie als geheel heeft volgens Portaal positief bijgedragen aan de omgeving en de bewoners geven hoge cijfers aan het pand en menen dat Nieuwe Energie positief bijdraagt aan het leefklimaat van de buurt. Het project heeft geen invloed gehad op de wooncarrières van de deelnemers of op buurtbewoners die de buurt zouden willen verlaten. De deelnemers zijn evenmin huurders van Portaal en ook niet afkomstig uit Portaalwijken, De deelnemers noemen dat naast De Turbine en Nieuwe Energie er in de buurt ook de

daklozenopvang is gevestigd. Door Nieuwe Energie heeft dat enige balans gebracht en is voorkomen dat de buurt verviel tot een 'junkenbuurt'. Daarnaast is het pand mooi en netjes opgeknapt met mooie ruimten wat de buurt ook ten goede komt, aangezien het pand eerder verwaarloosd was: *“Het was een ouwe bouwval hier, waar alle ruiten aan diggelen lagen. Dus dat is altijd beter, als het een gebouw is wat gewoon helemaal heel is”*.

5.5.8 Toekomst

Volgens Portaal zijn de meeste zzp'ers als zzp'ers blijven werken. Een aantal ondernemers zijn vertrokken naar een samenwerkingsverband van zzp'ers binnen Nieuwe Energie. Een aantal deelnemers is weer thuis gaan werken en een klein aantal deelnemers zijn gestopt als zzp'er. Door de mislukking van het project is het twijfelachtig dat het project heeft bijgedragen aan een reële kansvergroting op sociale stijging. Ook de deelnemers zelf verwachten niet dat deelname aan De Turbine iets zal veranderen aan hun werksituatie. Evenmin verwachten de deelnemers dat de huur van deze werkruimte een impact zal hebben op hun toekomst.

5.6 Zorg voor Aandachtswijken

Portaal, de gemeente Nijmegen, ROC Nijmegen, de welzijnsorganisatie Tandem en zorgverlener ZZG hebben dit project geïnitieerd om alleenstaande ouders uit het Waterkwartier op te leiden tot een beroep in de zorg. Tegelijkertijd wordt met het project tegemoet gekomen aan de vraag van senioren uit de wijk op het gebied van wonen, welzijn en zorg. Het project bestaat uit een reactiveringstraject voor alleenstaande ouders in de seniorencomplexen van Portaal in het Waterkwartier. De doelstelling van het project is om de hulpvraag en het aanbod van zorg in de wijk dicht bij elkaar te brengen, de saamhorigheid in de wijk vergroten door mensen uit de wijk in te zetten voor mensen in de wijk en het laten opdoen van duurzame werkervaring en scholing om door te kunnen stromen in een reguliere baan in de zorg. Het project moet ertoe leiden dat de tevredenheid onder de oudere doelgroep in het Waterkwartier wordt vergroot en de leefbaarheid in de seniorencomplexen van Portaal wordt verbeterd. Daarnaast worden twaalf deelnemers gereactiveerd en dicht bij de reguliere arbeidsmarkt gebracht. De deelnemers krijgen 7 uur per week scholing van het ROC en lopen 10 uur per week stage voor hun beroepspraktijkvorming. Na een jaar ontvangen de deelnemers de AKA diploma in de beroepscontext Zorg. Dit diploma geeft toegang tot niveau 2 voor opleiding en werk. Het is de bedoeling dat de deelnemers tijdens dit jaar eveneens voldoen werknemerscompetenties opdoen om door te kunnen stromen naar de functie van Huishoudelijk Verzorgende I in de thuiszorg. Tijdens het opleidingsprogramma worden de deelnemers ook begeleid bij het concretiseren van hun verdere loopbaan (Portaal, 2010⁴, p. 3-8). Het opleidings- en stagetraject heeft een duur van één jaar en het eerste traject is in november 2011 afgesloten. Door de goede ervaringen met dit traject wordt afgestemd hoe dit project ook in de komende jaren doorgang kan blijven vinden ondanks de bezuinigingen bij Portaal en de gemeente.

Het project vloeit voort uit de projecten van Portaal die al langer liepen in de wijk. Omdat bekend is dat er een werknemerstekort is in de zorg dacht Portaal in een gat te springen door deelnemers op te leiden voor een beroep in de zorg. Dit voordeel, gecombineerd met het tegemoet kunnen komen aan de hulpvraag van huurders, maakte dit project een win-winsituatie. Wanneer daarmee ook de leefbaarheid in de wijk zou verbeteren zou het mes aan meerdere kanten snijden: mensen opleiden uit wijk, tegemoetkomen aan hulpvragen en inspelen op een beroep waarbij de tekorten aan personeel in de toekomst alleen maar groter worden.

Portaal is samen met de gemeente de trekker van dit project. Portaal betaalt de stagebegeleiding en selecteert de ouderen voor wie aan de hulpvraag kan worden voldaan. Daarnaast heeft Portaal geholpen bij het organiseren van activiteiten in de wijk en de begeleiding van de deelnemers daarbij en heeft de gebiedsbeheerder een rol gespeeld bij het toezicht op het tuinonderhoud. De gemeente heeft de deelnemers geselecteerd en betaald het onderwijs. De zorgorganisatie

voorziet in stageplekken en stagebegeleiding, het ROC verzorgt het onderwijs en de welzijnsorganisatie Tandem is verantwoordelijk voor het organiseren van de activiteiten in de wijk. De projectkosten bedragen € 25.000 en de projectmanager, gebiedsadviseur en gebiedsbeheerder besteden twee uur per week aan het project.

Omdat de gemeente de deelnemers heeft aangetrokken en geselecteerd heeft Portaal hier weinig invloed op gehad. De wens van Portaal om deelnemers te selecteren uit de wijk zelf werd niet direct gedeeld door de gemeente, maar door hieraan vast te houden is het wel gelukt om daadwerkelijk deelnemers uit de wijk zelf aan te trekken.

5.6.1 Doelstelling

De zorgorganisatie noemt de volgende doelstelling: *“Het doel is uiteindelijk om de mensen die langdurig een grote afstand hebben tot de arbeidsmarkt weer in het arbeidsproces te leren terug te komen. Weer ritme vinden. Weer doel voor zichzelf vinden. Van er is ook meer dan alleen thuis en de kinderen”*. Portaal noemt daarnaast het tegemoet komen aan de hulpvragen uit de wijk.

5.6.2 Competenties

In het programma zijn meerdere competenties opgenomen. Basale competenties als sociale vaardigheden en hoe maak ik een huis schoon, maar ook beroepshouding en betrouwbaarheid. Daarnaast zijn in het onderwijs van het ROC onderwerpen als politiek en budgetteren behandeld. De zorgorganisatie had overigens graag meer aandacht gezien voor de beroepshouding en voor competenties als onderhandelen, conflicthantering, communicatie en het geven en ontvangen van kritiek. Het gebrek aan kinderopvang was een belangrijke reden voor uitval. Daarnaast is gebleken dat sommige competenties niet aanwezig waren terwijl daar wel van werd uitgegaan. Zo zijn er problemen geweest met houding en gedrag jegens ouderen en was er geen sprake van eigen initiatief en een negatieve houding wanneer deelnemers daarop werden aangesproken. Voor het wel behalen van competenties is motivatie heel belangrijk.

5.6.3 Evaluatie

Aan het einde van het eerste traject heeft er een evaluatie van het project plaatsgevonden. Die evaluatie heeft ook plaatsgevonden aan de hand van een enquête onder de bewoners die via het project thuiszorg ontvingen en in deze evaluatie is ook de rol van de verschillende sociale partners en sleutelfiguren opgenomen. Daarnaast heeft er tweemaandelijks een tussenevaluatie plaatsgevonden met alle betrokken sociale partners en werd het project daardoor vaak in praktische zin bijgestuurd.

5.6.4 Bijdrage project aan sociale stijging

Het project is noodzakelijk geweest voor de facilitering van het behalen van de projectcompetenties volgens de sleutelfiguren. De deelnemers hebben een grote afstand tot de arbeidsmarkt opgebouwd en vaak ook het vertrouwen in zichzelf verloren om iets nieuws te leren of te geloven dat ze weer aan het werk kunnen gaan. De sleutelfiguren zijn het er over eens dat het project onmisbaar is voor de verwerving van competenties en bijvoorbeeld een professionele werkhouding: *“En ik denk dat die mensen anders die competenties niet hadden gehaald”*.

5.6.5 Zelfvertrouwen

Het zelfvertrouwen van de deelnemers is gegroeid door het project. Een belangrijke oorzaak voor het gegroeide zelfvertrouwen is dat deelnemers nu weer de deur uitkomen. Daarnaast zijn de deelnemers sociale contacten aangegaan en een enkeling heeft ook vriendschappen opgebouwd.

5.6.6 Zelfredzaamheid

De deelnemers zijn door het traject zelfredzamer geworden en nu in het bezit van een diploma. presteren. Tegelijkertijd roept dat ook angsten op. *“Met name voor ja, ik heb dit nu gedaan en ik heb een diploma en ik heb toch wel heel duidelijk iets beroepsgericht gedaan en nou moet ik de grote wereld in. En dan moet ik presteren”*. Een belangrijke oorzaak voor de twijfel aan de eigen zelfredzaamheid is het feit dat de deelnemers weinig sociale netwerken hebben.

5.6.7 Wijk & Buurt

De deelnemers zijn niet allemaal huurders van Portaal en ook niet allemaal afkomstig uit het Waterkwartier of andere Portaalwijken. Wel is geprobeerd om zoveel mogelijk deelnemers te werven uit andere aandachtswijken toen bleek dat er niet genoeg deelnemers in het Waterkwartier zelf mee konden doen.

De deelnemers hebben een aantal activiteiten voor de wijk georganiseerd die hebben bijgedragen aan het gevoel van saamhorigheid in de wijk. Tegelijkertijd hebben deze activiteiten niet geleid tot nieuwe bezoekers uit de wijk. De hulp aan ouderen heeft echter wel geleid tot een verbeterd leefklimaat in de wijk.

De meningen zijn verdeeld over de vraag of er ook wordt deelgenomen aan het project om de wijk te kunnen verlaten. Vanuit Portaal wordt gesteld dat deelnemers het project niet gebruiken om de wijk te verlaten omdat de deelnemers het fijn vinden om zo dicht bij huis te werken. Vanuit de zorginstelling wordt echter geponeerd dat deelnemers wel degelijk de wijk zouden willen verlaten maar dat de mogelijkheden daartoe beperkt zijn, ook na deelname aan het project. Wel is het zo dat een aantal deelnemers verhuisd zijn naar een andere aandachtswijk.

5.6.8 Toekomst

Twee deelnemers hebben inmiddels een betaalde baan bij de zorgorganisatie. De overige gediplomeerde deelnemers worden op dit moment geholpen bij het zoeken naar een passende baan: *“De een gaat de administratieve kant misschien op en de ander gaat de winkel of de horecakanter op”*.

De impact die het heeft op de toekomst van de deelnemers verschilt per deelnemer.

Voor de deelnemers die nu bij de zorgorganisatie werken, heeft het project waarschijnlijk veel impact. Daarnaast zal ook het vergroten van het eigen sociale netwerk een impact hebben op de toekomst van de deelnemers.

5.7 Conclusie

Pitstop is het duurste project van de onderzochte projecten, maar de rol die Portaal heeft bij dit project past goed bij een woningcorporatie: het leveren van (maatschappelijk) vastgoed. Door het project krijgen de deelnemers meer zelfvertrouwen en een groter verantwoordelijkheidsgevoel en worden zelfredzamer wat hun kansen op sociale stijging vergroot. Voor de jongeren is de intensieve begeleiding van belang om hun opleiding af te ronden en werk te vinden en te behouden. Geconcludeerd kan worden dat Pitstop bijdraagt aan het vergroten van de kansen op sociale stijging.

Het Doe Mee Centrum in Overvecht biedt veel bredere kansen voor sociale stijging doordat deelnemers op verschillende manieren deel kunnen nemen en er vanuit het centrum gewerkt wordt vanuit de specifieke hulpvraag van de deelnemers. Doordat er geen specifieke focus is op werk, inkomen of opleiding zijn de resultaten echter lastig te meten. De deelnemers worden wel zelfredzamer en ook hun zelfvertrouwen groeit doordat het centrum laagdrempelig is en er echt naar de deelnemers geluisterd wordt in het centrum. Het project draagt zeker bij aan de

zelfredzaamheid en het zelfvertrouwen, de vraag is alleen in hoeverre dat ook bijdraagt aan daadwerkelijke sociale stijging. Het feit dat er geen registratie plaatsvindt van de sociale stijging bemoeilijkt het vaststellen van de mate waarin men erin slaagt om te komen tot sociale stijging. Dit neemt niet weg dat geconcludeerd kan worden dat het project bijdraagt aan het vergroten van de kansen op sociale stijging.

Eiland 8 kent een heel eigen projectproblematiek. Omdat het project meerdere doelstellingen kent is het lastig om te toetsen of het project geslaagd is en moeilijk om bij te sturen omdat men met het project verschillende doelstellingen wil nastreven. In de ogen van de deelnemers heeft het project niet bijgedragen aan het vergroten van hun kansen op sociale stijging, ook omdat dat niet zozeer hetgeen waarnaar zij op zoek waren binnen Eiland 8. Het is vooral het feit geweest dat zij goedkoop werkruimte kunnen huren wat hen tot deelname heeft aangezet. De activiteiten die zij ontplooiën voor hun eigen sociale stijging zijn niet gerelateerd aan het project. Wanneer zij niet in Kanaleneiland goedkoop werkruimte hadden kunnen huren, dan hadden zij dat elders gedaan of gezocht naar een alternatieve oplossingen.

Ook de buurtgebondenheid van het project is een gevoelig punt, omdat veel huurders niet uit Kanaleneiland zelf komen en ook geen sterke binding met de wijk ervaren. Eveneens is het lastig gebleken om een brug te slaan tussen zittende bewoners en nieuwkomers waarmee ook op dat punt het project te weinig voor de sociale stijging van de wijk heeft betekend. Geconcludeerd wordt dat het project niet heeft bijgedragen aan het vergroten van de kansen op sociale stijging.

De Turbine in Leiden is mislukt omdat er wel ingezet is op een specifieke doelgroep, maar er vervolgens geen meerwaarde aan de zzp'ers is gegeven op het gebied van sociale stijging, waardoor de deelnemers alleen een werkruimte huren. Het project heeft dan ook niet bijgedragen aan de sociale stijging van de deelnemers. Ook bij dit project waren de deelnemers vooral op zoek naar werkruimte en niet naar kansen op sociale stijging. Dit leidt tot een projectresultaat waarbij er geen kansen op sociale stijging zijn geboden.

Zorg voor Aandachtswijken is een succesvol voorbeeldproject omdat Portaal hierbij een belangrijke rol als initiator heeft gespeeld en verschillende sociale partners bij elkaar heeft gebracht en heeft weten te enthousiasmeren. Eveneens succesvol is de manier waarop concrete competenties zijn opgenomen in het programma waardoor de kansen op sociale stijging van de deelnemers daadwerkelijk toenemen. Ondanks het feit dat het niet is gelukt om alle deelnemers vanuit het Waterkwartier te werven, heeft het project wel invloed gehad op het leefklimaat in de wijk doordat er tegemoet is gekomen aan de hulpvraag van ouderen in de wijk en door middel van georganiseerde activiteiten de sociale samenhang is versterkt.

Geconcludeerd kan worden dat het project heeft bijgedragen aan het vergroten van de kansen op sociale stijging.

Gezien de verschillen in succes is het jammer dat er weinig kruisbestuiving plaatsvindt tussen de verschillende regiokantoren. De sleutelfiguren van Portaal geven aan dat er weinig kennis is over het reilen en zeilen van de projecten van andere regiokantoren. Daarnaast verschillen de projecten sterk tussen de verschillende regiokantoren, wat er de oorzaak van is dat de regiokantoren zich met name richten op de eigen projecten, waardoor er dus niet van elkaars fouten of successen kan worden geleerd.

Hoofdstuk 6: Conclusie

In dit hoofdstuk wordt de conclusie van het onderzoek gepresenteerd. Hiervoor zijn de onderzoeksresultaten geanalyseerd en geïnterpreteerd aan de hand van het theoretisch kader en het conceptueel model. Per thema volgen na de conclusies de aanbevelingen.

6.1 De rol van Portaal

Sociale wijkverbetering is het uitgangspunt voor Portaal om deel te nemen aan de verschillende projecten. Om bij te dragen aan deze gewenste sociale wijkverbetering heeft Portaal vooral voorzien in vastgoed en vastgoedgerelateerde diensten. In sommige gevallen zijn dit ook de enige kosten van het project. Bij gecombineerde projecten draagt Portaal soms ook financieel bij aan projecten door bijvoorbeeld stagebegeleiding te bekostigen. Vaak worden dit soort kosten echter gedragen door andere betrokken sociale partners. Deze sociale partners zijn dan ook verantwoordelijk voor het aantrekken van deelnemers. De onderzoeksresultaten laten echter zien dat het voor de sociale stijgingsresultaten geen verschil maakt of Portaal of andere sociale partners de deelnemers aantrekken. Het is vooral van belang dat geschikte deelnemers worden aangetrokken. Wanneer alle buurtbewoners de doelgroep zijn kan Portaal een belangrijke rol spelen bij het aantrekken van deelnemers. In het geval er een specifieke doelgroep is (bijvoorbeeld mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt), dan kan beter de expertise van sociale partners aangewend worden om geschikte deelnemers te werven.

Gezien de rol van Portaal bij de sociale stijgingsprojecten is het belangrijk om inzicht te krijgen in de factoren die wel en niet bijdragen aan de sociale stijgingsresultaten. Zeker ook omdat de door Portaal ontwikkelde Vitale Buurtenindex hier geen inzicht in geeft.

Voor het blijvend meten van de sociale stijgingsresultaten van projecten is meer onderzoek nodig omdat de Vitale Buurtenindex wel de effecten van wijkaanpak kan meten, maar de kansen op sociale stijging en/of hetgeen dat tot sociale stijging heeft geleid niet in kaart brengt. Evenmin worden de achtergronden van de sociale stijgingsprojecten gedeeld tussen de regiokantoren waardoor er geen Portaalbreed beeld is van de achtergronden van de sociale stijgingsprojecten.

Uit het theoretisch kader blijkt dat de rol van woningcorporaties als sociale partners verandert omdat de verantwoordelijkheid voor (sociale) wijkontwikkeling steeds meer bij bewoners komt te liggen. Wanneer bewoners in staat zijn om te komen tot gewenste (sociale) wijkontwikkelingen is dit een ontwikkeling die alleen maar stimulans verdient, ook vanuit Portaal. In dat geval kan Portaal er voor kiezen om een stap terug te doen en zich meer te profileren als facilitator. Aan de hand van de projectresultaten kan echter betwijfeld worden of bewoners daar wel altijd toe in staat zijn. De resultaten laten zien dat de projecten in een aantal gevallen onmisbaar zijn geweest voor het activeren van bewoners en voor het vergroten van de kansen op sociale stijging. Dat betekent dat wanneer Portaal daadwerkelijk kansen wil bieden voor sociale stijging zij het initiatief hiervoor niet alleen bij de bewoners moet laten liggen, maar ook zelf actief initiatieven moet ontplooiën waardoor bewoners in staat worden gesteld om hun kansen op sociale stijging te vergroten. De onderzoeksresultaten geven handvatten om te komen tot interventies die leiden tot sociale stijging. Effectmetingen op het bieden van kansen en onderzoek naar de oorzaken van sociale stijgingsresultaten dragen bij aan een waardevolle bijdrage van Portaal aan sociale stijging.

6.1.1 Aanbeveling

Portaal kan als woningcorporatie een meerwaarde bieden naast het bieden van maatschappelijk vastgoed op het gebied van sociale stijging. Als sociale partner kan zij projecten initiëren en sociale partners enthousiasmeren op het gebied van sociale stijging. Projectsucces hangt immers samen met de inbreng van specifieke expertise van sociale partners. Voor succes op het gebied van sociale

stijging wordt dan ook aangeraden om de dialoog aan te gaan en samenwerking te zoeken met verschillende sociale partners om te komen tot een goed projectresultaat. Daarnaast wordt aanbevolen ook binnen Portaal aan kennisdeling te doen en expertise van regiokantoren over sociale stijging met elkaar te delen.

6.2 Competenties

De projecten die de meeste resultaten hebben geboekt kennen een projectdoelstelling waarin concrete competenties zoals zelfstandigheid of een professionele werkhouding zijn opgenomen. Hierdoor is het ook mogelijk om te evalueren op deze competenties om een goed zicht te krijgen op de vorderingen van het project. Op dit moment is het immers zo dat alle projecten worden geëvalueerd, zij het niet allemaal schriftelijk, maar in geen van de evaluaties worden de opgedane competenties in kaart gebracht.

Competenties voor sociale stijging worden alleen verworven wanneer hier specifiek op in wordt gezet in projecten door middel van individuele begeleiding en het voorzien in trainingen en opleiding. Het is echter lastig om competentieverwerving kwantitatief te meten, waardoor het inzicht hierin vooral op kwalitatieve wijze verkregen zal moeten worden (Luken, 2004, p. 72).

6.2.1 Aanbeveling

Neem concreet te verwerven competenties op in de doelstelling van sociale stijgingsprojecten en zet in op competentieverwerving door middel van individuele begeleiding en het voorzien in trainingen en opleiding. Door te evalueren op de competenties kan de voortgang bewaakt worden. Voor een goede evaluatie hiervan is het belangrijk om een goede kwalitatieve werkwijze hiervoor te ontwikkelen.

6.3 Bijdrage projecten aan sociale stijging

Drie projecten (Doe Mee Centrum, Pitstop & Zorg voor Aandachtswijken) hebben daadwerkelijk geleid tot sociale stijging waarbij deelnemers een opleiding zijn gaan volgen of regulier werk hebben gevonden.

Het conceptueel model uit het theoretisch kader veronderstelt dat functiemenging relatief makkelijk te beïnvloeden is en dat dit de kansen op sociale stijging daardoor relatief makkelijk vergroot. Uit de onderzoeksresultaten komt echter een ander beeld naar voren. De twee projecten die het meest gericht zijn op functiemenging (Eiland 8 en De Turbine) hebben juist het minst betekend voor de vergroting van de kansen op sociale stijging omdat sociale stijging niet de hoofddoelstelling was voor deze projecten en er vooral gekeken is naar de verhuur van ruimten en minder naar individuele sociale stijgingsroutes.

Bij de Portaalprojecten zijn het dus niet zozeer de functiemengingsprojecten, maar de werk- en onderwijsprojecten die bijdragen aan de kansvergroting. Dit leidt tot de conclusie dat het wijkniveau en functiemenging soms wordt overschat in de literatuur. De onderzoeksresultaten laten zien dat functiemenging geen invloed heeft op sociale stijging omdat functiemenging vaak vooral wordt ingezet voor algehele wijkverbetering waardoor het aspect sociale stijging ondergesneeuwd raakt en er vooral op andere aspecten wordt gestuurd zoals leefbaarheid en veiligheid.

In het theoretisch kader wordt betwijfeld of Nederland buurteffecten kent en daarmee samenhangend of het wijkniveau wel het juiste schaalniveau is voor sociale stijgingsprojecten. De projectresultaten laten echter zien dat sociale stijgingsprojecten op wijkniveau wel degelijk de kansen op sociale stijging vergroten en dat het wijkniveau wel degelijk een goed schaalniveau hiervoor kan zijn. De wijk speelt in Nederland misschien geen belangrijke rol bij sociale stijging

maar dit betekent niet dat er geen kansen voor sociale stijging geboden kunnen of hoeven te worden in de wijk. Ook kunnen vraagtekens gezet worden bij de theoretische bevindingen over de buurtcultuur. In de literatuur wordt namelijk gesteld dat interventies gericht op de vergroting van kansen op sociale stijging bedreigd worden door factoren als erfelijke overdracht van talenten, het sociale milieu waarin kinderen opgroeien en de prikkels en stimulansen die kinderen daar ontvangen, omdat deze aspecten moeilijk of niet te reguleren zijn. De projectresultaten laten zien dat ondanks dat de interventies misschien bedreigd worden door deze factoren interventies wel degelijk tot sociale stijging kunnen leiden. De genoemde aspecten zorgen er niet voor dat bewoners niet willen deelnemen aan projecten of er geen behoefte aan hebben om hun kansen op sociale stijging te vergroten. Het gestelde in de literatuur over buurteffecten en armoedeculturen gaat in de onderzochte situaties dus niet op en kunnen daarmee voor de Nederlandse situatie dus gerelativeerd worden.

Wel kan gesteld worden dat de deelnemers misschien het minste last hebben van buurteffecten en armoedeculturen en de projecten dus vooral die bewoners helpen die al sociale stijgingsambities hebben. Dat neemt echter niet weg dat de projecten soms onmisbaar zijn voor de deelnemers om te komen tot sociale stijging. Het bewerkstelligen van sociale stijging voor mensen die dit niet ambiëren is een ander thema en valt buiten dit onderzoek.

Uit het theoretisch kader komt eveneens naar voren dat buurtgebondenheid weinig relevant is voor sociale stijging en dat vooral het werken op individueel niveau succesvol is. Een genoemd argument in de literatuur hiervoor is dat het woningcorporaties in het recente verleden niet is gelukt om sociale stijging door middel van een sociale mix in een wijk te genereren. De onderzoeksresultaten sluiten hierbij aan door inzichtelijk te maken dat in de onderzochte wijken de wijkaanpak niet automatisch leidt tot sociale stijging, maar dat projecten op individueel niveau wel leiden tot sociale stijging. Het belang van dit individuele niveau neemt echter niet weg dat sociale stijgingsprojecten op individueel niveau wel een weerslag kunnen hebben op de buurt. Zorg voor Aandachtswijken is een goed voorbeeld van een sociaal stijgingsproject op individueel niveau, waarbij het project een verbetering betekende voor de sociale samenhang in de buurt. Sociale samenhang en sociale stijging zijn absoluut niet hetzelfde, maar sociale stijgingsprojecten op individueel niveau kunnen wel een positieve bijdrage leveren aan de buurt. Tegelijkertijd schuilt er een groot gevaar in het tegelijkertijd willen sturen op sociale stijging en wijkverbetering. Wijkverbetering met als onderdeel sociale stijging voor de buurt loopt namelijk het risico zich te verliezen in andere aspecten van wijkverbetering, waardoor de kansen op sociale stijging niet worden vergroot. Aangesloten kan worden bij de conclusie uit het theoretisch kader dat succesvolle sociale stijgingsprojecten zich specifiek richten op individuele sociale stijging.

De literatuur vermeldt echter nog een mogelijkheid op wijkniveau om te komen tot sociale stijging. Voor de invulling van het thema sociale stijging wordt steeds meer gebruik gemaakt van het verbeteren en stimuleren van de wijk economie. Ook hierbij geldt echter dat investeren in wijk economie leidt niet automatisch tot sociale stijging. Een extra complicerende factor voor het inzetten van de wijk economie ten behoeve van sociale stijging is het feit dat er nog geen systematische aanpak voor verbetering van de wijk economie bestaat en de vraag gesteld kan worden hoe zinvol het in die situatie is om te investeren in de verbetering van de wijk economie. Voor wat betreft sociale stijging lijkt die vraag beantwoord te kunnen worden, omdat de resultaten geen verbetering van de kansen op sociale stijging laten zien.

6.3.1 Aanbeveling

Investeer in werk- en onderwijsprojecten voor sociale stijging en niet in functiemengingsprojecten, wanneer sociale stijging de hoofddoelstelling is.

6.4 Zelfvertrouwen & zelfredzaamheid

Om te komen tot sociale stijging stelt het theoretisch kader dat projecten zich moeten richten op werk en opleiding. Omdat het binnen dit onderzoek niet mogelijk is om de projectresultaten op lange termijn te vergelijken, kan alleen iets gezegd worden over de vergroting van de kansen op sociale stijging bij werk- en opleidingsprojecten. De projectresultaten sluiten aan bij de bevindingen uit de theorie dat werk- en opleidingsprojecten de kansen op langdurige en duurzame sociale stijging vergroten. Uit de resultaten komt echter ook naar voren dat niet alleen werk en opleiding hiervoor van belang zijn. Ook een verbeterde zelfredzaamheid en vergroot zelfvertrouwen vergroot de kans op duurzame en langdurige sociale stijging.

Uit het conceptueel model van het theoretisch kader wordt echter afgeleid dat het moeilijk zou zijn om het zelfvertrouwen en de zelfredzaamheid van de deelnemers te vergroten. Dit blijkt echter niet uit de resultaten: de meeste deelnemers ervaren wel een vergroot zelfvertrouwen en een verbeterde zelfredzaamheid. Om te komen tot een vergroting van het zelfvertrouwen en verbetering van de zelfredzaamheid is interactie van belang, zowel op individueel niveau als in groepsverband. Dit houdt in dat projecten de mogelijkheid moeten bieden voor ontmoeting, het opdoen van contacten en het voeren van gesprekken met zowel professionals als andere buurtbewoners.

6.4.1 Aanbeveling

Bij werk- en opleidingsprojecten oog hebben voor zelfvertrouwen en zelfredzaamheid door van interactie (zowel individueel als in groepsverband) een actief onderdeel van sociale stijgingsprojecten te maken.

Foto 6: Belangrijk voor zelfvertrouwen & zelfredzaamheid: ontmoeting

Bron: www.zoom.nl

6.5 Leefklimaat

De projecten kennen verschillende resultaten voor wat betreft de invloed op het leefklimaat in de buurt. Deze verschillen hangen nauw samen met de gerichtheid van het project: is het project vooral gericht op de buurt als geheel of vooral op de eigen ‘interne deelnemers’? In het eerste geval hebben de projecten meer invloed op het leefklimaat van de buurt, doordat daadwerkelijk verloedering wordt tegengegaan of er een ontmoetingsplaats is gecreëerd voor alle buurtbewoners. In het laatste geval gaat de invloed echter niet verder dan bijvoorbeeld een aanspreekpunt bij overlast waardoor het project geen of een marginale invloed heeft op het leefklimaat van de buurt. De resultaten op het gebied van sociale stijging en op het gebied van leefklimaat staan echter los van elkaar. Een belangrijke conclusie is dat de wijk geen rol speelt bij sociale stijging en in het verlengde daarvan dat de wijkbrede aanpak dus geen rol speelt bij de kansvergroting van sociale stijging. Andersom betekent een verbetering op het gebied van sociale stijging niet automatisch een verbetering van het leefklimaat. Een verbeterd leefklimaat kan bijvangst zijn van een sociale stijgingsinterventies, maar alleen wanneer hier ook strategisch in op ingestoken wordt. Een goed voorbeeld hiervan is Zorg voor Aandachtswijken. Dit project heeft een concrete invulling die specifiek gericht is op sociale stijging, maar door tegelijkertijd ook tegemoet te komen aan (hulp)vragen uit de wijk is ook het leefklimaat verbeterd.

6.5.1 Aanbeveling

Voor het daadwerkelijk bereiken van sociale stijging is het niet noodzakelijk dat het leefklimaat in de buurt verbetert. Dit betekent dat de aanname losgelaten moet worden dat wijkverbetering leidt tot sociale stijging. Sociale stijgingsprojecten kunnen andersom wel leiden tot wijkverbetering. Voor het sociale stijgingsresultaat is het belangrijk dat sociale stijging wel het uitgangspunt blijft. Maar daarnaast gekozen kan worden voor een projectinvulling waar ook de buurt van profiteert door de invulling van het project te koppelen aan (hulp)vragen uit de wijk.

Literatuur

- Andersson, R. (1996), The Geographical and Social Mobility of Immigrants: Escalator Regions in Sweden from an Ethnic Perspective, *Geografiska Annaler; Series B, Human Geography*, Volume 78, Number 1, pp. 3-25
- Andersson, R. (2006), 'Breaking Segregation' - Rhetorical Construct or Effective Policy? The Case of the metropolitan development initiative in Sweden, *Urban Studies*, 2006, Volume 43, Number 4, pp. 787-799
- Arce, C.H. (1981), A Reconsideration of Chicano Culture and Identity, *Daedalus*, Volume 110, Number 2, pp. 177-191
- Arrigo, B. A. & Takahashi, Y. (2006), Re-communalization of the disenfranchised : A theoretical and critical criminological inquiry, *Theoretical Criminology*, Volume 10, Number 3, pp. 307-336
- Arum, S. Van, Uytendaele, M. & Sprinkhuizen, A. (2009), Sociale samenhang: buurtgebonden bewonersbetrokkenheid & overbruggende contacten, Movisie, Utrecht
- Bacolon, M., Blum, B.S. & Strange, W.C. (2010), Elements of Skill: Traits, Intelligences, Education, and Agglomeration, *Journal of Regional Science*, Volume 50, Number 1, pp. 245-280
- Bauder, H. (2002), Neighbourhood Effects and Cultural Exclusion, *Urban Studies*, Volume 39, Number 1, pp. 85- 93
- Bauer, J.J., McAdams, D.P. & Pals, J.L. (2008), Narrative Identity and Eudaimonic Well-being, *Journal of Happiness Studies*, Volume 9, Number 1, pp. 81-104
- Bavel, J. van (2006), The effect of fertility limitation on intergenerational social mobility: the quality-quantity trade-off during the demographic transition, *Journal of Biosocial Science*, Volume 38, Number 4, pp. 553-569
- Berg, M. van den (2011), Subjective social mobility: Definitions and expectations of 'moving up' of poor Moroccan women in the Netherlands, *International Sociology*, Volume 26, Number 4, pp. 503-523
- Berger, P.L. (1986), *The Capitalist Revolution*, Basic Books, New York
- Bertaux, D. & Thompson, P.R. (2006), *Pathways to social class: a qualitative approach to social mobility*, Transaction Publishers, New Brunswick
- Boer, N., de Lugtmeijer, E. (2009), De wijkmachinerie : repareren of herontwerpen; Wijkgericht werken in Nederland anno 2008, *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, Volume 18, Issue 1, pp. 44-59
- Borozan, D. (2006), Upward Mobility Criteria from Croatian Women's Point of View, *Interdisciplinary Management Research II*, J.J. Strossmayer University of Osijek, Osijek
- Blalock Jr., H.M. (1967), Status Inconsistency, Social Mobility, Status Integration and Structural Effects, *American Sociological Review*, Volume 32, Number 5, pp. 790-801
- Blauw, J. (2010), Neighborhood revitalization and the social mobility of underprivileged residents (research proposal), NICIS Institute, Den Haag
- Bretherton, J. & Pleace, N. (2011), A Difficult Mix: Issues in Achieving Socioeconomic Diversity in Deprived UK Neighbourhoods, *Urban Studies*, Prepublished 8 march 2011, DOI: 10.1177/0042098010396233
- Briggs, X. (1997), Moving Up versus Moving Out: Neighbourhood Effects in Housing Mobility Programs, *Housing Policy Debate*, Volume 8, Number 1, pp. 196-234
- Bruijn, T. de & Norberg-Bohm, V. (2005), *Industrial Transformation: environmental policy innovation in the United States and Europe*, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge
- Carter, T. & Polevychok, C. (2004), *Housing is Good Social Policy*, Canadian Policy Research Networks, Ottawa
- Clark, D. & Southern, R. (2006), Comparing institutional designs for neighbourhood renewal: neighbourhood management in Britain and the régies de quartier in France, *Policy & Politics*, Volume 34, Number 1, pp. 173-191
- Clark, W., Deurloo, M. & Dieleman, F. (2006), Residential Mobility and Neighbourhood Outcomes, *Housing Studies*, Volume 21, Number 3, pp. 323 — 342

- Cohen, C. S., Mulroy, E., Tull, T., White, C. & Crowley, S. (2004), Housing Plus Services: Supporting Vulnerable Families in Permanent Housing, *Child Welfare*, Volume 83, Number 5, pp. 509-528
- Corpovenista (2010), Sociale stijging: tussen droom en daad, Platform Corpovenista, Delft
- Couwenberg, B. (2010), Zal de wijk ook echt gaan werken? Op zoek naar de mogelijkheden voor wijkeconomie in aandachtswijken, masterthesis Planologie, Radboud Universiteit Nijmegen, Nijmegen
- Cumulus Welzijn (2010), Hoog Nieuws: buurtkrant voor Haifa-/Ankaradreef en omgeving, Number 24, Cumulus Welzijn, Utrecht
- Dam, J.J.M. ten, (1997), Gezonde Stadsgezichten: een studie naar gezondheidsverschillen en stedelijk gezondheidsbeleid, proefschrift Universiteit Utrecht, Utrecht
- Derleth, J. & Koldyk, D.J. (2004), The Shequ experiment: grassroots political reform in urban China, *Journal of Contemporary China*, Volume 13, Number 41, pp. 747-777
- Dijk, J. van & Schutjens, V. (2008), De economische kracht van de stad, Koninklijke Uitgeverij Van Gorcum, Assen
- Dijk, T. van & Koekkoek, M. (2011), Weten wat werkt?: Evaluatie als basis voor succesvolle wijkaanpak, Instituut voor Integratie en Sociale Weerbaarheid, Groningen
- Doherty, J. & Stuttaford, M. (2007), Preventing Homelessness among Substance Users in Europe, *The Journal of Primary Prevention*, Volume 28, Numbers 3-4, pp. 245-263
- Douvan, E. & Adelson, J. (1958), The psychodynamics of social mobility in adolescent boys, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, Volume 56, Number 1, pp. 31-44
- Duffy, D. (2009), A New Deal for Political Space: what effect could space have on attitudes to the New Deal for Communities, *People, Place & Policy*, Volume 3, Number 1, pp. 39-47
- Eggerman, M. & Panter-Brick, C. (2010), Suffering, hope, and entrapment: Resilience and cultural values in Afghanistan, *Social Science & Medicine*, Volume 71, Number 1, pp. 71-83
- Ellis, E. (1952), Social Psychological Correlates of Upward Social Mobility among Unmarried Career Women, *American Sociological Review*, Volume 17, Number 5, pp. 558-563
- Engbersen, G.B.M. (2003), De armoede van sociaal kapitaal, *Economisch Statistische Berichten*, Volume 88, Number 4398, pp. D12
- Evans, R. (1998), Tackling Deprivation on Social Housing Estates in England: An Assessment of the Housing Plus Approach, *Housing Studies*, Volume 13, Number 5, pp. 713-726
- Flint, J. (2006), Maintaining an Arm's Length? Housing, Community Governance and the Management of 'Problematic' Populations, *Housing Studies*, Volume 21, Number 2, pp. 171-186
- Furstenberg Jr., F.F. & Hughes, M.E. (1995), Social Capital and Successful Development among At-Risk Youth, *Journal of Marriage and Family*, Volume 57, Number 3, pp. 580-592
- G27 (2007), Actieplan Wijkeconomie, G27, Schiedam
- Gelissen, F. (2010), KEI-overzicht Wijkeconomie, KEI, Rotterdam
- Gemeente Utrecht (2009), Operationeel Plan Doe Mee centrum De Gagel, Gemeente Utrecht, Utrecht
- Gemeente Utrecht (2011), Doe Mee Centrum De Gagel, Gemeente Utrecht, Utrecht
- Gerrits, F. (2008), Een goede communicatie is cruciaal, *MO/Samenlevingsopbouw*, Volume 28, Number 218, pp. 29-31
- Gittell, R.J. & Vidal, A. (1998), *Community organizing: building social capital as a development strategy*, SAGE Publications Ltd., London
- Glass, D.V. (1963), *Social mobility in Britain*, Taylor & Francis, London
- Goh, R.B.H. (2001), Ideologies of 'Upgrading' in Singapore Public Housing: Post-Modern Style, *Globalisation and Class Construction in the Built Environment, Urban Studies*, Volume 38, Number 9, pp. 1589-1604
- Graaf, L. de & Michels, A. (2009), Examining citizen participation and democracy from a citizen's perspective, *The European Consortium for Political Research*, Colchester

- Graaf, P. van der & Duyvendak, J.W. (2009), *Thuis voelen in de buurt: een opgave voor stedelijke vernieuwing: een vergelijkend onderzoek naar de buurt hechting van bewoners in Nederland en Engeland*, Amsterdam University Press, Amsterdam
- Gruis, V., Nieboer, N. & Thomas, A. (2004), *Strategic Asset Management in the Social Rented Sector: Approaches of Dutch and English Housing Associations*, *Urban Studies*, Volume 41, Number 7, pp. 1129-1248
- Hagens, J., Krabben, E. van der, Kooijman, S., Hamelink, H., Hoek, E. van der, Loman, C. (2009), *Wijkeconomie: de kleine ondernemer aan het woord*, Radboud Universiteit Nijmegen, Nijmegen
- Hahn, C.M. (2002), *Postsocialism: ideals, ideologies, and practices in Eurasia*, Routledge, London
- HaileMariam, A. (2001), *Today's Children, Tomorrow's Leaders: Are We Neglecting the Agents of Change?*, *Northeast African Studies*, Volume 8, Number 1, pp. 105-114
- Hallqvist, J., Lynch, J., Bartley, M., Lang T. & Blane, D. (2004), *Can we disentangle life course processes of accumulation, critical period and social mobility? An analysis of disadvantaged socio-economic positions and myocardial infarction in the Stockholm Heart Epidemiology Program*, *Social Science & Medicine*, Volume 58, Number 8, pp. 1555-1562
- Hansen, F.K. (2010), *The Homelessness Strategy in Denmark*, *European Journal of Homelessness*, Volume 4, pp. 113-125
- Harris, A.L. (2008), *Optimism in the Face of Despair: Black-White Differences in Beliefs About School as a Means for Upward Social Mobility*, *Social Science Quarterly*, Volume 89, Number 3, pp. 608-630
- Hartman, I. (2008), *Burgerschap en patronen van politieke participatie*, in: *Jaarboek KennisSamenleving*, pp. 222-249, Uitgeverij Aksant, Amsterdam
- KEI (2009), *N16 BV Sociale Stijging: Sociale Stijging van wijkbewoners als onderneming*, KEI, Rotterdam
- Kempen, R. van, & Özüekren, S.A. (1998), *Ethnic Segregation in Cities: New Forms and Explanations in a Dynamic World*, *Urban Studies*, Volume 35, Number 10, pp. 1631-1656
- Kempen, R. van & Priemus, H. (1999), *Undivided Cities in the Netherlands: Present Situation and Political Rhetoric*, *Housing Studies*, Volume 14, Number 5, pp. 641-657
- Kintrea, K. (2007), *Policies and Programmes for Disadvantaged Neighbourhoods: Recent English Experience*, *Housing Studies*, Volume 22, Number 2, pp. 261-282
- Kleinhans, R. (2007), *Does Social Capital affect Residents' Propensity to Move from Restructured Neighbourhoods?*, *European Network for Housing Research*, Delft
- Kraschl, R. (2009), *Social Capital in Deprived Neighborhoods: A Critical Review of Social Capital Concepts in the Context of Neighborhood Renewal Policies in Germany*, GRIN Verlag, Norderstedt
- Labaree, D.F. (1997), *Public Goods, Private Goods: The American Struggle Over Educational Goals*, *American Educational Research Journal*, Volume 34, Number 1, pp. 39-81
- Lang, R. E. & Hornburg, S. P. (1998), *What is social capital and why is it important to public policy?*, *Housing Policy Debate*, Volume 9, Number 1, pp. 1 - 16
- Lans, J. van der (2011), *Toevertrouwen-aan-burgers*.UK, *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*, Volume 6, Number 6, pp. 30-31
- Lawless, P. (2006), *Area-based Urban Interventions: Rationale and Outcomes: The New Deal for Communities Programme in England*, *Urban Studies*, Volume 43, Number 11, pp. 1991-2011
- Lenney, E. (1977), *Women's Self-Confidence in Achievement Settings*, *Psychological Bulletin*, Volume 84, Number 1, pp. 1-13
- Li, Y., Pickles, A. & Savage, M. (2005), *Social Capital and Social Trust in Britain*, *European Sociological Review*, Volume 21, Number 2, pp. 109-123
- Lin, M.B., Gabbard, W.J., Hwang, Y. & Jagers, J. (2011), *Urban community-based services in China: tensions in the transitions*, *Community Development Journal*, Volume 46, Issue 1, pp. 122-131

- Linders, L. & Meijer, A. (2005), *Vermaatschappelijking en woonservicezones*, Fontys Hogescholen, Eindhoven
- Lipset, S.M. & Bendix, R. (1991), *Social Mobility in Industrial Society*, Transaction Publishers, New Brunswick
- Lub. V., Arum, S. van, Sprinkhuizen, A. (2009), Voor het Verval: Belemmeringen en voorwaarden voor vroegsignalering en bewonersparticipatie in wijkveiligheid, *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, Volume 18, Number 4, pp. 62-82
- Luken, T. (2004), Zijn competenties meetbaar?: Dilemma en uitweg bij het werkbaar maken van het competentiebegrip, *Tijdschrift voor het Hogeronderwijs*, Volume 22, Number, pp. 60-80
- Lupton, R. (2003), 'Neighbourhood Effects': Can we measure them and does it matter?, CASEpaper 73, Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics, London
- Lupton, R. & Fuller, C. (2009), Mixed Communities: A New Approach to Spatially Concentrated Poverty in England, *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 33, Number 4, pp. 1014-1028
- Macintyre, S., Ellaway, A., Der, G., Ford, G. & Hunt, K. (1998), Do housing tenure and car access predict health because they are simply markers of income or self esteem? A Scottish study, *Journal of Epidemiology & Community Health* Volume 52, Number 10, pp. 657-664
- Marissing, E. van (2008), *Buurten bij beleidsmakers: Stedelijke beleidsprocessen, bewonersparticipatie en sociale cohesie in vroeg-naoorlogse stadswijken in Nederland*, Netherlands Geographical Studies, Volume 377
- Marlet, G. (2010), *Bedrijf in de buurt*, TPEdigitaal, Volume 4, Number 2, pp. 93-105
- Middleton, A., Murie, A. & Groves, R. (2005), Social Capital and Neighbourhoods that Work, *Urban Studies*, Volume 42, Number 10, pp. 1711-1738
- Ministerium für Bauen und Verkehr des Landes Nordrhein-Westphalia (2010), *Socially Integrative City in North Rhine-Westphalia: Getting deprived urban areas back on track*, Ministerium für Bauen und Verkehr des Landes Nordrhein-Westphalia, Düsseldorf
- Morenoff, J.D., Sampson, R.J. & Raudenbush (2001), Neighborhood Inequality, Collective Efficacy and the Spatial Dynamics of Urban Violence, *Crimology*, Volume 39, Number 3
- Mulder, K. (2009), *Buurtbewoners in balans*, Ministerie van VROM, Den Haag
- Mullins, D., Reid, B. & Walker, R.M. (2001), Modernization and Change in Social Housing: the case for an organizational perspective, *Public Administration*, Volume 79, Number 3, pp. 599-623
- Musterd, S. (2005), Social and Ethnic Segregation in Europe: Levels, Causes and Effects, *Journal of Urban Affairs*, Volume 27, Number 3, pp. 331-348
- Musterd, S. & Andersson, R. (2005), Housing Mix, Social Mix, and Social Opportunities, *Urban Affairs Review*, Volume 40, Number 6, pp. 761-790
- Musterd, S. & Andersson, R. (2006), Employment, Social Mobility and Neighbourhood Effects: The Case of Sweden, *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 30, Number 1, pp. 120-140
- Musterd, S. & Ostendorf, W. (2009), *Problemen in wijken of probleemwijken? Koninklijke Van Gorcum*, Assen
- Oort, F. van, Hassink, W. & Rouwendal, J. (2010), *Ontwikkeling in de woningmarkt*, TPEdigitaal, Volume 4, Number 2, pp. 1-3
- Ostendorf, W., Musterd, S. & De Vos, S. (2001) Social Mix and the Neighbourhood Effect: Policy Ambitions and Empirical Evidence, *Housing Studies*, Volume 16, Number 3, pp. 371 — 380
- Ouwehand, A. & Davis, S. (2004), *Operatie geslaagd, vervolgingreep noodzakelijk: evaluatieonderzoek naar de wijkaanpak van naoorlogse wijken in de jaren negentig*, Onderzoeksinstituut OTB, Technische Universiteit Delft, Delft
- Ouwehand, A., Van Kempen, R., Kleinhans, R. & Visscher, H. (2008), *Van wijken weten: Beleid en praktijk in de stedelijke vernieuwing*, IOS Press, Amsterdam

- Paddison, R., Docherty, I.W. & Goodlad, R. (2008), Responsible participation and housing: restoring democratic theory to the scene, *Housing Studies*, Volume 23, Number 1, pp. 129-147
- Parrado, E.A. & Morgan, S.P. (2008), Intergenerational fertility among hispanic women: new evidence of immigrant assimilation, *Demography*, Volume 45, Number 3, pp. 651-671
- Pinkster, F.M. (2007), Localised Social Networks, Socialisation and Social Mobility in a Low-income Neighbourhood in the Netherlands, *Urban Studies*, Volume 44, Number 13, pp. 2587-2603
- Pinkster, F.M. (2008), *De sociale betekenis van de buurt: een onderzoek naar de relatie tussen het wonen in een arme wijk en sociale mobiliteit*, Amsterdam University Press, Amsterdam
- Planbureau voor de Leefomgeving (2010), *Bedrijvigheid en leefbaarheid in stedelijke woonwijken*, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag/Bilthoven
- Portaal (2007), *Nieuwe wegen naar extra maatschappelijk rendement; Het bod van Portaal voor 2007 tot 2011*, Portaal, Baarn
- Portaal (2008)¹, *Visiedocument Richting Portaal: Tien routes naar 2014*, Portaal, Baarn
- Portaal (2008)², *Projectplan Jongeren Foyer Amersfoort*, Portaal, Amersfoort
- Portaal (2009), *Startnotitie Programma Wijkeconomie*, Portaal, Utrecht
- Portaal (2010)¹, *Jaarverslag Portaal 2009*, Portaal, Baarn
- Portaal (2010)², *Voortgangsnotitie Programma Vooruitkomen bij Portaal*, Portaal, Baarn
- Portaal (2010)³, *Startnotitie Projectgroep Effectmeting*, Portaal, Baarn
- Portaal (2010)⁴, *Zorg voor Aandachtswijken*, Portaal, Nijmegen
- Portaal (2011)¹, *Corporaties in verandering: naar een invulling van hun maatschappelijke rol*, Portaal, Baarn
- Portaal (2011)², *Van Stage naar Werk*, Portaal, Nijmegen
- Portaal (2011)³, *Doe Mee Centrum De Gagel*, Portaal, Utrecht
- Porter, M.E. (1995), The Competitive Advantage of the Inner City, *Harvard Business Review*, Number 74, pp. 61-78
- Priemus, H. (1978), *Volkshuisvesting: begrippen, problemen, beleid*, Samsom, Alphen aan den Rijn
- Priemus, H. (2001), A new housing policy for the Netherlands (2000-2010): A mixed bag, *Journal of Housing and the Built Environment*, Volume 16, Number 3/4, pp. 319-332
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2011), *Nieuwe ronde, nieuwe kansen: Sociale stijging en daling in perspectief*, Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, Den Haag
- Raad voor Werk en Inkomen (2007), *De Wijk Inc.; Ondernemerschap en arbeidsparticipatie in aandachtswijken*, Raad voor Werk en Inkomen, Den Haag
- Roman, C.G. (2004), A roof is not enough: Successful prisoner reintegration requires experimentation and collaboration, *Criminology & Public Policy*, Volume 3, Number 2, pp. 161-168
- Rooth, D. & Ekberg, J. (2006), Occupational Mobility for Immigrants in Sweden, *International Migration*, Volume 44, Number 2, pp. 57-77
- Rozema, N. & Oude Groeniger, B. (2009), *Vergeet ondernemers niet bij stedelijke vernieuwing*, *Tijdschrift voor de Volkshuisvesting*, Volume 15, Number 1, pp. 26-31
- SEOR, Erasmus Universiteit Rotterdam (2008), *Participatie en gezondheid: de invloed van arbeidsparticipatie en terugkeer naar werk*, Erasmus Universiteit, Rotterdam
- Shove, E. (2010), Beyond the ABC: climate change policy and theories of social change, *Environment and Planning A*, Volume 42, Number 6, pp. 1273-1285
- Snarey, J.R. & Vaillant, G.E. (1985), How Lower- and Working-Class Youth Become Middle-Class Adults: The Association between Ego Defense Mechanisms and Upward Social Mobility, *Child Development*, Volume 56, pp. 899-910
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2007), *Interventies voor integratie: Het tegengaan van etnische concentratie en bevorderen van interetnisch contact*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag
- Social Exclusion Unit, Cabinet Office (2001), *Preventing Social Exclusion*, Social Exclusion Unit, London

- Small, M.L. & Newman, K. (2001), Urban Poverty after the Truly Disadvantaged: The Rediscovery of the Family, the Neighborhood, and Culture, *Annual Review of Sociology*, Volume 27, pp. 23-45
- Snow, D.A., Burke Rochford Jr., E., Worden, S.K. & Benford, R.D. (1986), Frame Alignment Processes, Mircomobilization and Movement Participation, *American Sociological Review*, Volume 51, Number 4, pp. 464-481
- Spear, R., Defourny, J., Favreau, L. & Laville, J. (2001), Tackling social exclusion in Europe: The contribution of the social economy, Ashgate Publishing, Farnham
- Steyaert, J. (2010), Where the Worlds of E-Inclusion and Evidence Based Practice Meet, *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, Volume 19, Number 4, pp. 19-30
- Stoele, M. & Engbersen, R. (2010), Nieuw zicht op wijkeconomie, verslag expertmeeting over woningcorporaties en wijkeconomie, Stuurgroep Experimentele Volkshuisvesting, Rotterdam
- Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (2010), Internationale vergelijking Achter de voordeur: Professionals in de frontlijn tussen burgers en instanties, SEV, Rotterdam
- Tang, C.P.Y. (2008), Between 'Market' and 'Welfare': Rent Restructuring Policy in the Housing Association Sector, England, *Housing Studies*, Volume 23, Number 5, pp. 737-759
- VROM-raad (2006), Stad en stijging: Sociale stijging als leidraad voor stedelijke vernieuwing, VROM-raad, Den Haag
- Uitermark, M. (2003), 'Social Mixing' and the Management of Disadvantaged Neighbourhoods: The Dutch Policy of Urban Restructuring Revisited, *Urban Studies*, Volume 40, Number 3, pp. 531-549
- Veenhoven, R. (1974), Geestelijke gezondheid en sociaal milieu: Ongewenste zwangerschap als oorzaak van relatief slechtere geestelijke gezondheid in gedepriveerde sociale milieus, *Tijdschrift voor Sociale Geneeskunde*, Volume 52, pp. 26-29
- Veldboer, L., Duyvendak, J.W., Kleinhans, R. & Boonstra, N. (2007), In beweging brengen en richting geven: herstructurering en sociale stijging in Hoogvliet, Deelgemeente Hoogvliet, Vestia Rotterdam Hoogvliet & Woonbron, Rotterdam
- Veldboer, L., Engbersen, R., Duyvendak J.W. & Uytterlinde, M. (2008), Helpt de middenklasse?: Op zoek naar het middenklasse-effect in gemengde wijken, Nicis Institute, Den Haag
- Verplanke, L., Engbersen, R., Duyvendak, J.W., Tonkens, E. & Van Vliet, K. (2002), Open Deuren: Sleutelwoorden van lokaal sociaal beleid, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn, Utrecht
- Walker, R.M. (2000), The Changing Management of Social Housing: The Impact of Externalisation and Managerialisation, *Housing Studies*, Volume 15, Number 2, pp. 281-299
- Walker, R.M. & Jeanes, E. (2001), Innovation in a regulated service: The case of English housing associations, *Public Management Review*, Volume 3, Number 4, pp. 525-550
- Williams, D.M. (2010), Outcome Expectancy and Self-Efficacy: Theoretical Implications of an Unresolved Contradiction, *Personality and Social Psychology Review*, Volume 14, Number 4, pp. 417-425
- Wilson, W.J. (1991), Studying Inner-City Social Dislocations: The Challenge of Public Agenda Research, *American Sociological Review*, Volume 56, Number 1, pp. 1-14
- Woolcock, M. & Narayan, D. (2000), Social Capital: Implications for Development Theory, Research and Policy, *World Bank Research Observer*, Volume 15, Number 2, pp. 225-249
- Zengerink, L. (2010), Een goede start voor Pitstop? Empirisch onderzoek naar de invloed van beleidsinstrumenten op het maatschappelijk rendement van een woonvoorziening voor jongeren

Geraadpleegde websites

www.ckring.nl (geraadpleegd op 11-11-2011):

http://www.ckring.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=13&catid=1&Itemid=3

www.eiland8.nl (geraadpleegd op 11-11-2011);

<http://www.eiland8.com/wat-is-eiland-8/initiatief/>

www.mkb.nl¹ (geraadpleegd op 10-06-2011):

<http://www.mkb.nl/index.php?pageID=70>

www.mkb.nl² (geraadpleegd op 23-06-2011):

<http://www.mkb.nl/index.php?pageID=179>

www.nieuweenergieleiden.nl (geraadpleegd op 11-11-2011):

http://www.nieuweenergieleiden.nl/nieuwe_energie/nieuws/nieuws_item/t/turbine_in_leiden_door_studio_uberdtuch

Bijlage : Topiclijsten voor de interviews met deelnemers en sleutelfiguren

Topiclijst sleutelfiguren

- Doelstellingen:
  - doelstellingen project
  - competenties vanuit doelstellingen project
- Effecten:
  - evaluatie project
  - registratie competenties
  - verworven competenties
  - oorzaken wel of geen verwerving competenties
  - bijdrage project aan verwerving competenties
  - verbetering zelfvertrouwen en/of zelfredzaamheid
  - oorzaken wel of geen verbetering zelfvertrouwen en/of zelfredzaamheid
  - leefklimaat buurt
- Duurzaamheid & Buurtgebondenheid:
  - looptijd project
  - duurzaamheid project voor de toekomst
  - bezigheden deelnemers na afloop project
  - werksituatie deelnemers
  - duur merkbaarheid effecten van het project
  - deelnemers uit Portaalwijken
  - woonsituatie deelnemers na afloop project
- Bijdrage Portaal:
  - motivering Portaal om bij te dragen aan project
  - bijdrage Portaal aan project
  - verdeling bijdragen binnen project
  - bijdrage Portaal aan aantrekken deelnemers
  - bijdrage Portaal aan selectie buurtgebonden deelnemers
  - gronden wel of niet selecteren van buurtgebonden deelnemers
  - overleg en kruisbestuiving met andere regiokantoren
  - kosten project voor Portaal
  - uren van sleutelfiguren Portaal voor project
- Regiokantoor:
  - kruisbestuiving met andere regiokantoren
  - ervaring met stagiaires en reïntegreerders regiokantoor

Topiclijst deelnemers

- Effecten:
  - geleerd door deelname project
  - oorzaken wel of niet iets geleerd hebben
  - bijdrage project aan leren
  - verbetering zelfvertrouwen en/of zelfstandigheid
  - oorzaken wel of geen verbetering zelfvertrouwen en/of zelfstandigheid
  - sfeer buurt
- Duurzaamheid & Buurtgebondenheid:
  - duur deelname aan project
  - bezigheden deelnemer na afloop project
  - werksituatie deelnemer
  - duur merkbaarheid effecten van het project
  - deelnemer uit Portaalwijk
  - verhuizing
- Bijdrage Portaal:
- Bijdrage Portaal aan aantrekken deelnemers